

турклуб Крокус

Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова

Звіт

про гірський туристський спортивний
похід четвертої категорії складності
по Качкару (центр. Понтійський хребет, Туреччина)
здійснений з 28 липня по 12 серпня 2018 р.

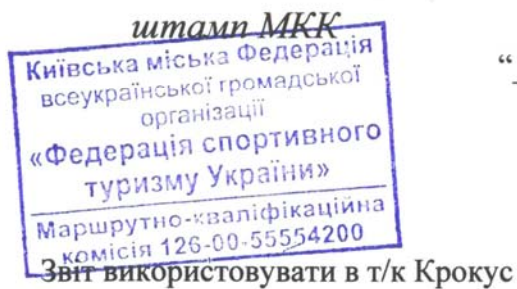
Маршрутна книжка № 09/18
Керівник групи: Клипач О. М.

Маршрутно - кваліфікаційна комісія розглянула звіт і вважає, що похід може бути зарахований усім учасникам і керівнику четвертою категорією складності.

Голова Київської міської МКК

(Медінцев Є. С.)

“ 30 ” // 2019 р.

Київ 2019

Зміст

1.	Довідкові дані про подорож	3
2.	Організація туристського спортивного походу	6
2.1	Загальна ідея та підготовка до походу	6
2.2	Район подорожі	6
2.3	Транспорт	9
3.	Узагальнена інформація про проходження маршруту.	10
4.	Графік руху	13
5.	Висотний графік	16
6.	Технічний опис маршруту	18
6.1.	Перевал Дьорт Західний (1А, 3300 м)	18
6.2.	Перевал Чіфте Центральний (2А, 3320 м)	26
6.3.	Перевал Актекан (2Б, 3452 м)	36
6.4.	Перевал Коджетас (1Б, 3490 м)	46
6.5.	Перевал Йилдиз Східний (1Б, 3240 м)	53
6.6.	Перевал Кючюк Каврун (1Б, 3533 м).	59
6.7.	Перевал Кренек (2Б, 3815 м)	64
6.8.	Перевал Качкарський (2Б, 3690 м)	82
6.9.	Перевал Селдеш (1А, 3243 м)	93
6.10	Перевал Лале (1Б, 3310 м)	98
7.	Висновки та рекомендації	105
8.	Додатки	106
8.1.	Кошторис	106
8.2.	Групове та особисте спорядження	107
8.3.	Харчування на маршруті	113
8.4.	Медичне забезпечення.	117
9.	Перевальні записки	119
10.	Список літератури	121
11.	Мапа району подорожі	123

1. Довідкові дані про подорож

З 28 липня по 12 серпня 2018 р. групою туристів туристичного клубу “Крокус” національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова в складі 7 чоловік було проведено гірський похід четвертої категорії складності в районі масиву Качкар, (центральна частина Понтійського хребта, північний-схід республіки Туреччина). Маршрут довжиною 153 км був пройдений групою за 16 днів.

Вид туризму	Категорія складності походу	Протяжність активної частини походу, км	Тривалість		Терміни проведення
			Загальна	Ходових днів	
гірський	четверта	153	16	16	28 липня – 12 серпня

Пройдений маршрут включав в себе наступні ділянки:

пер. Овіт (с. Гайоросу) – ущ. Аксу – оз. Аксу – пер. Дьорт Західний (1А, 3300, н/н) – оз. Дьорт – ущ. Дьорт – пер. Чіфте Центральний (2А, 3320, н/н) – ущ. Чіфте – ущ. Лівасор – пер. Хемсін (н/к, 3182) – оз. Капілі – ущ. Пн Верченік – пер. Актекан (2Б, 3452, н/н) – ущ. Актекан – оз. Дерін – пер. Дерін (н/к, 3246) – ущ. Коджетас – ущ. Кючюк Коджетас – пер. Коджетас (1Б, 3490, н/н) – ущ. Татос – пер. Анадаг (н/к, 3284) – оз. Анадаг – оз. Чіначьор – оз. Кабілі – пер. Йилдиз Східний (1Б, 3240, н/н) – оз. Йилдиз – ущ. Хюсам – пер. Хюсам (н/к, 3180) – ущ. Кюлюк – пер. Ходакур (н/к, 3150) – ущ. Давалі – ущ. Пн Давалі – пер. Кючюк Каврун (1Б, 3533) – ущ. Каврун + пер. Кренек (2Б, 3815, н/н) – льод. Ейджес – пер. Качкарський (2Б, 3690) – льод. Буюк Бузул – ущ. Мезовіт – пер. Селдеш (1А, 3243) – оз. Метерез – оз. Караденіз – пер. Чеймакчюш (н/к, 2927) – пер. Налетлеме (н/к, 3234) – ущ. Дюбе – ущ. Кючюк Булут – пер. Лале (1Б, 3310) – ущ. Кемерлі – смт. Айдер

		назва	категорія	висота (м) по GPS	першопрощодження	
1	перевал	Дьорт Західний	1А	3300	так	осипний
2	перевал	Чіфте Центральний	2А	3320	так	сніжно-осипний
3	перевал	Хемсін	н/к	3182		осипний
4	перевал	Актекан	2Б	3452	так	скельно-осипний
5	перевал	Дерін	н/к	3246		осипний
6	перевал	Коджетас	1Б	3490	так	сніжно-осипний
7	перевал	Анадаг	н/к	3284		осипний
8	перевал	Йилдиз Східний	1Б	3240	так	сніжно-скельний
9	перевал	Хюсам	н/к	3180		осипний
10	перевал	Ходакур	н/к	3150		осипний
11	перевал	Кючюк Каврун	1Б	3533		сніжно-осипний
12	перевал	Кренек	2Б	3815	так	скельно-осипний
13	перевал	Качкарський	2Б	3690		льодовий
14	перевал	Селдеш	1А	3243		осипний
15	перевал	Чеймакчюш	н/к	2927		стежка
16	перевал	Налетлеме	н/к	3234		осипний
17	перевал	Лале	1Б	3310		осипний

Заявлений маршрут:

пер. Овіт (с. Гайоросу) – ущ. Аксу – оз. Аксу – пер. Дьорт Західний (1А, 3300) – оз. Дьорт – ущ. Дьорт – пер. Чіфте (2А, 3320) – ущ. Чіфте – ущ. Лівасор – пер. Хемсін (н/к, 3182) – оз. Капілі – [в. Верченік+пер. Верченік] (траверс 2Б) – ущ. Пн Верченік – пер. Актекан (2Б, 3452) – ущ. Актекан – оз. Дерін – пер. Дерін (н/к, 3246) – ущ. Коджетас – ущ. Кючюк Коджетас – пер. Коджетас (2А, 3490) – ущ. Татос – пер. Анадаг (н/к, 3284) – оз. Анадаг – оз. Чіначьор – оз. Кабілі – пер. Йилдиз2 (2А, 3240) – оз. Йилдиз – ущ. Хюсам – пер. Хюсам (н/к, 3180) – ущ. Кюлюк – пер. Ходакур (н/к, 3150) – ущ. Давалі – ущ. Пн Давалі – пер. Кючюк Каврун (1Б, 3533) – ущ. Каврун + пер. Кренек (2Б, 3815) – льод. Ейджес – [в. Качкар+пер. Капі] (1Б) – ущ. Настаф – пер. Юлькеш (2А) – ущ. Мезовіт – пер. Кючюк Дюбе (2Б) – ущ. Дюбе – пер. Кергеке (н/к) – ущ. Булут – в. Кемерлі (2Б, 3562, рад.) – пер. Кемерлі (2Б) – ущ. Кемерлі – пер. Хізар (н/к) – ущ. Качкар – смт. Айдер*

По факту проходження складність перевалів Коджетас та Йилдиз 2 (1Б), попередня оцінка (2А). Складність проходження перевалу Качкарський в період малосніжжя відповідає категорії 2Б.

Заявлену назву перевалу Чіфте (2А) змінили на Чіфте Центральний (2А), а Йилдиз 2 (2А) на Йилдиз Східний (1Б) що більш логічно. При проходженні перевалу Кергеке (2Б) – його робоча назва Сонмез 2 (2Б), такою вона зафіксована в перевальній записці.

Зміни до заявленого маршруту:

Заплановані для проходження ділянки: сходження на – **в. Верченік+пер. Верченік] (траверс 2Б)** було виключено в зв'язку з поганими погодними умовами: сильна хмарність, туман та дощ.

Кінцівка маршруту **[в. Качкар+пер. Капі] (1Б*) – ущ. Настаф – пер. Юлькеш (2А) – ущ. Мезовіт – пер. Кючюк Дюбе (2Б) – ущ. Дюбе – пер. Кергеке (н/к) – ущ. Булут – в. Кемерлі (2Б, 3562, рад.) – пер. Кемерлі (2Б) – ущ. Кемерлі – пер. Хізар (н/к) – ущ. Качкар** була замінена на запасний варіанта проходження **пер. Качкарський (2А, 3690) – льод. Буюк Бузул – ущ. Мезовіт – пер. Селдеш (1А, 3243) – оз. Метерел – оз. Караденіз – пер. Налетлеме (н/к, 3000) – ущ. Дюбе – ущ. Кючюк Булут – пер. Лале (1Б, 3310)** у зв'язку зі зміною складу групи (див. нижче).

На маршрут групу випустила Київська міська МКК.
Шифр МКК 126-00-55554200.

Група пройшла маршрут в складі, наведеному в табл.1.

Учасники групи Приймачек П. та Пильщикова А. зійшли з маршруту після проходження ущелини Дюбе. Причина – травма коліна у Пильщикової А.

табл. 1.

№ п/п	прізвище, ім'я, по батькові	домашня адреса	туристичний досвід	обов'язки в групі
1.	Клипач Олександр Миколайович		V (К) Качкар V (К) Інильчек, Центр. Тянь-Шань V (К) Центр. Тянь-Шань (Ак-Шийрак) V (К) Джани-Джер (внутрішній Тянь-Шань)	керівник
2.	Гриневич Руслан Михайлович		III к.с. Центр. Тавр (У) 2Б (альп)	в.о. лікаря
3.	Іщенко Владислав Євгенович		III к.с. Центр. Тавр (У)	фінансист хронометрист
4.	Мальцев Дмитрій Борисович		III (У) Кавказ	фотограф
5.	Пильщикова Анна Ігорівна		III к.с. Центр. Тавр (У)	фотограф
6.	Приймачек Павло Володимирович		VI (У) Алтай VI (У) Центр. Кавказ V (У) Качкар V (У) Центр. Тянь-Шань (Інильчек) V (У) Центр. Тавр	ремонтник фотограф
7.	Стахів Христина Ярославівна		V (У) Качкар V (У) Центр. Тянь-Шань (Джани-Джер)	завгосп

2. Організація туристського спортивного походу

2.1. Загальна ідея та підготовка до походу

Головною задачею запланованого походу було дослідження туристських можливостей району Качкар в літній період з можливістю побудови маршрутів для гірських походів 4 к.с.

Підготовка групи до походу розпочалась безпосередньо з вересня 2017 року. Вона включала:

- регулярні тренування з загальної фізичної підготовки – 2 тренування на тиждень (спорткомплекс НПУ ім. М. П. Драгоманова, стадіон Дарниця),
- технічну підготовку (скельні кар'єри м. Коростишів та сел. Корнин; скельний полігон Денеші, урвище с. Малі Безрадичі).

Так як на першопроходження були заплановані складні скельні ділянки: траверс в. Верченік (2Б) та в. Кемерлі (2Б), перевали Кренек (2Б) та Кучюк Дюбе (2Б) тому велика увага була приділена скельній підготовці.

На маршруті використовувались векторні мапи для GPS Garmin (стор. 204, Мапи). Розробка треку маршруту для GPS, тактичних схем проходження перевалів, визначення місць ночівлі, проводилась по тривимірній мапі Google Earth та мапам програми SAS Планета (SAS.Planet.Release.151111) - OSM OpenTopoMap, Google Ландшафт. Прискіпливо підбиралось особисте, групове спорядження та продукти харчування з точки зору мінімізації ваги.

2.2. Район подорожі

Качкар (*тур.* *Kaçkar Dağları*) — найвищий [масив Понтійських гір](#), що розташований у північно-східній частині [Туреччини](#) (історичній області [Лазистан](#)) поблизу кордону з [Грузією](#) вздовж південно-східного узбережжя [Чорного моря](#).

Назва походить від [вірменського](#) слова *Խաչքար*, котрим позначали монументальний камінь. В [турецькому](#) значенні *kaç kar* означає “наскільки багато снігу?”. Обидві інтерпритації відповідають потужному гранітному масиву, вершини котрого постійно вкриті снігом. Наприкінці зими товща снігу в масиві може досягати 4 метрів.

Географічно масив Качкар є дуже простим і є смугою головного вододілу [Понтійських гір](#) розташований в межах 40° північної широти, приблизно так само, як і європейські Альпи. Західною межею масиву прийнято вважати перевал Овіт (*тур.* *Ovit Dağ*), з півдня і сходу масив Качкар обмежений річкою Чорух (*тур.* *Çoruh*), а його північні схили круто спадають до чорноморського узбережжя. На заході масив Качкар межує з масивом Месджіт (*тур.* *Mescit Dağları*), а на сході з масивом Карчал (*тур.* *Karçal Dağları*). Умовно масив Качкар можна розділити на групи (з заходу на схід):

1. Плато Єдигьолер (Семи озер, Мор яйла) з піками Джимил (3370) (фото 1, фото 2, фото 3, фото 6, фото 10, фото 13) і Демирдаг (Залізна гора, 3339) (фото 13).
2. Верченік з піком Верченік (Üçdoruk, 3711).
3. Хребет Татос (3555).
4. Качкар-Каврун з піком Качкар (3932) (фото 75, фото 82).
5. Булут Даг з піком Булут (3562).
6. Ліблін Тепе (3494) (Altıparmak dağı).
7. Хребет Альтипармак з піком Альтипармак (Шестипалий, 3492).

8. Караташ з піком Караташ (3495).
9. Марсис з піком Марсис (3334).

Вододіл Понтійських гір формує кліматичний контраст між вологими північними схилами і сухими південними. Якщо південні схили масиву Качкар досить сильно нагадують напівпустелю, то північні є зоною помірних дощових лісів. Нормальною річною кількістю опадів на північних схилах є 4000 мм на рік, а зимою тут випадає до 4 м снігу. Цей регіон є найбільш зволожений з усієї території Туреччини і тут ідуть опади біля 250 днів на рік. Вологе тепле повітря над Чорним морем швидко піднімається і з висотою конденсується, утворюючи густий туман, а фактично хмари, що формуються щоденно в обідній час і скупчуються на висоті близько 3000 м н.р.м., але можуть підніматись і на вищі відмітки. Велику кількість снігу на північних схилах можна зустріти ще в червні, а вже у вересні він знову починає вкривати високогірні луки і хребти.

Південні схили масиву Качкар є повною протилежністю північним з кліматичної точки зору. Це дуже суха і спекотна зона, але інтенсивно зрошувана гірськими потоками, в результаті чого тут є “фруктовий рай” з центром в містечку Юсуфелі і навіть “рисовий рай” в долині річки Чорух.

Мал. 1. Туреччина. Понтійські гори (Качкар).

2.3. Транспорт

Найближчі до району подорожі аеропорти – в місті Трабзон (Туреччина) та Батумі і Кутаїсі (Грузія). Далі автобусом до Різе (Туреччина), а звідти рейсовим автобусом до зупинки перевал Овіт. Турецький перевізник **Pegasus** (<https://www.flypgs.com/ru>) здійснює рейси до Стамбула (аеропорт S. Gokcen) з Харкова та Львова, далі пересадка на літак без зміни аеропорту до Трабзона. Інший турецький перевізник **Onur Air** (www.onurair.com/en/default.aspx) здійснює рейси до Стамбула (аеропорт Ataturk) з Одеси, далі літак без зміни аеропорту до Трабзона. З Києва до Батумі є прямі рейси українського перевізника Yanair (Жуляни) (<http://yanair.ua>)

маршрут	рейс	дні польотів	час вильоту-прильоту (місцевий)
Київ - Батумі	Ye-215	1234567	8:30 – 12:00
Батумі - Київ	YE-216	1234567	21:00 – 22:40

а до Кутаїсі українського перевізника МАУ (Бориспіль) (flyuia.com).

маршрут	рейс	дні польотів	час вильоту-прильоту (місцевий)
Київ - Кутаїсі	PS-505	1234567	20:05 – 23:35
Кутаїсі - Київ	PS-506	1234567	06:15 – 07:55

Ми скористались послугами авіакомпанії Pegasus. На час придбання квитків вартість тут була найнижча (3 783 грн.). Авіаквитки було придбано заздалегідь – 6 листопада 2017 р. В літаку з собою дозволяється провозити безкоштовно до 20 кг багажу та до 8 кг ручної поклажі.

Отже на початок маршруту ми добирались таким чином:

маршрут	дата	час відправлення	вид транспорту
Київ – Харків	26.07	18:51 – 23:33	InterCity
Харків (вокзал) – Харків (аеропорт)	27.07	01:00 – 02:20	трансфер
Харків (HRK) – Стамбул (SAW)	27.07	03:50 – 05:50	літак
Стамбул (SAW) – Трабзон (TZX)	27.07	07:40 – 09:25	літак
Трабзон – Різе	27.07	15:30 – 17:00	рейсовий автобус
Різе – пер. Овіт	27.07	17:50 – 20:00	трансфер*

* - перевізника знайшли на місці.

Виїзд з району подорожі:

маршрут	дата	час	вид транспорту
сmt. Айдер – Різе	12.08	12:00 – 13:30	рейсовий автобус
Різе – Трабзон	12.08	15:00 – 16:40	рейсовий автобус
Трабзон (TZX) – Стамбул (SAW)	12.08	20:50 – 22:35	літак
Стамбул (SAW) – Харків (HRK)	13.08	00:20 – 02:30	літак
Харків (аеропорт) – Харків (вокзал)	13.08	18:20 – 18:30	таксі
Харків – Київ	13.08	05:51 – 10:50	InterCity

3. Узагальнена інформація про проходження маршруту

Дата	день шляху	ділянка шляху (від -до)	км	час підйому		час		час зупинки на ночівлю	висота ночівлі (м)	час в дорозі (ГГ:ХВ)	ЧХЧ (ГГ:ХВ)	погода
				чергових	групи	сніданку	виходу на маршрут					
27.07	1								2660			
28.07	2	пер. Овіт – ущ. Аксу – оз. Аксу нижнє – пер. Дьорт Західний (1А, 3300) (40°39'39.08", 40°51'14.36") – ущ. Дьорт, м.н. (40°39'49.18", 40°51'26.76")	13,5	6:00	6:20	7:10	9:20	19:20	3181	10:00	6:58	
29.07	3	ущ. Дьорт – оз. Дьорт – пер. Чіфте Центральний (2А, 3320) (40°40'13.60", 40°52'46.45") – оз. Чіфте, м.н (40°40'40.05", 40°52'45.70")	8,0	5:10	6:30	6:45	7:58	20:25	3018	12:27	8:20	
30.07	4	оз. Чіфте – ущ. Лівасор – пер. Хемсін (н/к, 3182) (40°42'24.92", 40°54'34.11") – оз. Капілі, м.н. (40°42'41.09", 40°54'58.00")	7,5	6:00	6:30	7:15	8:30	17:20	3072	8:50	5:08	
31.07	5	м.н. – ущ. Пн Верченік, м.н. (40°43'38.76", 40°55'37.46")	5,5	5:10	6:00	6:15	7:45	12:05	2947	4:20	3:12 +5:30	
01.08	6	м.н. – пер. Актекан (2Б, 3452) (40°43'40.74", 40°56'17.61") – ущ. Актекан, м.н (40°43'48.52", 40°57'21.38")	5,0	4:40	5:22	5:40	6:10	19:05	3028	13:25	11:22	
02.08	7	м.н. – оз. Дерін – пер. Дерін (н/к, 3246) (40°44'4.63", 40°57'38.19") – ущ. Коджетас – ущ. Кючюк Коджетас, м.н. (40°44'9.36", 40°59'32.33")	14,0	5:00	6:00	6:10	7:30	14:45	3158	7:15	4:49	
03.08	8	ущ. Кючюк Коджетас – пер. Коджетас (1Б, 3490) (40°44'27.81", 40°58'59.83") – ущ. Татас – пер. Анадаг (н/к, 3284) (40°44'43.45", 40°58'36.51") – оз. Кабілі, м.н. (40°44'52.80", 41° 0'8.01")	11,5	4:30	5:00	5:30	7:00	16:40	2887	9:40	6:39	
04.08	9	оз. Кабілі – ущ. Анадаг – пер. Йилдиз Східний (1Б, 3240) (40°45'35.21", 41° 0'26.52") – ущ. Хюсам – пер. Хюсам (н/к, 3180) (40°46'27.69", 41° 2'0.03") – ущ. Кюлюк, м.н. (40°46'48.05", 41° 1'58.18")	13,5	5:30	6:00	6:30	7:48	18:55	3045	11:07	8:22	
05.08	10	ущ. Кюлюк – пер. Ходакур (н/к, 3150) (40°47'39.67", 41° 5'6.42") – ущ. Давалі, м.н. (40°48'19.92", 41° 6'54.66")	14,0	5:20	6:00	6:15	7:35	18:40	2943	11:05	8:08	
06.08	11	ущ. Давалі – ущ. Пн Давалі, м.н. (40°49'17.08", 41° 8'33.11")	6,5	4:30	5:00	5:35	6:55	13:05	3489	6:10	4:16 +6:00	
07.08	12	ущ. Пн Давалі – пер. Кючюк Каврун (1Б, 3433) (40°49'21.93", 41° 8'34.61") – ущ. Каврун – пер. Кренек (2Б, 3815) (40°49'30.72", 41° 8'49.54") – льод. Ейджес, м.н. (40°49'38.32", 41° 8'51.53")	3,5	5:30	6:00	6:30	7:45	20:00	3620	12:15	11:25	

Дата	день шляху	ділянка шляху (від -до)	км	час підйому		час		час зупинки на ночівлю	висота ночівлі (м)	час в дорозі (ГГ:ХВ)	ЧХЧ (ГГ:ХВ)	погода
					групи чергових	сніданку	виходу на маршрут					
08.08	13	льод. Кренек – пер. Качкарський (2Б, 3690) (40°49'56.99", 41°9'15.40") – льод. Буюк Бузул – ущ. Мезовіт, м.н. (40°50'52.05", 41°9'6.40")	6,5	5:40	6:20	6:55	7:50	19:20	2951	11:30	10:25	
09.08	14	ущ. Мезовіт – пер. Селдеш (1А, 3243) (40°51'19.66, 41°9'26.24") – оз. Метерел, м.н (40°51'43.84", 41°9'54.98")	4,0	6:30	7:00	7:15	11:15	19:20	3000	8:05	5:16	
10.08	15	оз. Метерез – пер. Нелетлеме (н/к, 3234) (40°51'56.59", 41°10'46.17") – ущ. Дюбе – ущ. Кючюк Булут, м.н (40°54'20.59", 41°14'26.73")	27,0	5:20	5:30	6:30	7:25	18:15	2367	10:50	9:40	
11.08	16	ущ. Кючюк Булут – пер. Лале (1Б, 3310) (40°56'5.84", 41°13'37.29") – ущ. Кемерлі, м.н. (40°57'22.91", 41°10'55.15")	15,0	5:00	5:30	6:05	07:05	16:40	2258	9:35	7:02	
12.08	17	ущ. Кемерлі – смт. Айдер	8,0	7:00	7:30	8:00	9:20	12:40		3:10	2:00	

Всього днів	16
Пройдено відстань	153,0 км
Середня швидкість руху	1.29 км/год
Час в дорозі	149 год 44 хв
Чистий ходовий час (ЧХЧ)	118 год 32 хв
Час затрачений на технічну роботу (включено до ЧХЧ)	62 год 26 хв
Час затрачений на “обробку” перевалу	11 год 30 хв
Сумарний перепад висот набрано	21 180 м
скинуто	9 860 м
Середня висота ночівлі	11 320 м
Всього ночівель	3 050 м
ночівель на снігу	16
Навішено перил на підйом	11 (по 50 м) = 550 м
Навішено перил на спуск	20 (по 50 м) = 950 м
Всього	31 (по 50 м) = 1 550 м
Пройдено перевалів:	- 16
	2Б - 3
	2А - 1
	1Б - 4
	1А - 2
	н/к - 6

4. Графік руху

день шляху	дата	№ ділянки денного переходу	ділянка шляху (від - до)	протяжність (км)	чистий ходовий час (год:хв)	характер шляху, природні перешкоди (небезпечні ділянки)	метео умови	показники GPS		примітка
								набрано (м)	скинуто (м)	
1	27.07		пер. Овіт, м.н. (40°39'49.18", 40°51'26.76")							
2	28.07	1	м.н – ущ. Аксу	5,5	1:00	дорога				
		2	ущ. Аксу – оз. Аксу	4,5	2:45	стежка, осип				
		3	оз. Аксу – <u>пер. Дьорт Західний (1А, 3300)</u> (40°39'39.08", 40°51'14.36")	2,0	1:40	осип				
		4	пер. Дьорт Зах (1А) – ущ. Дьорт, м.н. ((40°39'49.18", 40°51'26.76"))	1,5	1:33	скелі, осип, сніжник				
				13,5	6:58			+931	-414	
3	29.07	1	м.н. – <u>пер. Чіфте Центр. (2А, 3320)</u> (40°40'13.60", 40°52'46.45")	6,0	3:40	каміння, трава				
		2	пер. Чіфте Центр. (2А) – оз. Чіфте	1,5	3:55	скелі, сніжник				3 мотузки, спуск
		3	оз. Чіфте – ущ. Чіфте, м.н. (40°40'40.05", 40°52'45.70")	0,5	0:45	осипи				
				8,0	8:20			+896	-1030	
4	30.07	1	ущ. Чіфте – ущ. Лівасор	2,0	1:30	осип, трава				
		2	ущ. Лівасор – <u>пер. Хемсін (н/к, 3182)</u> (40°42'24.92", 40°54'34.11")	4,0	2:40	осипи, стежка				
		3	пер. Хемсін (н/к) – ущ. Верченік, м.н. (40°42'41.09", 40°54'58.00")	1,5	0:58	осипи				
				7,5	5:08			+686	-656	
5	31.07	1	м.н ., оз. Капілі – ущ. Пн. Верченік	4,5	2:37	середній осип				
		2	ущ. Пн. Верченік – озеро, м.н. (40°43'38.76", 40°55'37.46")	1,0	0:35	середній осип				
			“обробка” перевалу Актекан (2Б)	2,0	5:30	середній осип, скелі				
				5,5	3:12			+266	-350	
6	01.08	1	м.н. – <u>пер. Актекан (2Б, 3452)</u> (40°43'40.74", 40°56'17.61")	1,0	5:50	середній осип, скелі				4 мотузки, підйом
			пер. Актекан (2Б) – ущ. Актекан	1,0	4:07	скелі, сніжник, осип				4 мотузки

день шляху	дата	№ ділянки денного переходу	ділянка шляху (від - до)	протяжність (км)	чистий ходовий час (год:хв)	характер шляху, природні перешкоди (небезпечні ділянки)	метео умови	показники GPS		примітка
								набрано (м)	скинуто (м)	
		3	ущ. Актекан – м.н., (40°43'48.52", 40°57'21.38")	3,0	1:25	осип				
				5,0	11:22			+1153	-1076	
7	02.08	1	м.н. – оз. Дерін	2,0	0:45	осип				
		2	оз. Дерін – пер. Дерін (н/к, 3246) (40°44'4.63", 40°57'38.19")	1,5	0:42	осип				
		3	пер. Дерін (н/к) – ущ. Коджетас	7,0	1:48	осип, трава				
		4	ущ. Коджетас – ущ. Кючюк Коджетас – оз. Коджетас, м.н. (40°44'9.36", 40°59'32.33")	3,5	1:34	трава, середній та крупний осип				
				14,0	4:49			+767	-619	
8	03.08	1	оз. Коджетас – <u>пер. Коджетас (1Б, 3490)</u> (40°44'27.81", 40°58'59.83")	2,0	2:12	осип				
		2	пер. Коджетас (1Б) – ущ. Татос	1,5	0:50	мілкий та середній осип				
		3	ущ. Татос – пер. Анадаг (н/к, 3284) (40°44'43.45", 40°58'36.51")	0,8	0:43	осип				
		4	пер. Анадаг – оз. Чиночьор	1,5	0:50	осип				
		5	оз. Чиночьор – оз. Дерін, м.н. (40°44'52.80", 41° 0'8.01")	5,7	2:04	осип, трава				
				11,5	6:39			+538	-815	
9	04.08	1	оз. Дерін – <u>пер. Йилдиз Східний (1Б, 3240)</u> 40°45'35.21", 41° 0'26.52"	3,5	2:00	осип				
		2	пер. Йилдиз Східний – ущ. Хюсам	2,0	2:32	осип, скелі				
		3	ущ. Хюсам – пер. Хюсам (н/к, 3180) (40°46'27.69", 41° 2'0.03")	7,0	3:10	тр. схил, осип				
		3	пер. Хюсам (н/к) – ущ. Кюлюк, м.н. (40°46'48.05", 41° 1'58.18")	1,0	0:40	тр. схил, осип				
				13,5	8:22			+1127	-983	
10	05.08	1	ущ. Кюлюк – ущ. Хаджіванак (Hacıvanak Vadisi)	2,5	1:08	тр. схил				
		2	ущ. Хаджіванак – пер. Ходакур (н/к, 3150) (40°47'39.67", 41° 5'6.42")	6,5	4:07	тр. схил, осип				
		3	пер. Ходакур (н/к) – ущ. Давалі, м.н. (40°48'19.92", 41° 6'54.66")	5,0	2:53	тр. схил, осип				
				14,0	8:08			+984	-965	
11	06.08	1	ущ. Давалі – ущ. Північний Давалі	3,5	2:00	тр. схил, осип				
			ущ. Північний Давалі – м.н. (40°49'17.08", 41° 8'33.11")	3,0	2:16	осип				
				6,5	4:16			+795	-225	

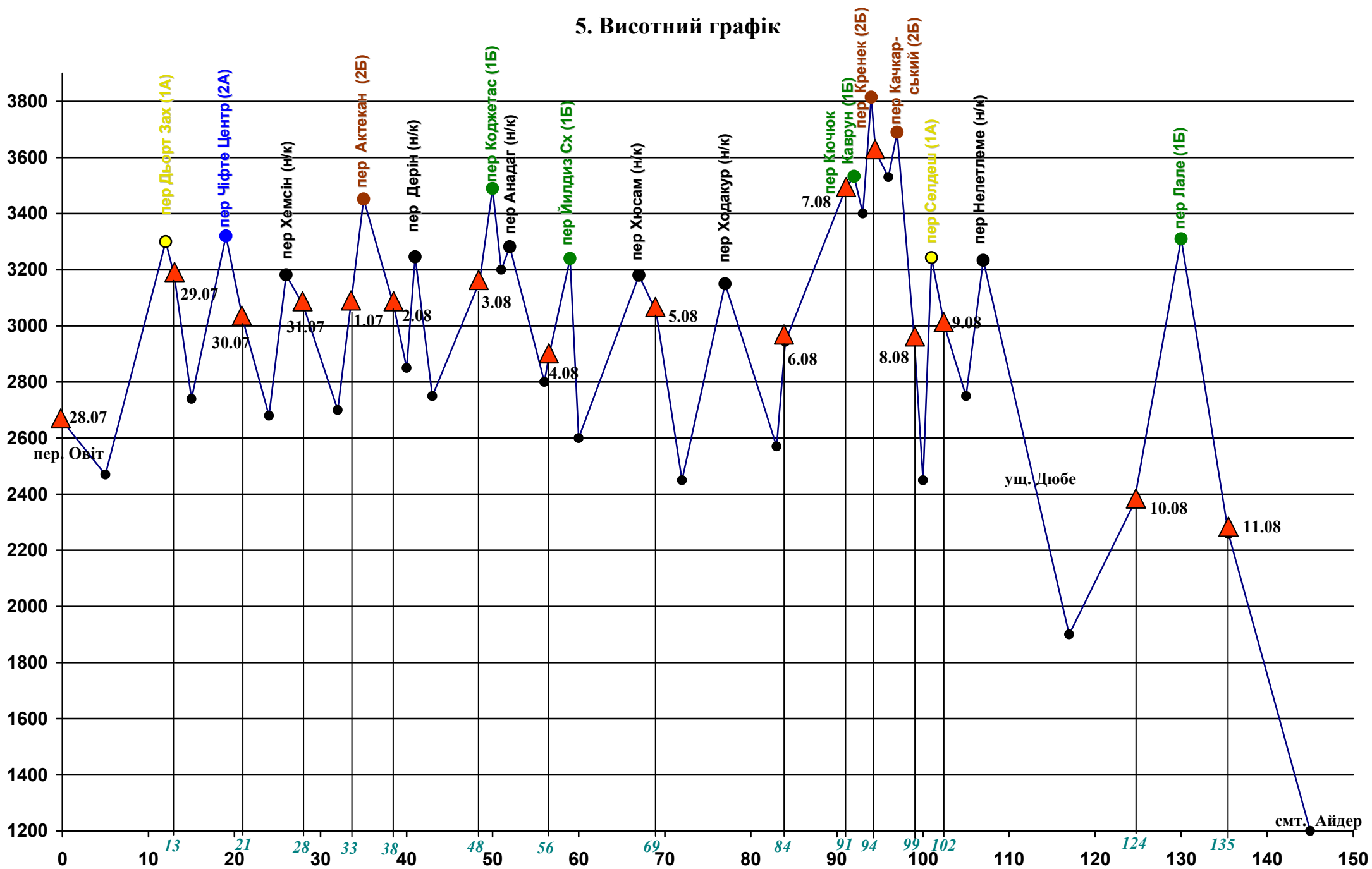
день шляху	дата	№ ділянки денного переходу	ділянка шляху (від - до)	протяжність (км)	чистий ходовий час (год:хв)	характер шляху, природні перешкоди (небезпечні ділянки)	метео умови	показники GPS		примітка
								набрано (м)	скинуто (м)	
12	07.08	1	м.н – <u>пер. Кючюк Каврун (1Б, 3548)</u> (40°49'21.93", 41° 8'34.61")	0,5	0:30	осип				
		2	пер. Кючюк Каврун (1Б) – ущ. Каврун	0,5	0:40	скелі, осип				
		3	ущ. Каврун – <u>пер. Кренек (2Б, 3815)</u> (40°49'30.72", 41° 8'49.54")	1,5	7:45	скелі				7,5 мотузок підйом
		4	пер. Кренек (2Б) – сніжник на бічній морені льод. Ейджес (40°49'38.32", 41° 8'51.53")	1,0	2:30	скелі				3 мотузки спуск
				3,5	11:25			+499 -335		
13	08.08	1	м.н – <u>пер. Качкарський (2Б, 3690)</u> (40°49'56.99", 41° 9'15.40")	2,0	1:20	осип, сніг				
		2	пер. Качкарський (2Б) – початок льодопаду	1,5	5:05	фірн, лід				7 мотузок спуск
		3	початок льодопаду – кінцева морена	0,5	2:50	лід				3 мотузки спуск
		4	кінцева морена – ущ. Мезовіт, м.н., (40°50'52.05", 41° 9'6.40")	2,5	1:10	осип, стежка				
				6,5	10:25			+335 -996		
14	09.08	1	ущ. Мезовіт – <u>пер. Селдеш (1А, 3243)</u> (40°51'19.66", 41° 9'26.24")	2,0	3:45	осип				
		2	пер. Селдеш (1А) – оз. Метерел, м.н (40°51'43.84", 41° 9'54.98")	2,0	1:31	осип, трава				
				4,0	5:16			+395 -375		
15	10.08	1	оз. Метерез – оз. Караденіз	2,0	0:55	осип, трава				
		2	оз. Караденіз – <u>пер. Нелетлеме (н/к, 3234)</u> (40°51'56.59", 41°10'46.17")	2,0	1:25	осип, стежка				
		3	пер. Нелетлеме (н/к) – ущ. Дюбе	3,0	0:55	осип, трав. схил, стежка				
		4	ущ. Дюбе – с. Меретел	5,0	1:20	стежка				
		5	с. Меретел – с. Хевек	5,0	1:30	дорога				
		6	с. Хевек – ущ. Замеван	5,0	1:40	дорога				
		7	ущ. Замеван – ущ. Кючюк Булут, м.н. (40°54'20.59", 41°14'26.73")	5,0	1:55	стежка				
				27,0	9:40			+971 -1533		
16	11.08	1	м.н – водоспади	4,0	1:39	трава				
		2	водоспади – перевальний цирк	2,0	1:18	середній, крупний осип				
		3	перевальний цирк – <u>пер. Лале (1Б, 3310)</u> (40°56'5.84", 41°13'37.29")	1,0	0:45	осип, сніжник				

день шляху	дата	№ ділянки денного переходу	ділянка шляху (від - до)	протяжність (км)	чистий ходовий час (год:хв)	характер шляху, природні перешкоди (небезпечні ділянки)	метео умови	показники GPS		примітка
								набрано (м)	скинуто (м)	
		4	пер. Лале (1Б) – висяча долина, ущ. Кемерлі	3,5	1:50	мілкий, середній, крупний осип				
		5	ущ. Кемерлі – с. Авусор, м.н. (40°57'22.91", 41°10'55.15")	4,5	1:30	стежка				
				15,0	7:02			+1058	-1142	
17	12.08	1	ущ. Кемерлі – смт. Айдер	8,0		дорога				
				8,0	2:00				-1065	

всього				153 км			10 417	-11 596	
---------------	--	--	--	---------------	--	--	---------------	----------------	--

перепад висот по GPS **22 013**

5. Висотний графік

Сумарний перепад висот: 21 180 м, - (9 860 м набрано, 11 320 м скинуто); Середня висота ночівлі: 3 050 м.

6.1. перевал Дьорт Західний (1А, 3300 м).

*Перевал **Дьорт Західний** розташований у хребті Джимил – південному відрозі основного вододільного хребта. Веде із ущелини Аксу в ущелину Дьорт. З боку ущелини Аксу – осипний з боку ущелини Дьорт – скельно-осипний.*

ЧХЧ підйому на перевал від автомобільної дороги Різе-Іспір – 4-5 год.

ЧХЧ спуску з перевалу до озера Дьорт – 1-1,5 год.

Координати перевальної сідловини: 40°39'39.08", 40°51'14.36" .

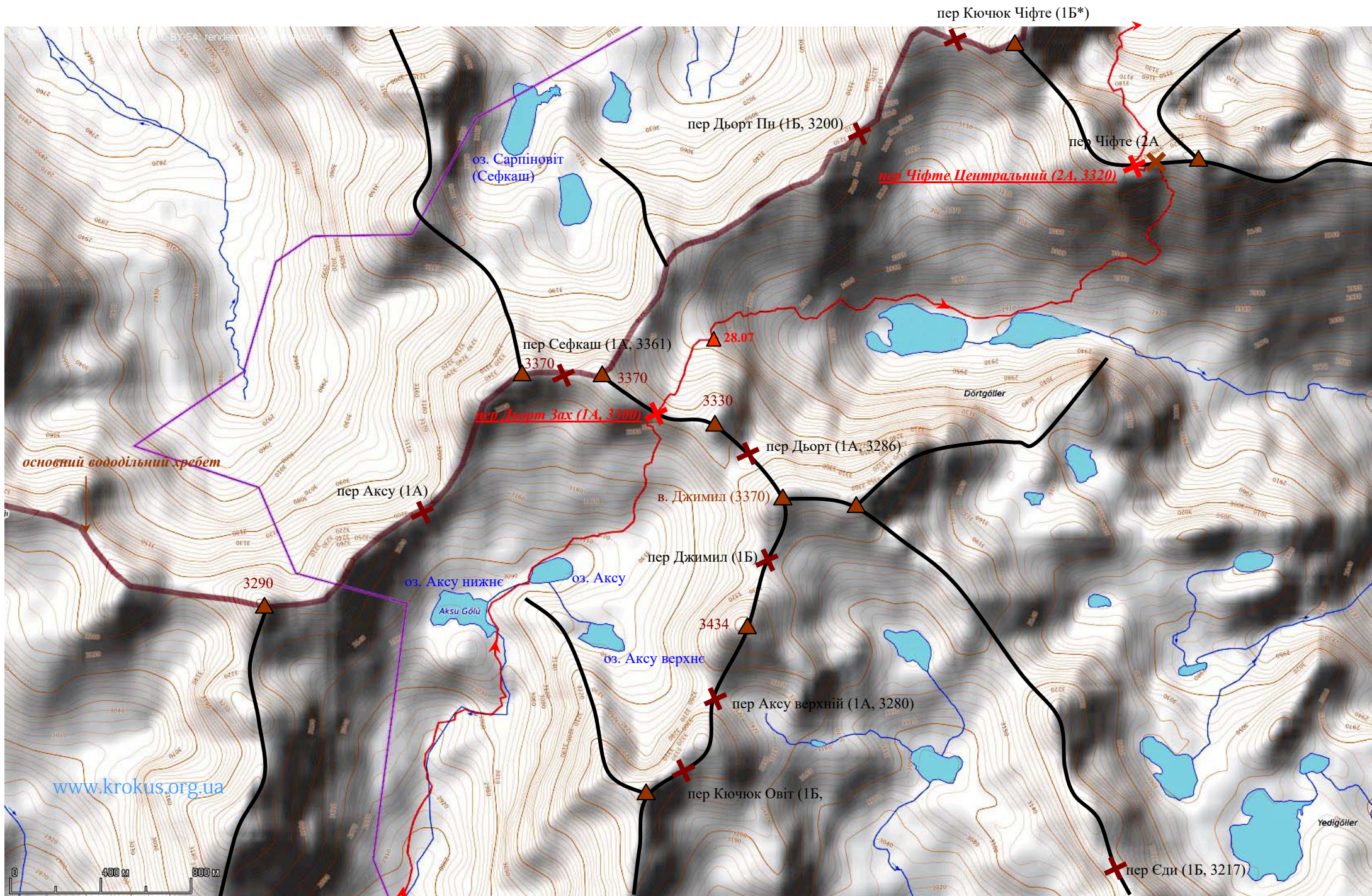
Першопроходження: 28.07.2018 р.

Підйом на перевал Дьорт (1А) починається відразу від дороги Різе-Іспір.

Виходити необхідно після зупинки Овіт не доїзжаючи близько кілометра до населеного пункту Гайоросу (40°37'23.41", 40°49'58.38"). Перетинаємо дорогу і розпочинаємо підйом некрутим трав'янистим схилом правого берега річки Аксу. Через 300-400 м підйому виходимо на ледь помітну стежку, яка веде вгору вздовж річки до широкого виположення долини. В кінці виположення крутий підйом середнім осипом проводить нас до озера Аксу нижнє (фото 2). Звідси відкривається чудовий вид на хребет Джимил з перевалами Дьорт Західний (1А) та Дьорт (1А)(фото 1). В порівнянні з 2015 роком у верхів'ях хребта снігу майже немає (фото 1, фото 2).

Обходимо озеро Аксу нижнє праворуч (мал. 3) і підходимо до наступного розташованого вище озера Аксу (фото 3). Звідси на сході правіше вершини Джимил (3370) відкривається перевальна сідловина перевалу Джимил (1А) (фото 3). Залишаємо озеро Аксу праворуч від себе і по середньому осипу підходимо під перевальний зліт перевалу Дьорт Західний (1А). Ми вище "баранячих лобів" перед нами, як на долоні, ділянка хребта Джимил з сідловинами перевалів Аксу верхній (1А) і Кючюк Овіт (1Б) та схованим за "баранячими лобами" озером Аксу верхнє (фото 5). Перевальний зліт – скельно-осипний (фото 3, фото 4), крутизною у нижній та середній частинах 25°-30°, у верхній 30°-35°. Вихід на саму перевальну сідловину останні 10 м проходить праворуч по ходу руху зруйнованим скельним ребром. Перевальна сідловина вузька (фото 6), не придатна для ночівлі, вода відсутня. Тур складено з великих брил по лівий бік, під стіною. Підйом на перевал Дьорт Західний (1А) від озера Аксу зайняв близько 1 год 40 хв.

Спуск з перевалу у напрямку озера Дьорт проходить нешироким кулуаром, у верхній частині під самою перевальною сідловиною ~100 м середній осип крутизною до 35°, нижче крутий сніжник (фото 7). Спуск починаємо спочатку по центру кулуару далі на сніжнику поступово притискаємось правого борту. Спуск проходить в тумані – видимість 30-50 м. Сніжники швидко закінчуються, далі низка висячих осипних терас з максимальною крутизною до 30°. На одній із терас знаходимо рівний трав'янистий майданчик під намет і стаємо на ночівлю (фото 10). Туман поступово розсіюється. При проходженні перевалу мотузки не використовувались стан снігу дозволяв йти по набиваючи східці.

Мал 3. Мапа околиць перевалу Дьорт Західний (1А).

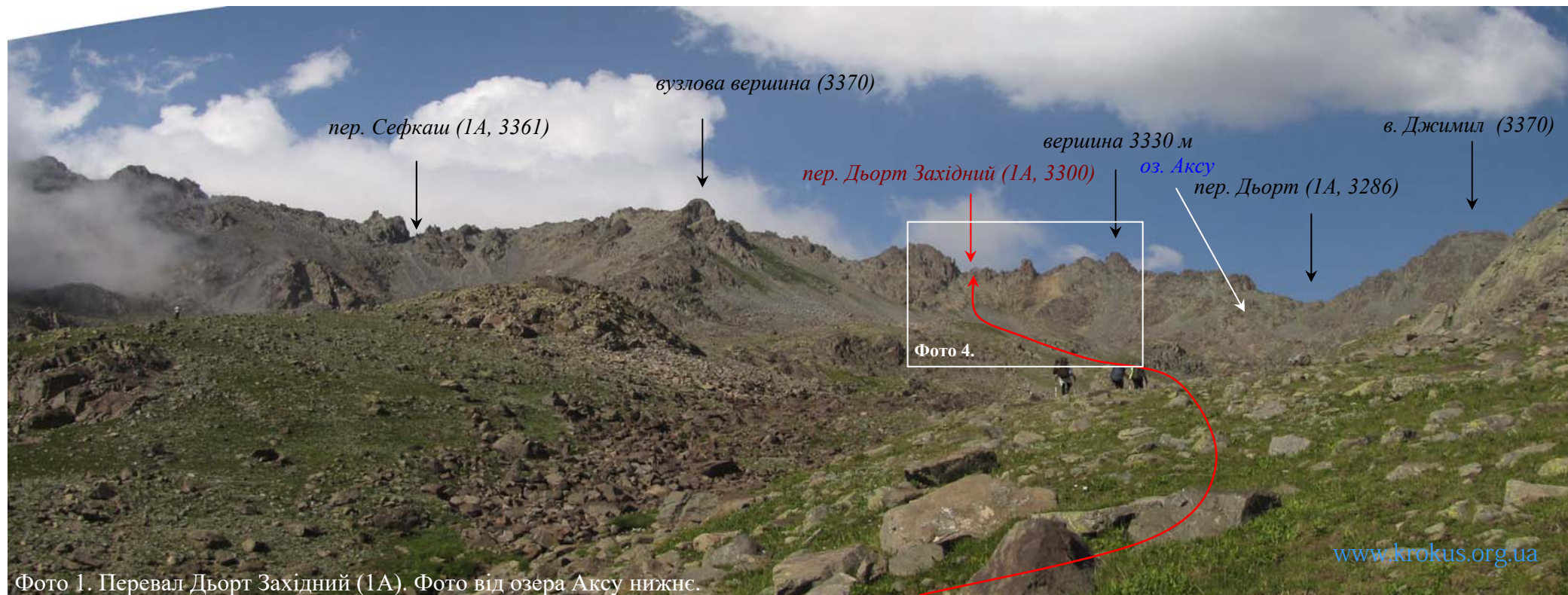

Фото 1. Перевал Дьорт Західний (1А). Фото від озера Аксу нижче.

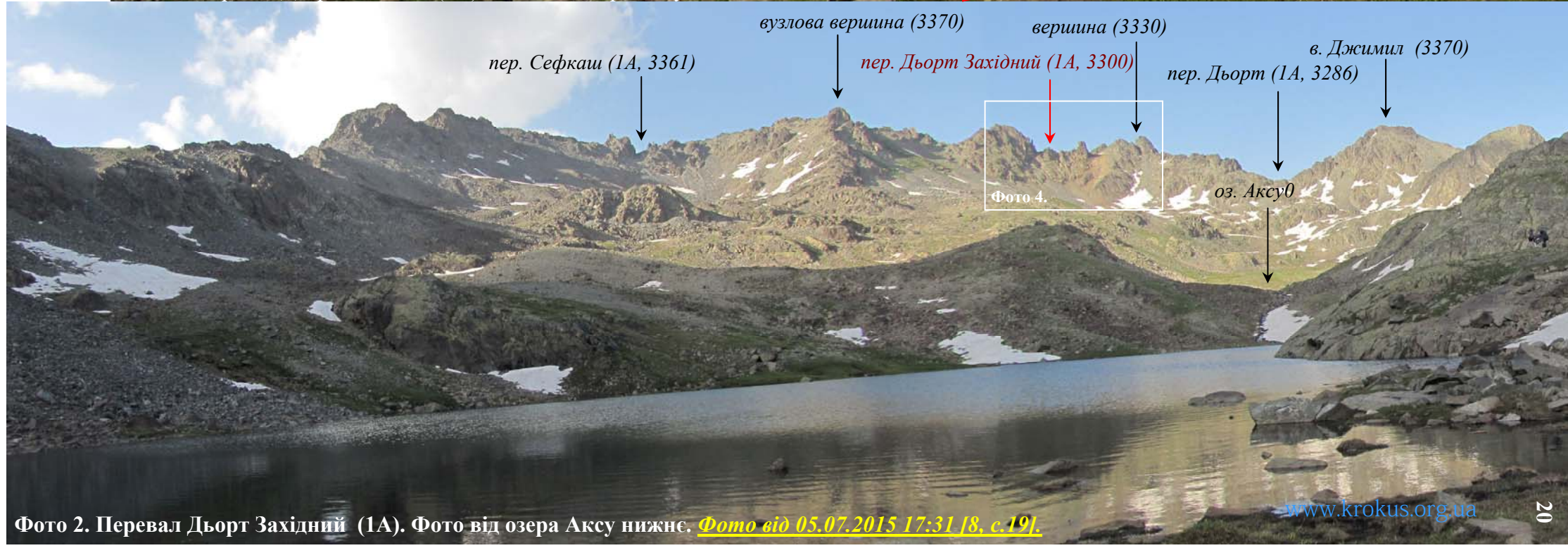

Фото 2. Перевал Дьорт Західний (1А). Фото від озера Аксу нижче. [Фото від 05.07.2015 17:31 \[8, с.19\]](#).

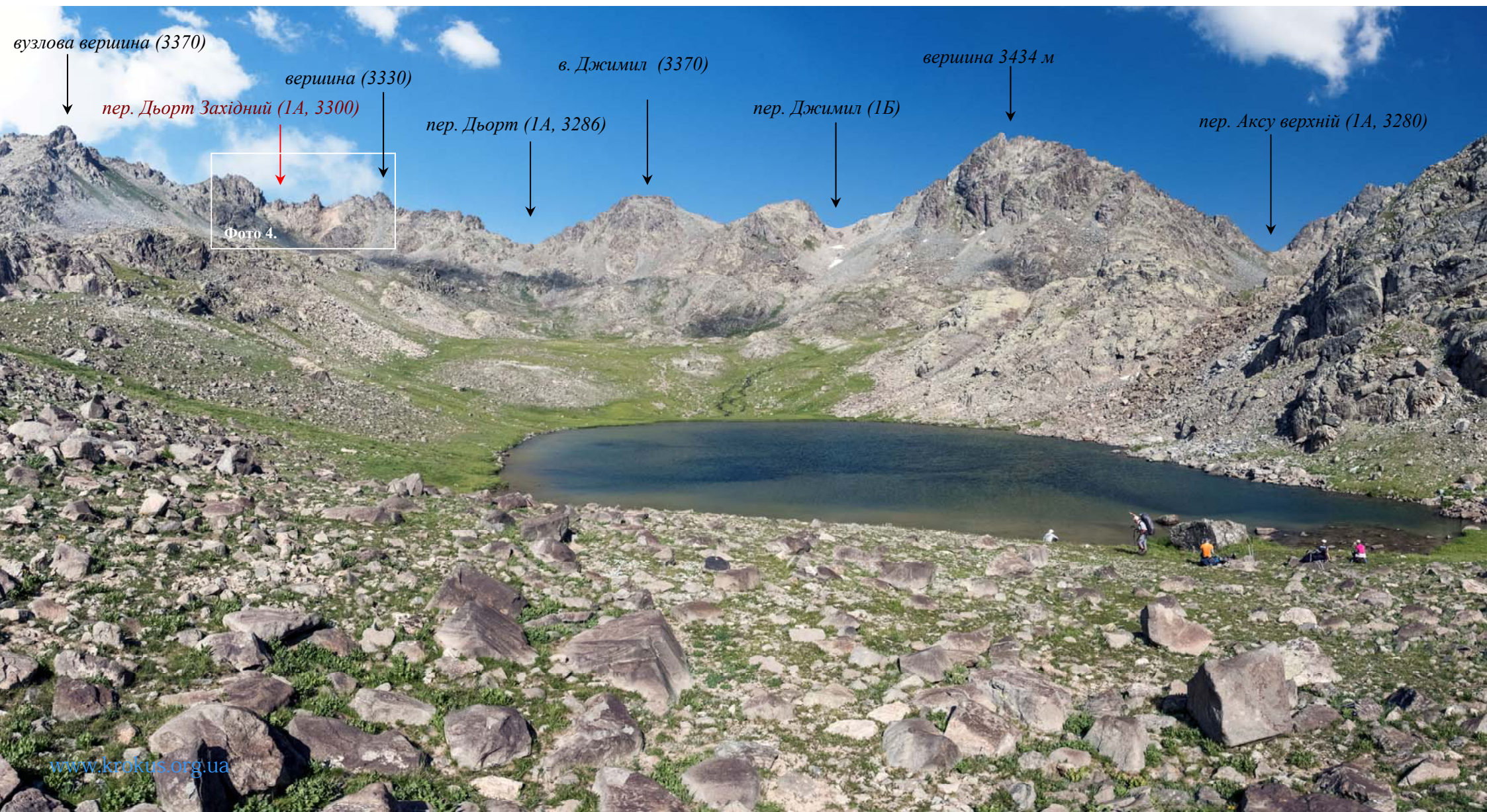

Фото 3. Озеро Аксу.

Фото 4. перевал Дьорт Західний (1А). Фото від озера Аксу. Зум 10Х.

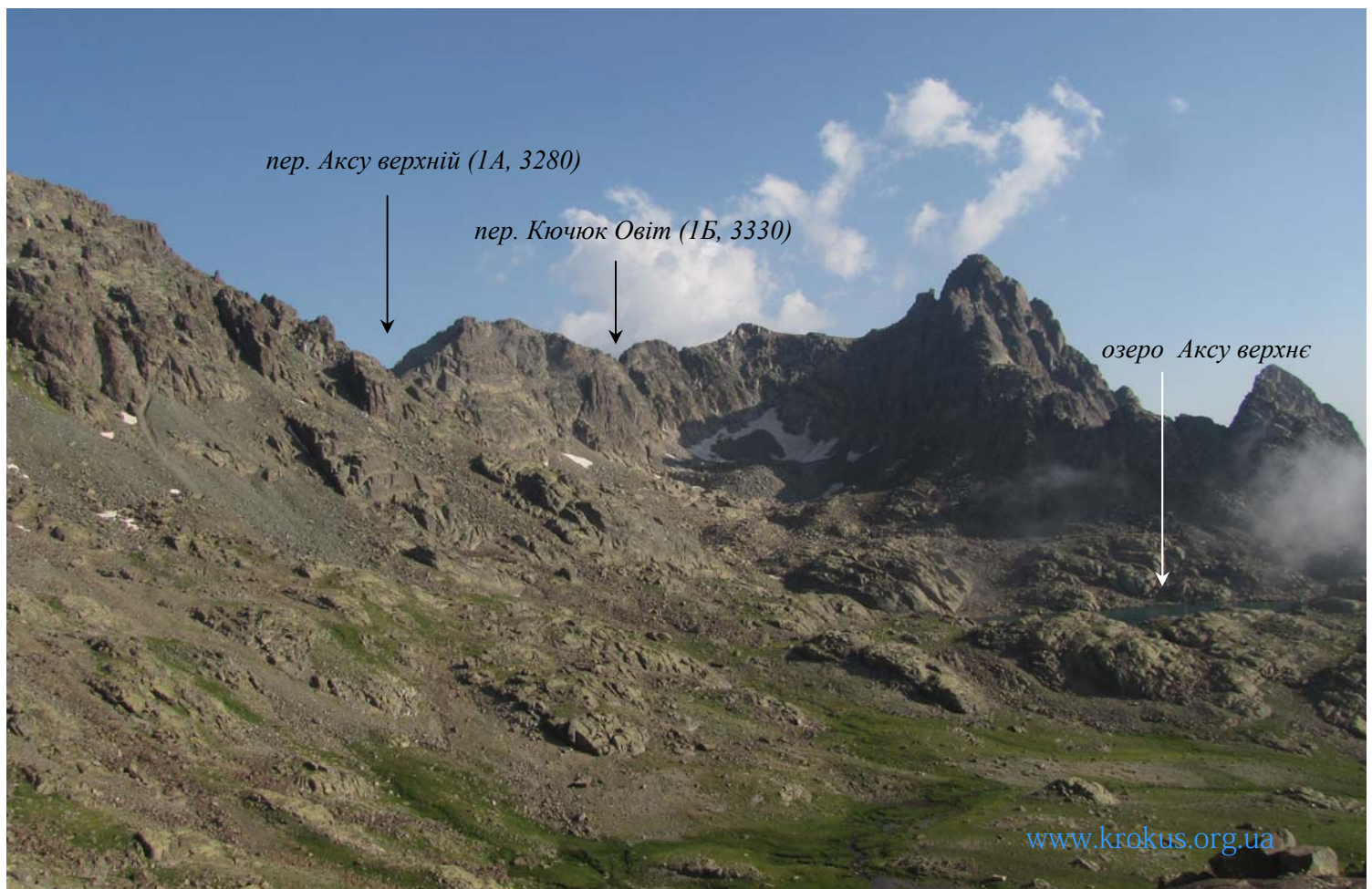

Фото 5. перевал Кючюк Овіт (1Б). Фото з-під перевального злету перевалу Дьорт Західний (1А).

Фото 6. Група на перевалі Дьорт Західний (1А).

Фото 7. Спуск з перевалу Дьорт Західний (1А).

Фото 8. Шлях спуску з перевалу Дьорт Західний (1А). Фото з місця ночівлі.

Фото 9. Перевали Дьорт Північний (1А) та Кючюк Чіфте (1Б*).

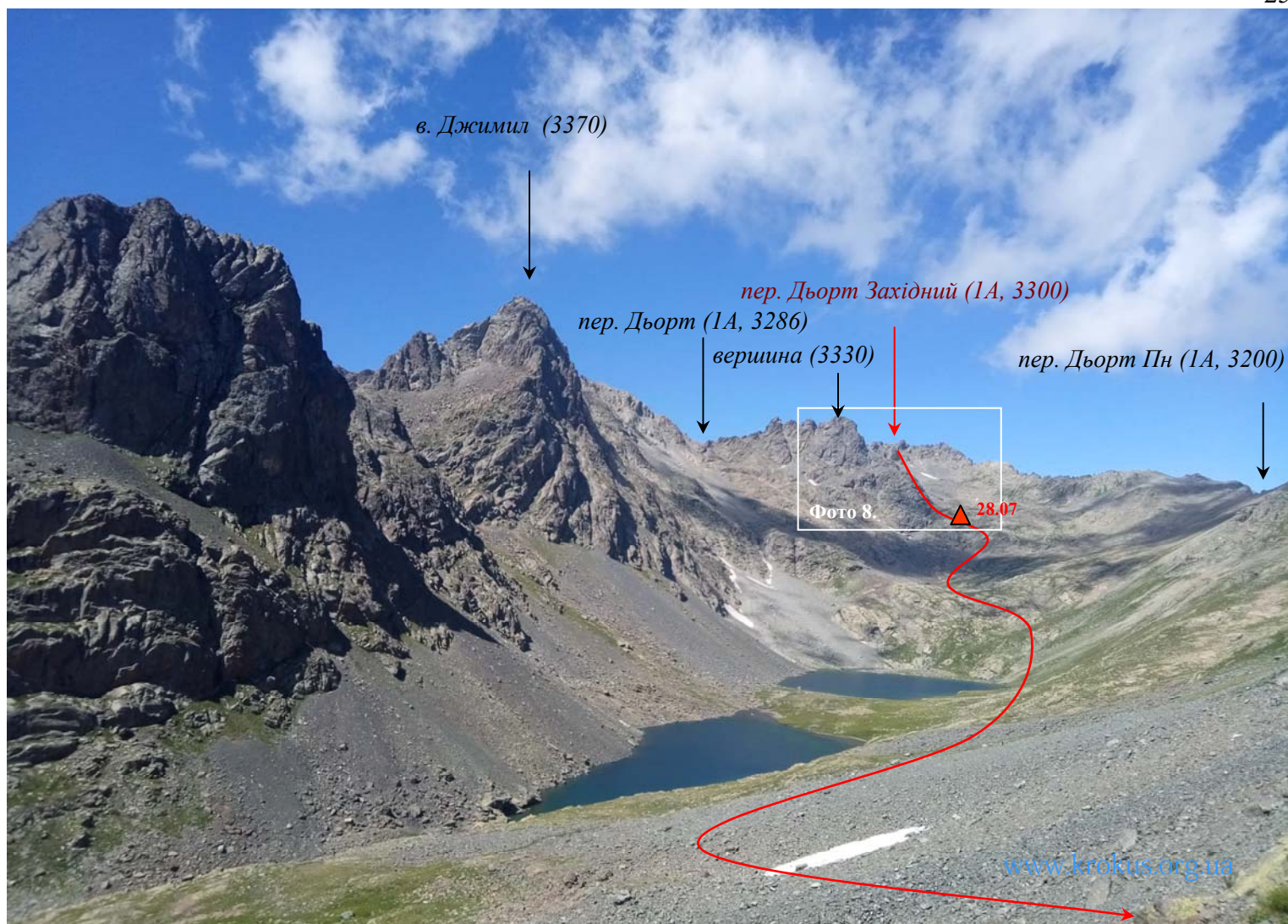

Фото 10. перевал Дьорт Західний (1А) з боку ущелини Дьорт. Фото з підйому на перевал Чіфте Центральний (2А).

6.2. Перевал Чіфте Центральний (2А, 3320 м)

*Перевал **Чіфте Центральний** розташований у південному відрозі основного вододільного хребта. Веде із ущелини Дьорт в долину Чіфте. З боку ущелини Дьорт – осипний. З боку долини Чіфте – скельно-сніжний.*

ЧХЧ підйому на перевал з ущелини Дьорт – 2,5-3,5 год.

ЧХЧ спуску з перевалу до озера Чіфте – 5-6,5 год.

Координати перевальної сідловини: 40°40'13.60", 40°52'46.45".

Першопроходження: 29.07.2018 р.

Підйом на перевал Чіфту Центральний (2А) розпочинаємо від озера Дьорт нижнє (мал. 4), до нього від місця ночівлі підходимо траверсуючи лівий борт ущелини Дьорт (фото 10). Далі відходимо від озера і широким (близько 50 метрів) скельно-осипним кулуаром (фото 11) притримуючись ліворуч зруйнованого скельного ребра починаємо підйом на перевал. Через годину виснажливого підйому кулуар виводить нас на сідловину хребта Чіфте, але це не перевальна сідловина перевалу Чіфте Центральний (2А). Провівши розвідку встановлюємо, що сідловина перевалу Чіфте Центральний (2А) зміщена від сідловини на яку ми піднялися майже на 90 метрів на захід. Траверсуємо гребінь хребта. Шлях не складний, скелі прості потребують навичок простого лазіння перильна страховка не потрібна (фото 12, 14).

Підйом на перевал проходив досить важко далася взнаки ще недостатня акліматизація та спека й задуха при повному штилі та абсолютно безхмарному небі (29°C, сонце).

Перевальна сідловина – вузький скельний гребінь, для ночівлі непридатна, води немає (фото 15).

Перша мотузка 40 метрів досить крутого до 40° конгломератного кулуару вкритого живим середнім осипом з виходами коротких дуже зруйнованих невисоких скельних ребер. На деяких ділянках спуску кулуар звужується до 1 метра. Мотузку кріпимо за розхідну петлю накинуту на скельний виступ на перевальній сідловині. Зісмикується мотузка останнім учасником, на перевалі залишаємо розхідну петлю.

Друга мотузка кріпиться робочою петлею за скельний виступ і пристраховується додатковою петлею за виступ поряд (далі схил крутизною до 45°). Біля скельного виступу, там, де скельно-осипна ділянки переходить в сніжник, мотузка була розкріплена сніговим (фірновим) якорем (фото 16). Звідси починається ділянка горизонтальних перил, протяжністю метрів 15. Ідея наступна – відхилитись від основної траєкторії падіння каміння, щоб безпечно організувати подальший спуск вздовж кулуару. Останній учасник, використовуючи льодорую, спускається з нижньою страховкою, попередньо знявши всі елементи кріплення мотузки.

Третя мотузка кріпиться на 2 зблоковані фірнових якорі. Спуск сніжним схилом, крутизною 35°-40°, сніг твердий. На такому схилі мотузка закінчується за 35 метрів від місця зміщення групи з основного кулуару ліворуч на осип (фото 17, 18). Останній учасник спускається без рюкзака з нижньою страховкою, збираючи проміжні точки на фірнових якорях, проставлені передостаннім учасником. Згодом схил виположується. Йдемо ногами.

Після закінчення третьої мотузки схил виположується до 25-30°, стан снігу і безпечний винос кулуару дозволяє далі продовжувати спуск без використання мотузок. Збираємося на дні сніжного перевального цирку (фото 19).

На ночівлю стаємо біля озера Чіфте перед спуском в долину Лівасор (40°40'40.05", 40°52'45.70") (фото 20), це близько 50 хвилин ходу від початку перевального цирку.

- **1 мотузка** (40 м), база R1 – кріпиться розхідною петлею за скельний виступ. Конгломератний схил крутизною 40°, присутні скельні виходи, тонкий шар середнього осипу на конгломератній основі. Зісмикується останнім учасником, який спускається по здвоєній мотузці. n=1.

- **2 мотузка** (50 м), база R2 – розхідна петля на скельному відколі. Схил крутизною до 45°. Мотузка розкріплена фірновим якорем, далі переходить в горизонтальні перила. Останній учасник спускається с нижньою страховкою. n=4.

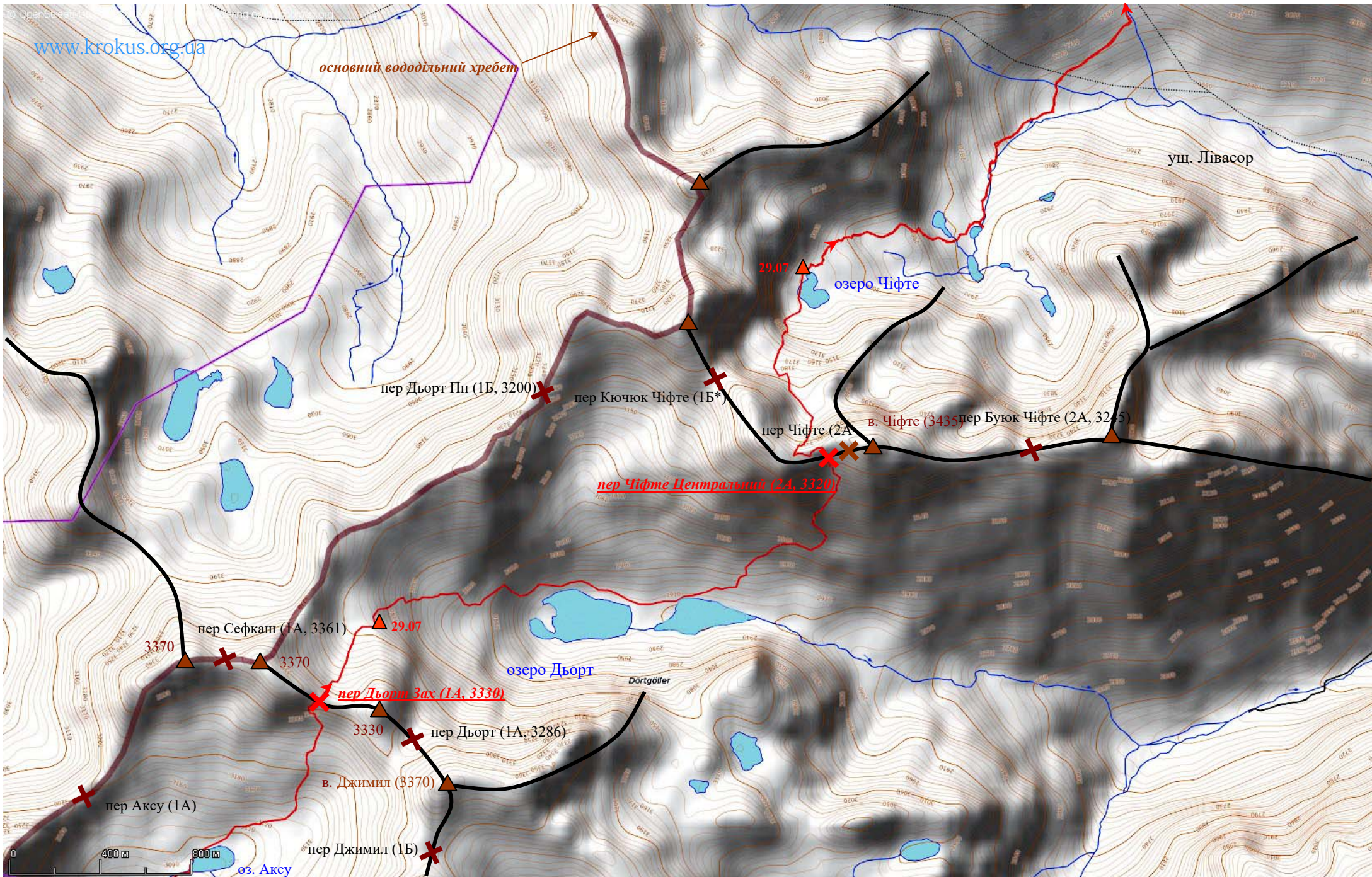
- **3 мотузка** (50 м), база R3 – 2 фірнових якоря. Спуск йде по сніжнику крутизною 35-40°. Останній спускається без наплічника з нижньою страховкою. n=4.

Всього на спуск.

Пройдено 3 мотузки загальною довжиною 140 метрів. L=400 м. n=9.

Рекомендації:

- Спорядження:
 - скельний гак, набір – 15 шт.;
 - молоток скельний – 1 шт.;
 - розхідна 8 мм мотузка довжиною 5 метрів;
 - якір сніжний – 5 шт.;
 - короткі, середні та довгі петлі – 9 шт.;
 - рації – 3 шт.;

Мал 4. Мапа місцевості навколо перевалу Чіфте Центральний (2А).

пер. Чіфте Центральний (2А, 3320)

Фото 11. Перевал Чіфте Центральний (2А) з боку ущелини Дьорт.

Фото 12.
Підйом на перевал
Чіфте Центральний (2А).

Фото 13. Хребет Джимил. Фото з перевалу Чіфте Центральний (2А).

Фото 14. На перевалі Чіфте Центральний (2А).

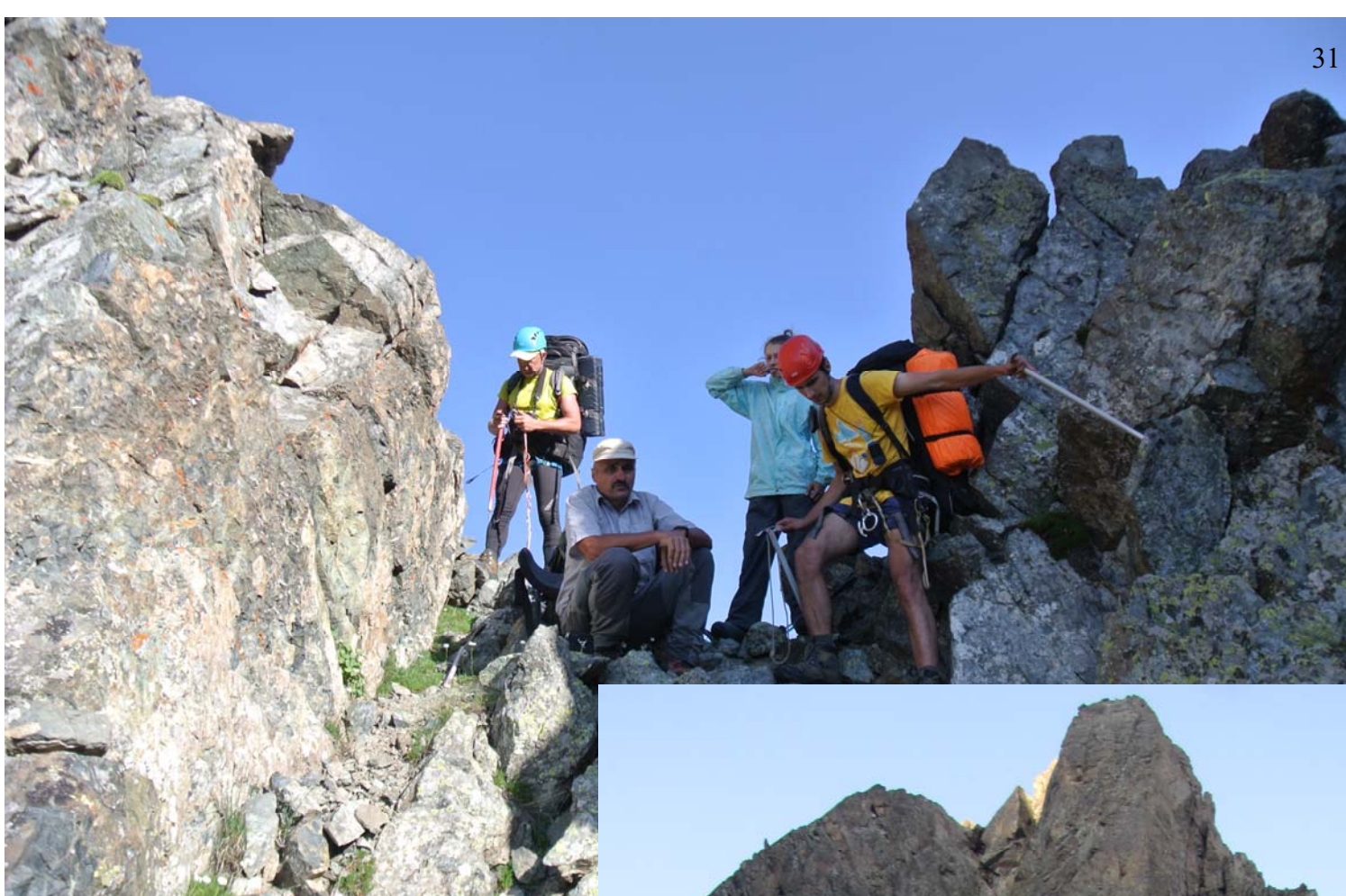

Фото 15. На перевалі Чіфте Центральний (2А).

Фото 16. Спуск з перевалу Чіфте Центральний (2А). Друга мотузка.

Фото 17. Спуск з перевалу Чіфте Центральний (2А). Третя мотузка.

Фото 18. Спуск з перевалу Чіфте Центральний (2А). На осипу.

Фото 19. Шлях спуску з перевалу Чіфте Центральний (2А). Фото з перевального цирку.

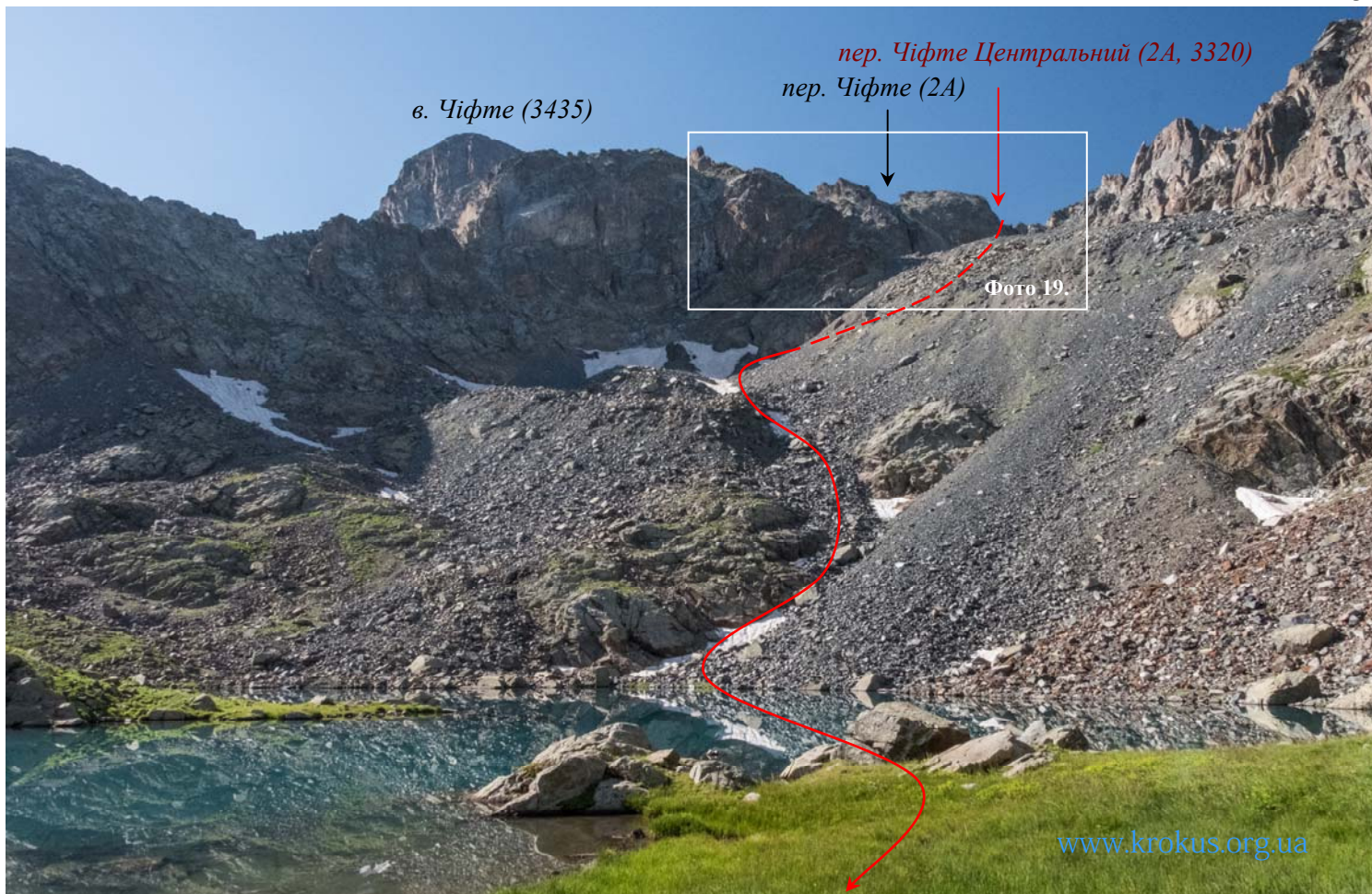

Фото 20. Перевал Чіфте Центральний (2А) від озера Чіфте.

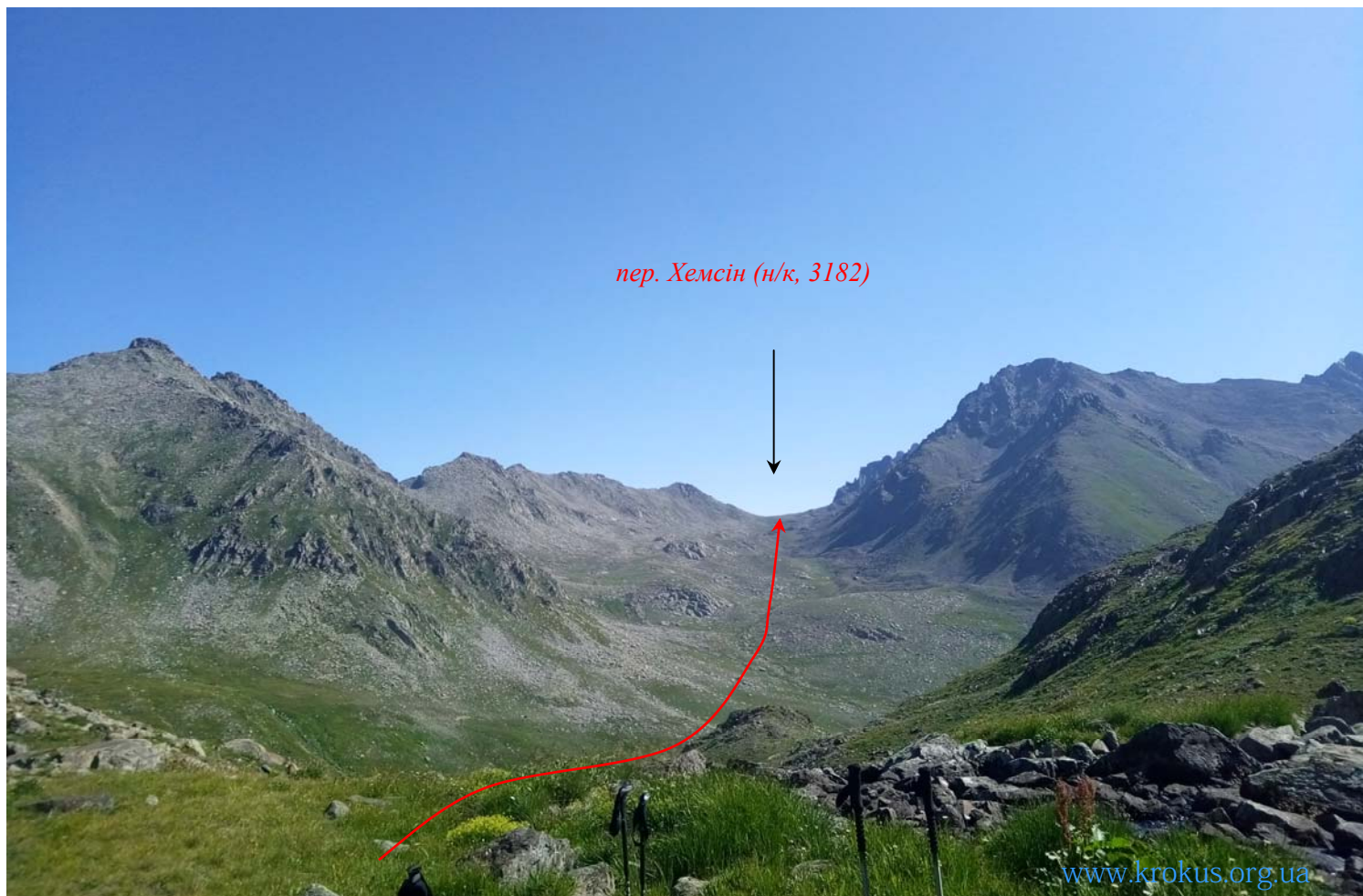

Фото 21. Перевал Хемсін (н/к). Фото від озера Чіфте.

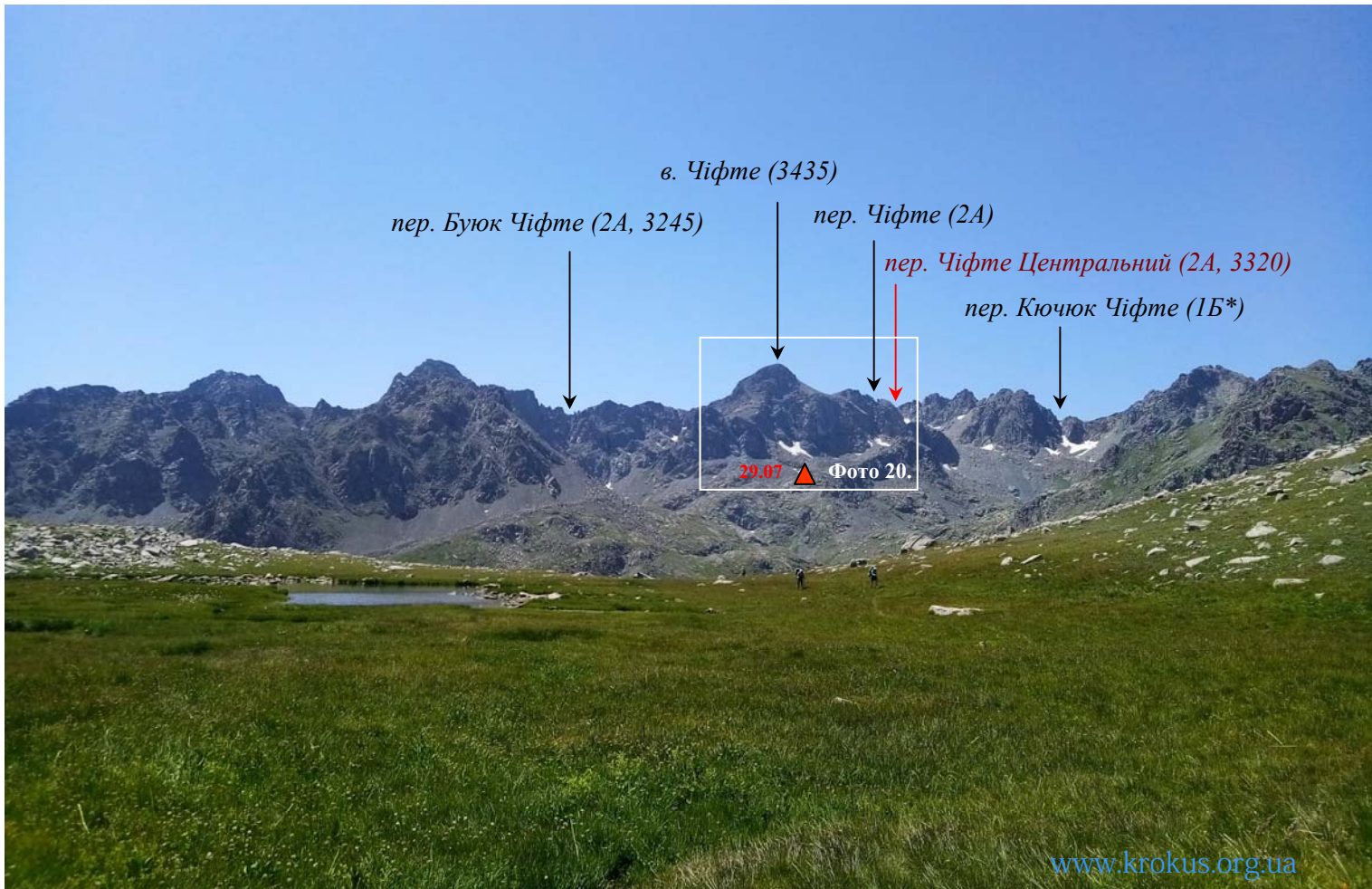

Фото 22. Хребет Чіфте. Фото з-під перевального злету перевалу Хемсін (н/к).

Фото 23. Перевал Пекельні Ворота (1А). Фото з перевалу Хемсін (н/к).

6.3. Перевал Актекан (2Б, 3452 м)

*Перевал **Актекан** розташований у основному вододільному хребті. Веде із ущелини Північний Верченік в ущелину Актекан. З боку ущелини Північний Верченік – осипний. З боку ущелини Актекан – скельно-сніжній. ЧХЧ підйому на перевал з ущелини Північний Верченік – 2,5-3,5 год. ЧХЧ спуску з перевалу до озера в ущелині Актекан – 5-6,5 год. Координати перевальної сідловини: 40°43'40.74", 40°56'17.61". Першопроходження: 01.08.2018 р.*

Місце ночівлі організували на невеличкому рівному майданчику поруч з безіменним озерцем неподалік початку перевального злету перевалу Актекан (2Б) (40°43'38.76", 40°55'37.46"). Нижче є більш зручні місця, але це місце було обрано з метою забезпечення візуального спостереження за “обробкою” перевалу. Звідси добре проглядається практично весь шлях підйому на перевал (фото 24), що полегшує візуальний контроль спостерігача, який знаходився безпосередньо на місці ночівлі. Витративши трохи часу та зусиль зробили вільним від каміння місце під намет. На “обробку” перевалу виходили після обіду о 14:40 та повернулись по 20:10 витративши на це 5.5 год .

Підйом (фото 25). “Обробка” перевалу.

Підхід до кулуару – підйом дрібним та середнім осипом крутизною до 30°, близько 400-450 метрів, проходиться без мотузок, під час руху осип “сповзає”, тому треба бути уважним та обережним. В деяких місцях є трав'яні островки які полегшують проходження дрібного осипу. Коли учасники підійшли до звуження перед великим скельним бастіоном, почав наповзати туман і подальша комунікація відбувалася через радіостанції. Обійшли бастіон ліворуч і зайшли в лівий (по х.р.) кулуар. Пройшли вздовж лівого борту та через 250-300 метрів вийшли з туману. Звідси крутизна схилу почала зростати до 40°. Враховуючи рухливість осипу та майбутній підйом з рюкзаками розуміємо, що саме тут буде початок **першої мотузки**. Піднявшись на достатню відстань, знайшли великий камінь та організували базу з компенсуючої петлі. Закріпили першу мотузку. Приблизно на середині мотузки зробили проміжне розкріплення за допомогою закладного елемента. Мотузка пройшла вздовж лівого борту кулуару, у верхній частині перетинаючи осип, що підходив до основного кулуару зліва.

Початок **другої мотузки** закріпили в базі першої. Друга мотузка пішла вгору під великий вихід скелі, який прикривав мотузку від падаючого каміння. В цьому місці мотузку розкріпили закладним елементом (фото 27) і друга її частина пішла у бік правого борту до скельного виступу посередині кулуару, на якому вдалося зробити базу з петлі. Закріплена в цьому ж місці **третья мотузка** пішла під лівий (по х.р.) борт кулуару (фото 26). Піднявшись вздовж стіни лівого борту кулуару, закріпили її на базі з компенсуючої петлі на невеликому скельному виході який був захищений від каміння, що могло впасти. Звідси пішла і наступна мотузка, початок якої закріпили на базі третьої.

Четверта мотузка пройшла вздовж лівого борту кулуару. В тому місці, де кулуар повертає трохи вправо, розкріпили мотузку петлею за великий камінь. Далі вона пішла вздовж лівої стінки кулуару, та була закріплена на верхній базі (R4), з компенсуючої петлі, за виступ скелі.

З цього місця схил став менш стрімким, а осип крупнішим та більш “стійким”, з великою кількістю скельних виходів, що дало змогу останні ~40 метрів до перевальної сідловини пройти не організовуючи перильної страховки.

Проходження перевалу. Вийшовши групою о 06:10 ранку, ми подолали весь шлях підйому майже за шість годин в умовах щільного туману (видимість 50-100 метрів).

- **1 мотузка** (50 м) кріпиться петлею за великий камінь. Осипний схил крутизною до 40°. Мотузка знімається останнім учасником. n=2.

- **2 мотузка** (50 м) кріпиться петлею на скельному виступі. Схил осипний з виходами скель, крутизна до 40°. Мотузка знімається останнім учасником. n=2.

- **3 мотузка** (50 м) кріпиться на невеликому скельному виступі компенсуючою петлею. Схил вкритий досить крупним осипом, є виходи скель. Мотузка знімається останнім учасником. n=1.

- **4 мотузка** (50 м) кріпиться петлею на скельному виступі. Схил вкритий крупним осипом, до 40°. Мотузка знімається останнім учасником. n=2.

Всього на підйом.

Пройдено 4 мотузки загальною довжиною 200 метрів. L=650 м. n=7.

О 12-тій годині зібрались на перевалі (фото 28). Перевальна сідловина кам'яниста, вузька, по центру розділена примітною “стелою”, що допомагає в орієнтуванні. Сідловина непридатна для ночівлі, води немає. Тур складаємо по центру біля підосви “стели”. Оглянувши спусковий кулуар, починаємо готувати мотузки – як і прогнозувалось, на спуску без них не обійтись. О 12:30 почали спуск і майже одразу пішов дощ. Інколи він сильнішав, інколи затихав, але закінчився тільки о 16:30, коли ми вже могли йти без мотузок.

Спуск (фото 34). Базу для **першої мотузки** організували з петлі, закріпленої за скельний виступ на сідловині перевалу. Спуск досить цікавий – скелі крутизною до 80°, на 50 метрах першої мотузки - кілька притисків і маятник на 1,5-2 метра (фото 30). Трапляється живе каміння, перший учасник максимально розчищає від нього шлях спуску. Мотузка лягає під правим бортом кулуару (фото 31). На “здьорг” залишаємо на перевалі петлю з розхідної мотузки.

Базу **другої мотузки** організували в захищеному великим скельним виступом місці. Мотузку закріпили петлею за скельний відкол, підстрахувавши закладним елементом. Кулуар на верхній ділянці цієї мотузки звужується до 1 метра. Спуск на перших 8-10 метрів досить незручний та майже вертикальний. Далі мотузка перетинає кулуар під лівий борт, де знайшлося скельне нависання висотою 2-3 метри, зручне для організації наступної бази. В середній частині мотузку розкріпили скельним гаком на великому скельному виступі. Ця ділянка з крупним та середнім осипом крутизною 45-50°. Останній учасник організовує систему “зісмикування” через петлю з розхідної мотузки. Спуск останнього і “зісмикування” - через здвоєну мотузку.

Третю мотузку закріпили заблокувавши френд та закладний елемент в зручному добре захищеному місці. На цій базі також вдалося організувати місце, де могли зібратись учасники, закріпивши додатково петлю на френд та закладний елемент. Під час роботи з цією мотузкою пішов сильний дощ. Її не розкріплювали і проклали вздовж стіни лівого борту кулуару. Кінець мотузки закріпили на скелі петлею, заблокувавши закладний елемент і френд. Тут також вдалось зробити “накопичувач” для збору учасників групи з 2-3 метрів залишку мотузки. Зісмикування організовує останній учасник, використовуючи петлю з розхідної мотузки.

Безпосередньо до цього місця, зліва підходить мілкий осип. Він робить незручним подальший спуск під лівим бортом, тому виходимо на центр основного

кулуару та спускаємось, через великі кам'яні брили та скельні виходи, ближче під 38 правий борт. Для більш безпечного траверсу закріпили мотузку петлею за невеликий скельний зуб.

Після того, як ми траверсом подолали мілкий осип, знайшлося дуже зручне місце для бази **четвертої мотузки** – великі скельні виходи по середині кулуару. Цю мотузку закріпили петлею за камінь та підстраховуємо френдом. Далі мотузку проклали оминаючи цей скельний вихід праворуч, та розкріпили її двома френдами. Від місця розкріплення звертаємо до виходу з кулуару, де він розширюється і виположується до 30-35°. Зісмикування через петлю з розхідної мотузки.

Після закінчення четвертої мотузки, безпечний винос кулуару та задовільний стан снігу дозволяє далі продовжувати спуск без використання мотузок (фото 33) ~300 метрів.

Закінчивши спуск, група збирається на ділянці сильно зруйнованих скель лівіше від дна кулуару серед великих відколів. Наявність безпечного та зручного місця дозволила зробити привал на обід о 16:50.

В 17:20, вийшли лівим осипним траверсом у напрямку оз. Дерін.

На ночівлю стали о 19:05, на доволі зручній трав'яній галявині, поруч з невеликим потічком.

- **1 мотузка** (50 м) кріпиться розхідною петлею за скельний виступ. Скельний схил крутизною 50°-60°, присутні маятники і притиски. Зісмикується останнім учасником, який спускається по здвоєній мотузці. Залишили петлю з розхідної мотузки. n=1.

- **2 мотузка** (50 м) база – розхідна петля на скельному відколі. Кулуар у верхній частині вузький, місцями – 1 метр, скельний з крупним та середнім осипом, крутизною 50°-80°. Після місця розкріплення 40°-45°. Спуск останнього і зісмикування - через здвоєну мотузку. Залишили скельний гак і петлю. n=2.

- **3 мотузка** (50 м) кріпиться на френд та закладний елемент в скелі на лівому борту кулуару, яка прикриває базу від каміння. Спуск йде вздовж лівого борту кулуару, осипним схилом крутизною 40°-45°. Спуск останнього і зісмикування - через здвоєну мотузку. Залишили петлю. n=1.

- **4 мотузка** (50 м) база з розхідної петлі, підстрахована френдом. Схил до розкріплення – мілкий та середній осип з виходами скель, крутизною 40°. Після розкріплення крутизна збільшується до 50°. Спуск останнього і зісмикування - через здвоєну мотузку. Залишили петлю з розхідної мотузки. n=3.

Всього на спуск.

Пройдено 4 мотузки загальною довжиною 200 метрів. L=500 м. n=7.

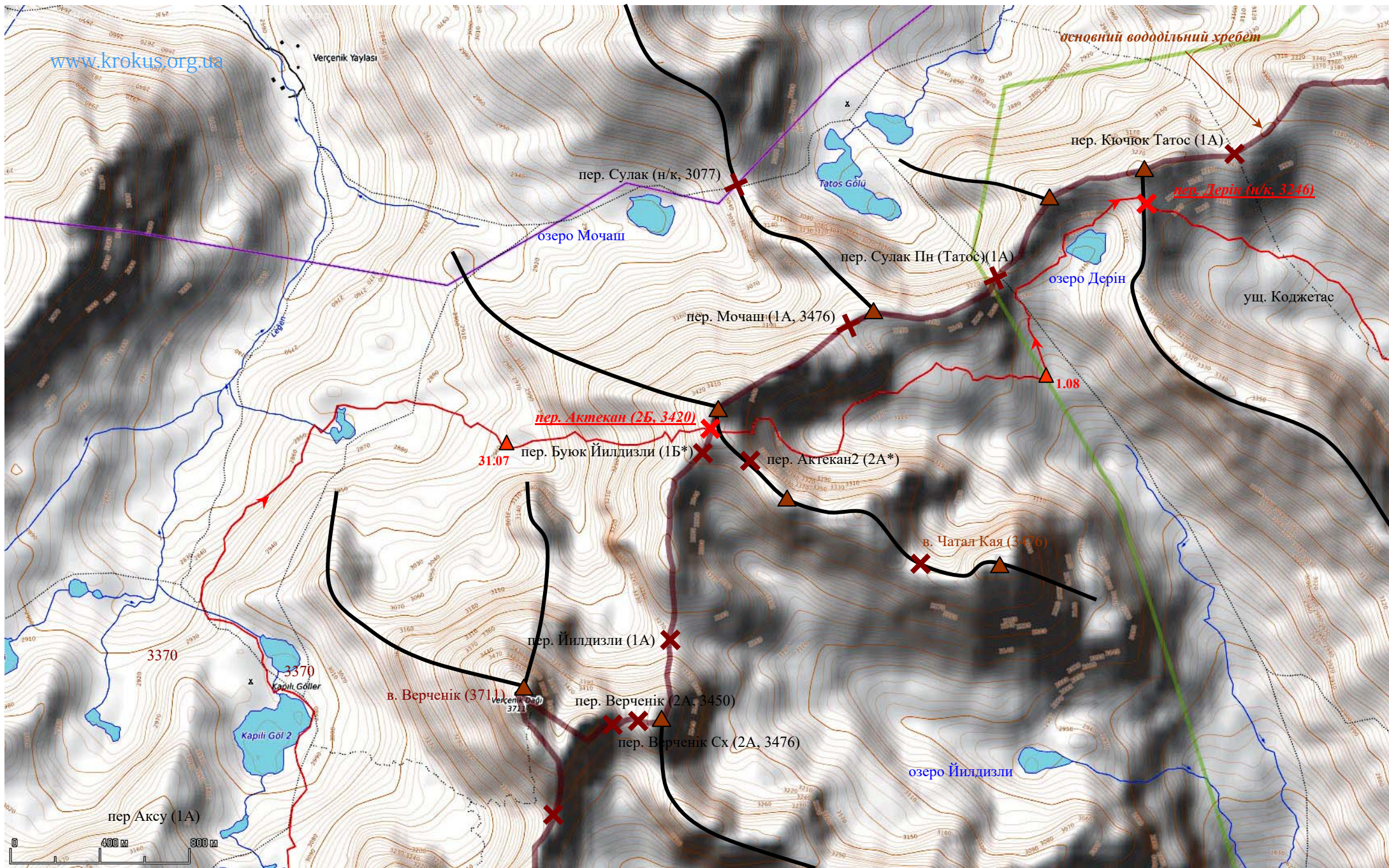
Всього на підйом та спуск.

Пройдено 8 мотузок загальною довжиною 400 метрів. L=1150 м. n=14.

Рекомендації:

○ Спорядження:

- скельний гак, набір – 15 шт., (залишили 1 скельний гак);
- френди, набір – 5 шт.;
- закладні елементи, набір – 5 шт.;
- молоток скельний – 2 шт.;
- розхідна 8 мм мотузка довжиною 20 метрів, (залишили 4 петлі);
- короткі, середні та довгі петлі – 9 шт.;
- рації – 4 шт.;

Мал 5. Мапа місцевості навколо перевалу Актекан (2Б).

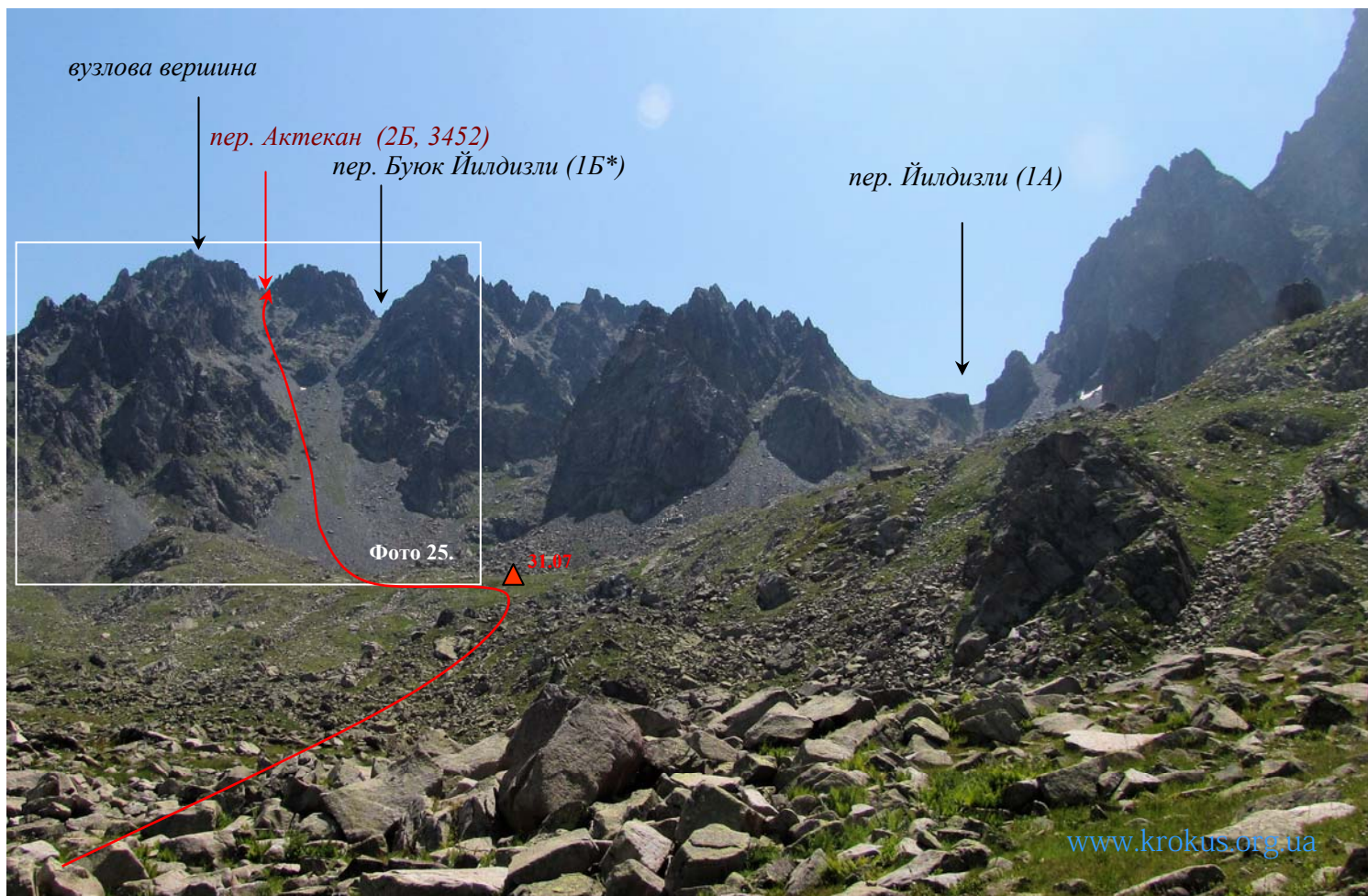

Фото 24. Перевал Актекан (2Б). Фото від озера.

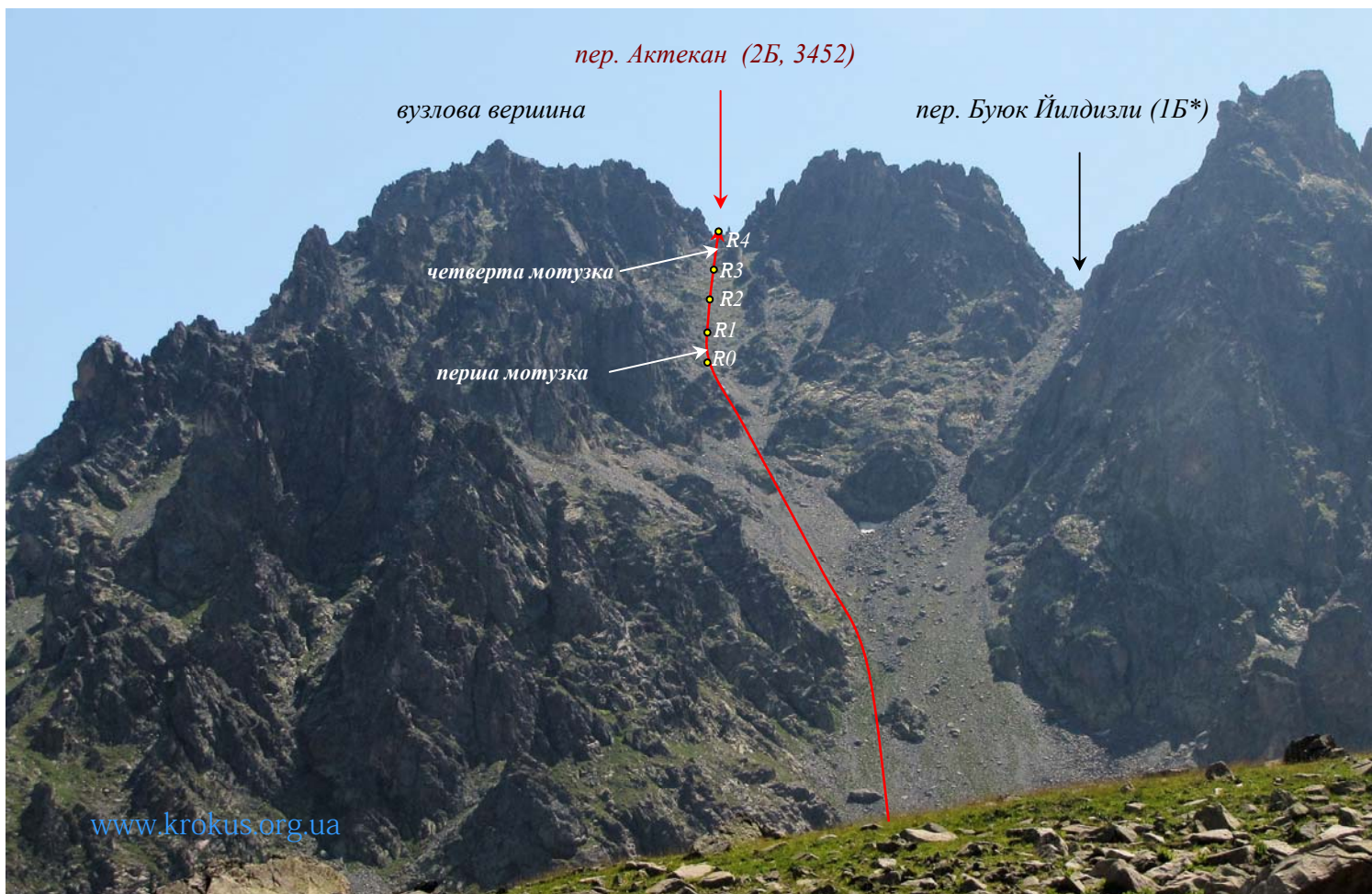

Фото 25. Шлях підйому на перевал Актекан (2Б).

Фото 26. Підйом на перевал Актекан (2Б).
Третя мотузка.

Фото 27. Підйом на перевал Актекан (2Б).
Друга мотузка. Проміжна точка.

Фото 28. Група на перевалі Актекан (2Б).

Фото 29. Ущелина Актекан. Фото з перевалу Актекан (2Б).

Фото 30. Початок спуску з перевалу Актекан (2Б).
Перша мотузка.

Фото 31. Спуск з перевалу Актекан (2Б).
Перша та друга мотузки.

пер. Актекан (2Б, 3452)

www.krokus.org.ua

Фото 32. Спуск з перевалу Актекан (2Б).
Четверта мотузка.

пер. Актекан (2Б, 3452)

Фото 32.

www.krokus.org.ua

Фото 33. Спуск з перевалу Актекан (2Б).
На сніжнику.

Фото 34. Шлях спуску з перевалу Актекан (2Б).

Фото 35. Перевал Актекан (2Б) з боку ущелини Актекан. [Фото від 7.07.2016. 10:56 \[9, с. 73\].](#)

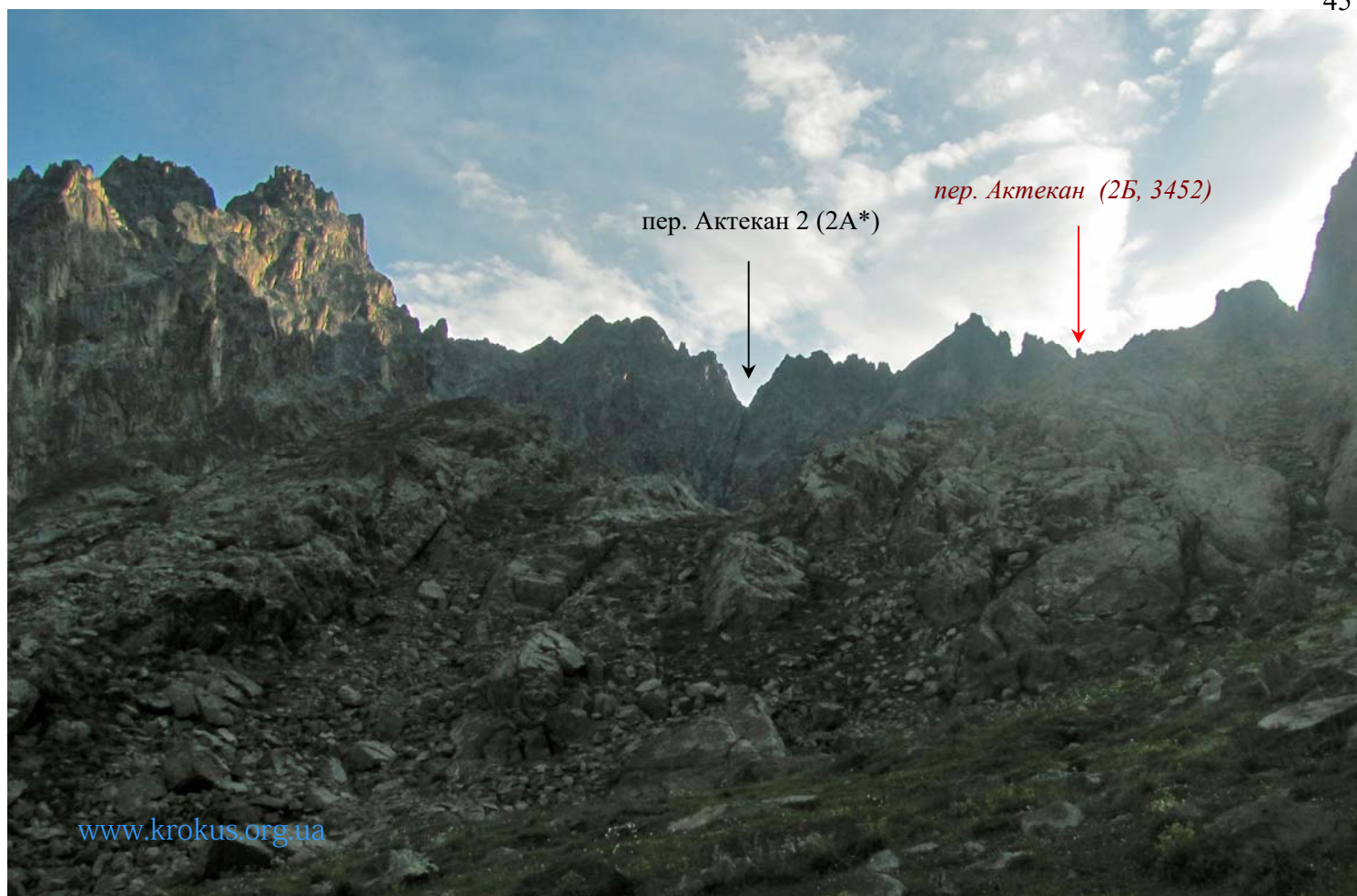

Фото 36. Шлях спуску з перевалу Актекан (2Б).

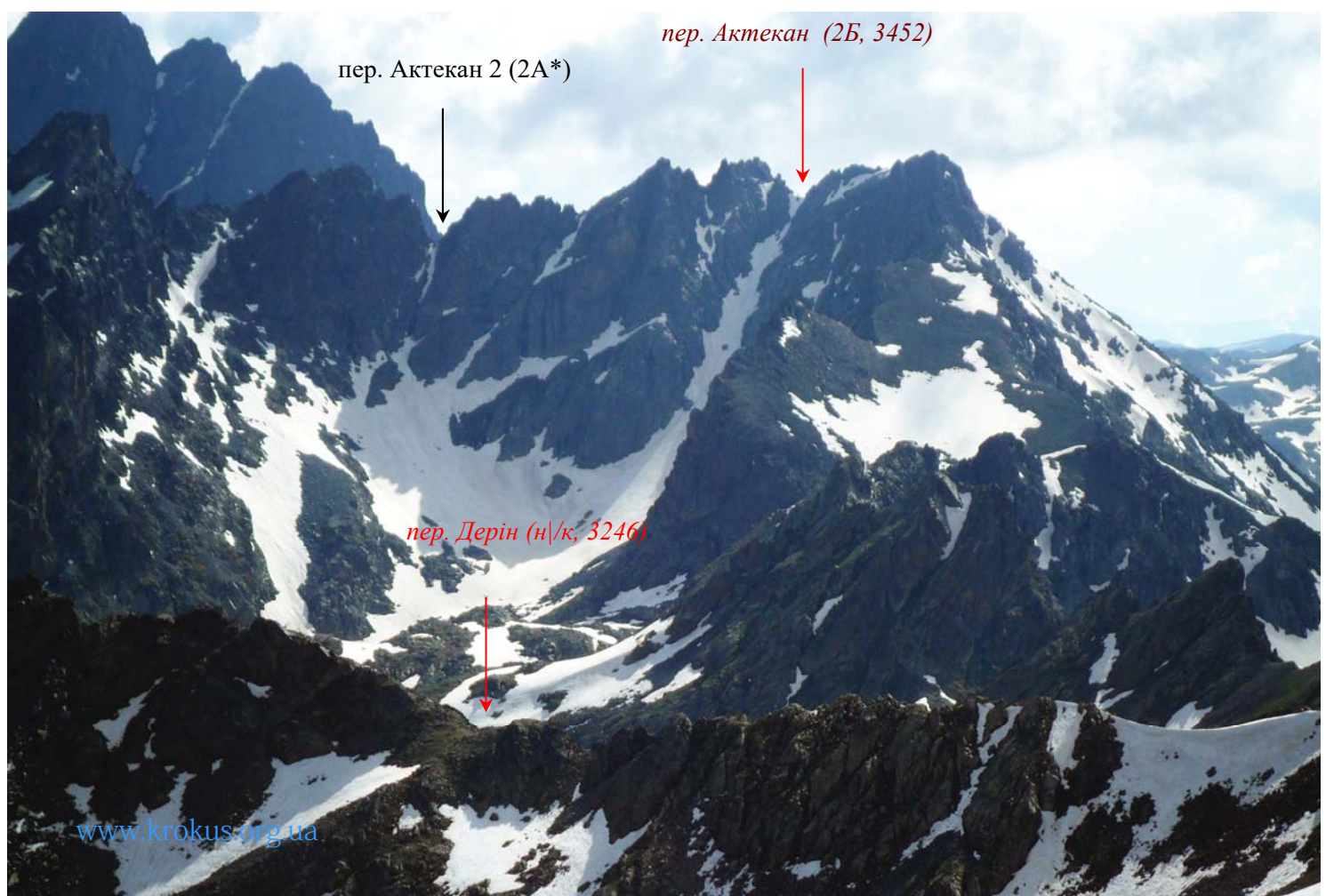

Фото 37. Перевал Актекан (2Б) з перевалу Буюк Татос (2А). [Фото від 7.07.2016. 16:26 \[9, с. 79\]](#).

6.4. перевал Коджетас (1Б, 3490 м)

*Перевал **Коджетас** розташований в основному вододільному хребті між вершинами Татос (3555) та вузловою (3500). Веде із ущелини Кючюк Коджетас в ущелину Татос. З боку ущелини Кючюк Коджетас – осипний. З боку ущелини Татос – осипний.*

ЧХЧ підйому на перевал з ущелини Кючюк Коджетас від озера Коджетас – 1.5-2.5 год.

ЧХЧ спуску з перевалу в ущелину Татос – 1-1.5 год.

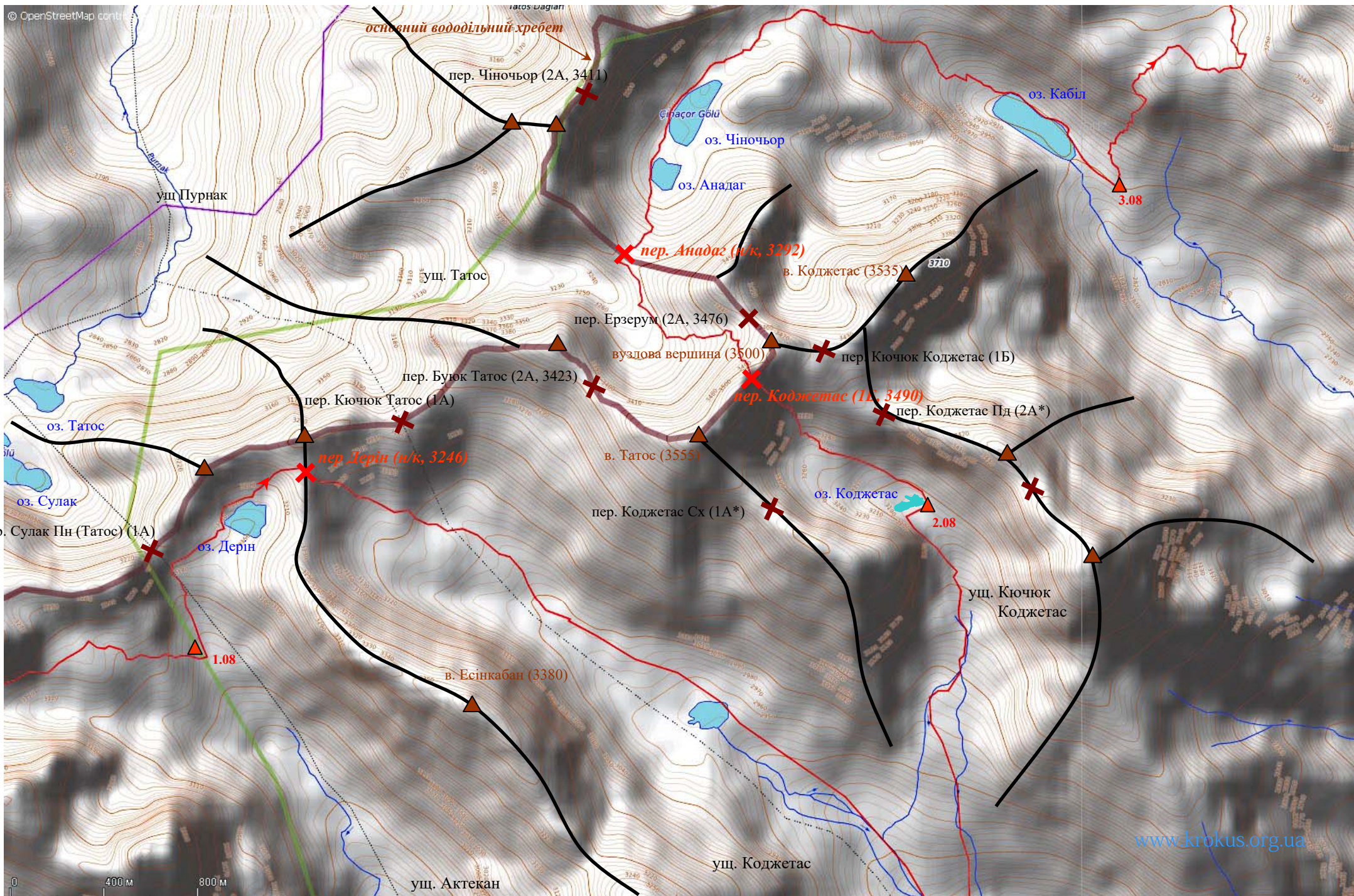
Координати перевальної сідловини: 40°44'27.81", 40°58'59.83".

Першопроходження 3 серпня 2018 р.

Підйом на перевал Коджетас (1Б) починаємо від місця ночівлі (40°44'9.36", 40°59'32.33") біля озера Коджетас (фото 39, фото 41). Залишаємо озеро праворуч і середнім осипом за 50 хвилин підходимо до широкого осипного кулуару (фото 40), який спускається від вузлової вершини (3500). Правіще вузлової вершини (3500) – сідловина перевалу Кючюк Коджетас (1Б), який веде в ущелину Ададаг, а лівіше сідловина нашого перевалу Коджетас (1Б), який веде в ущелину Татос. Початок підйому середнім та мілким осипом. В середній частині кулуару зміщуємося ліворуч і продовжуємо підніматись притримуючись скель лівого (по х. р.) борту кулуару (фото 41). Підйом на перевальну сідловину перевалу Коджасарп (1Б) зайняв у нас близько півтори години. Необхідності у використанні мотузок для підйому не було. Проходження перевального зльоту Перевальна сідловина широка скельно-осипна, з невеликим скельним виходом по центру. Ночівля на перевалі можлива, адже хоча ідеальних місць під намет немає, характер ґрунту дозволяє при потребі підготувати рівний майданчик.

Фотографуємось на перевалі (фото 42). Тур складаємо біля скельного конгломерату в центральній частині перевалу. На півночі з перевалу добре видно сідловину перевалу Ерзерум (2А) (фото 43), пройденого нами в поході III к.с. в 2016 році, на сході в ущелині Коджасарп – сідловину перевалу Коджасарп Південний (2А*) (фото 44).

Спуск з перевалу по некрутому дрібному “живому” осипу, а далі по сніжнику (фото 46) до крупного осипу (фото 46). Ще близько 30 хвилин рухаємось осипом лавіруючи поміж величезними глибами і спуск закінчився. Нам підніматись праворуч (Мал. 6) на наш наступний перевал Анадаг (н/к).

Мал 6. Мапа місцевості навколо перевалу Коджетас (1Б).

Фото 38. Ущелина Коджетас.

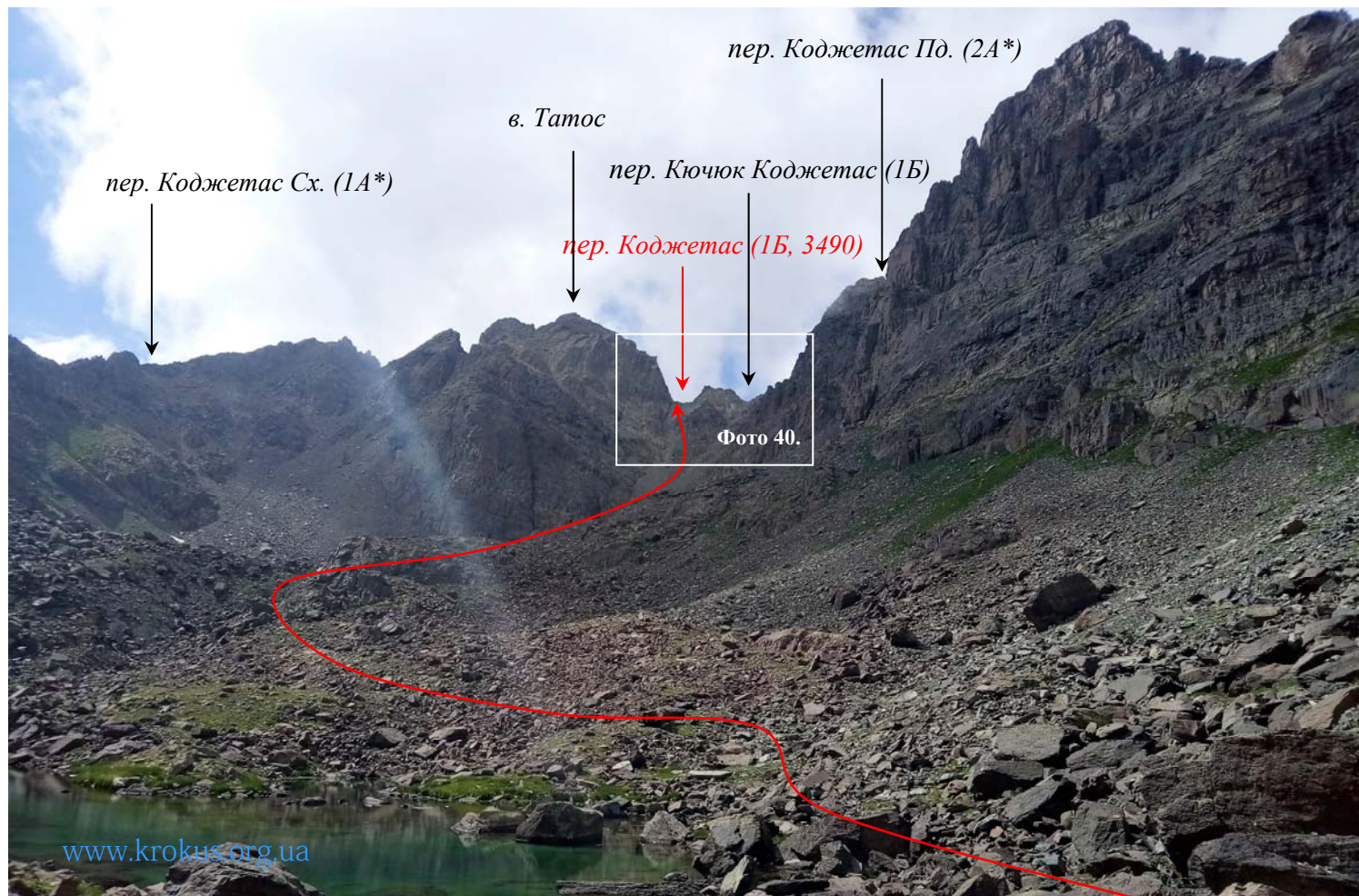

Фото 39. Перевал Коджетас (1Б) з боку ущелини Кючюк Коджетас. Фото з ночівлі біля озера.

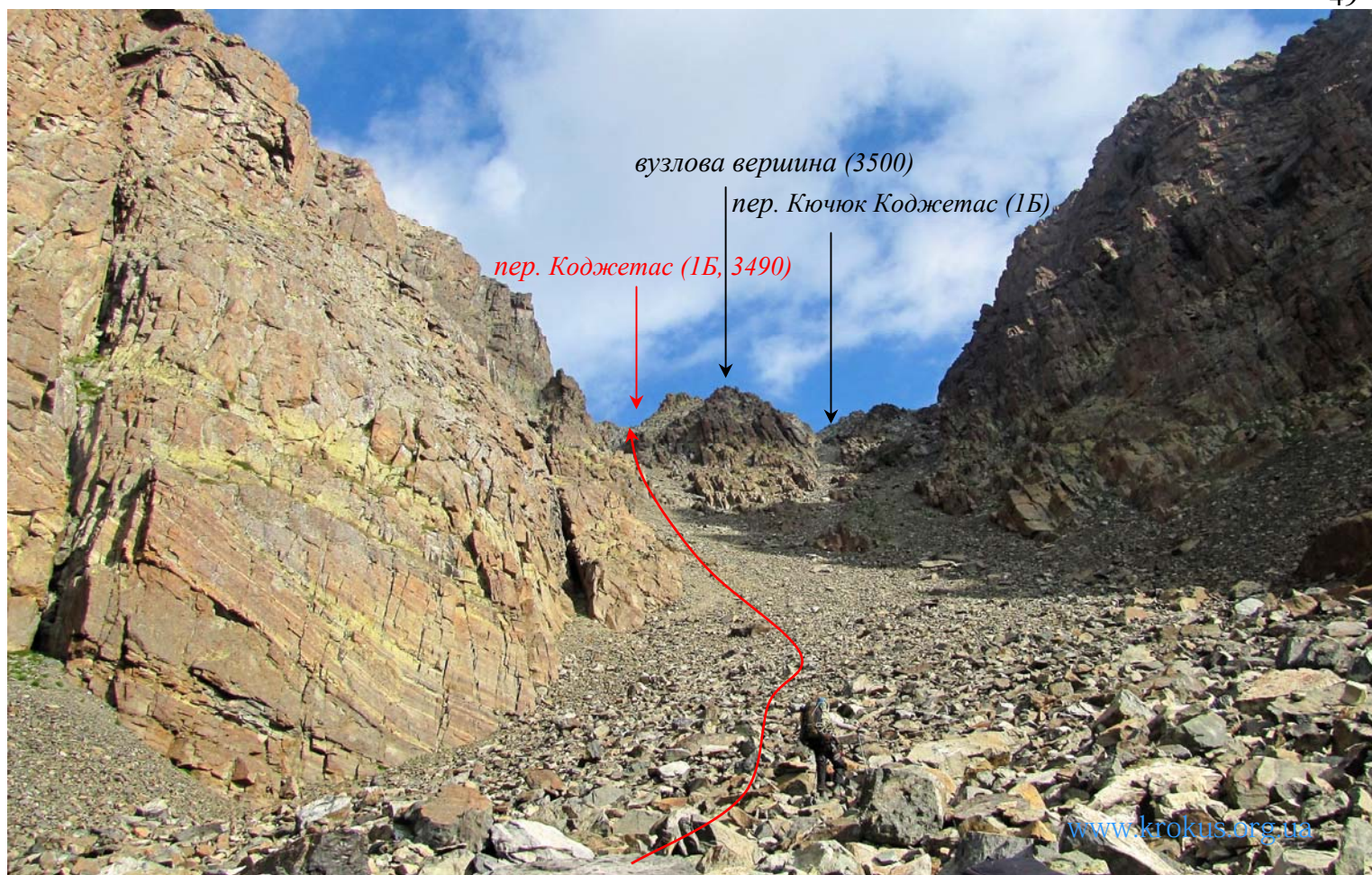

Фото 40. Шлях підйому на перевал Коджетас (1Б).

Фото 41. Підйом на перевал Коджетас (1Б). Фото з перевалу.

пер. Ерзерум (2А, 3476)

www.krokus.org.ua

Фото 42. Група на перевалі Коджетас (1Б).

пер. Ерзерум (2А, 3476)

www.krokus.org.ua

Фото 43. Перевал Ерзерум (2А). Фото з перевалу Коджетас (2А).

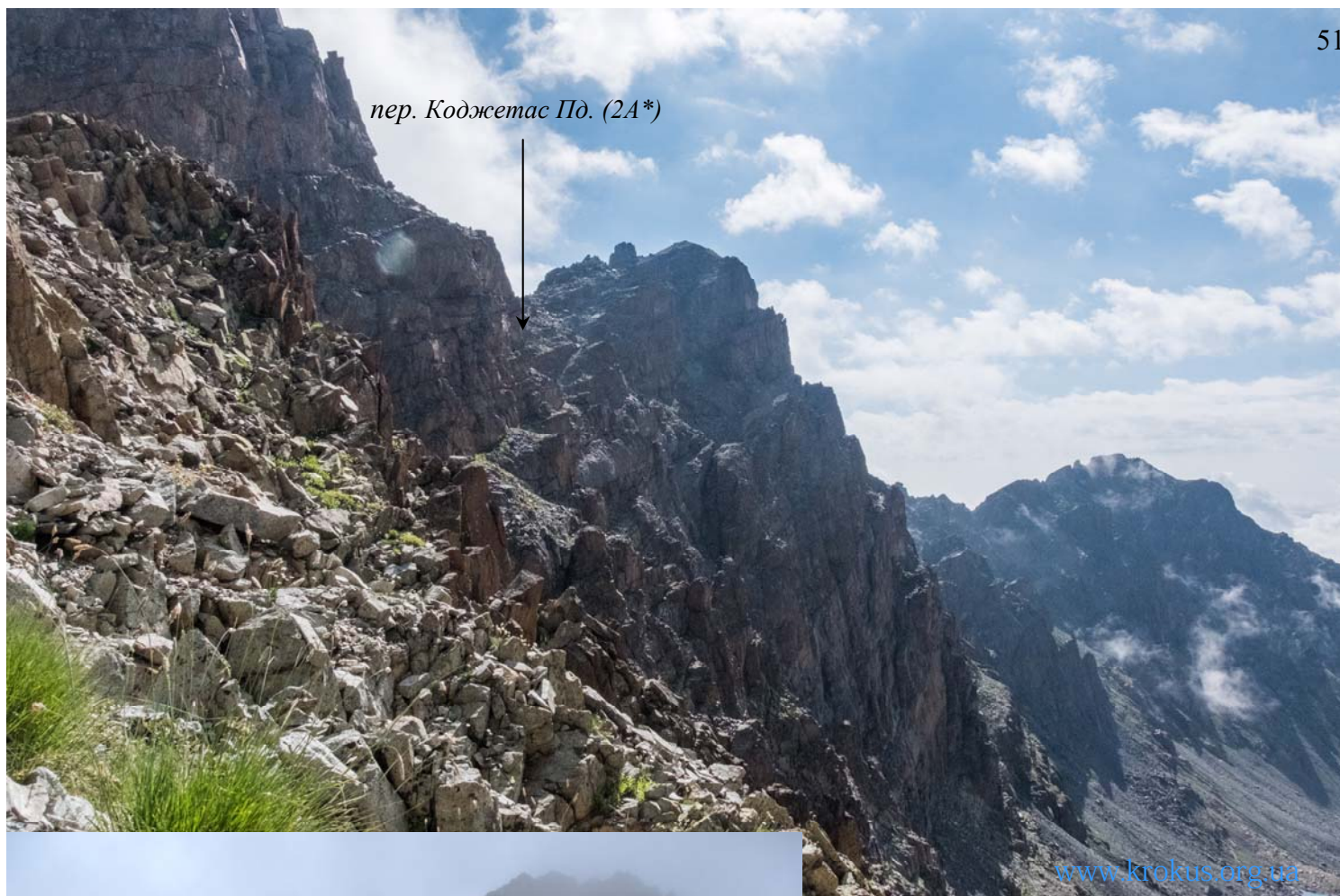

Фото 44. перевал Коджетас Південний (2А*).
 Фото з перевалу Коджетас (1Б).

Фото 45. Спуск з перевалу Коджетас (1Б).

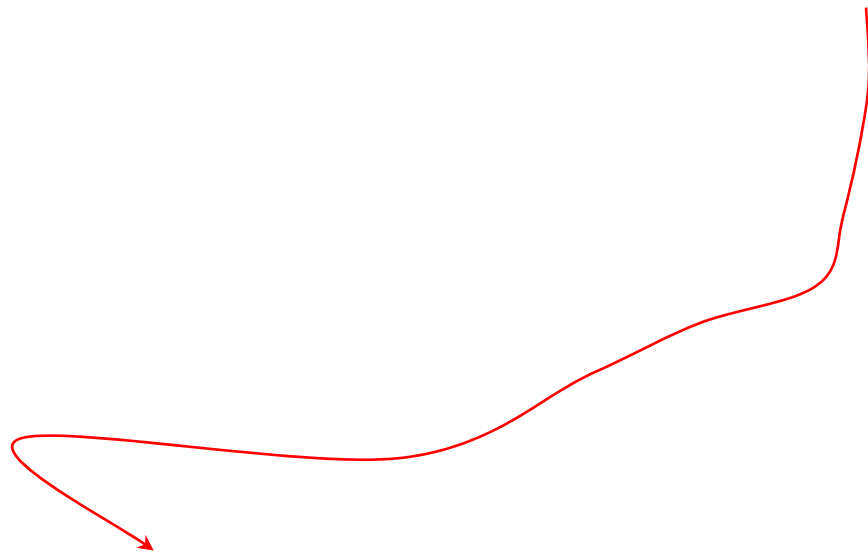
пер. Ерзерум (2А, 3476)

вузлова вершина (3500)

пер. Коджетас (1Б, 3490)

www.krokus.org.ua

Фото 46. Перевали верхів'я ущелини Татос.

6.5. перевал Йилдиз Східний (1Б, 3240 м)

*Перевал **Йилдиз Східний** розташований в основному вододільному хребті західніше вершини Демирдаг (3610). Веде із ущелини Анадаг в ущелину Хюсам. З боку ущелини Анадаг – осипний. З боку ущелини Хюсам – скельно-осипний.*

ЧХЧ підйому на перевал з ущелині Анадаг (озеро Кабіл) – 2-2,5 год.

ЧХЧ спуску з перевалу в ущелину Хюсам (р. Хюсам) – 2-3 год.

Координати перевальної сідловини: 40°45'35.21", 41° 0'26.52".

Першопроходження 4 серпня 2018 р.

Підйом на перевал Йилдиз Східний (1Б) від нашої ночівлі біля озера Кабіл (40°44'52.80", 41° 0'8.01") починається трав'янистим схилом крутизною до 30°-35°. На початку підйому зустрічаються невеликі ділянки дрібного осипу, та з набором висоти трав'янистий схил стає вкритим дрібним та середнім осипом, який ближче до перевалу, переходить в середній та крупний. Перед самою сідловиною, схил виположується і його крутизна не перевищує 15°-20° (фото 47). При потребі, на цьому відрізку, можлива ночівля (є зручні трав'янисті ділянки поруч протікає струмок).

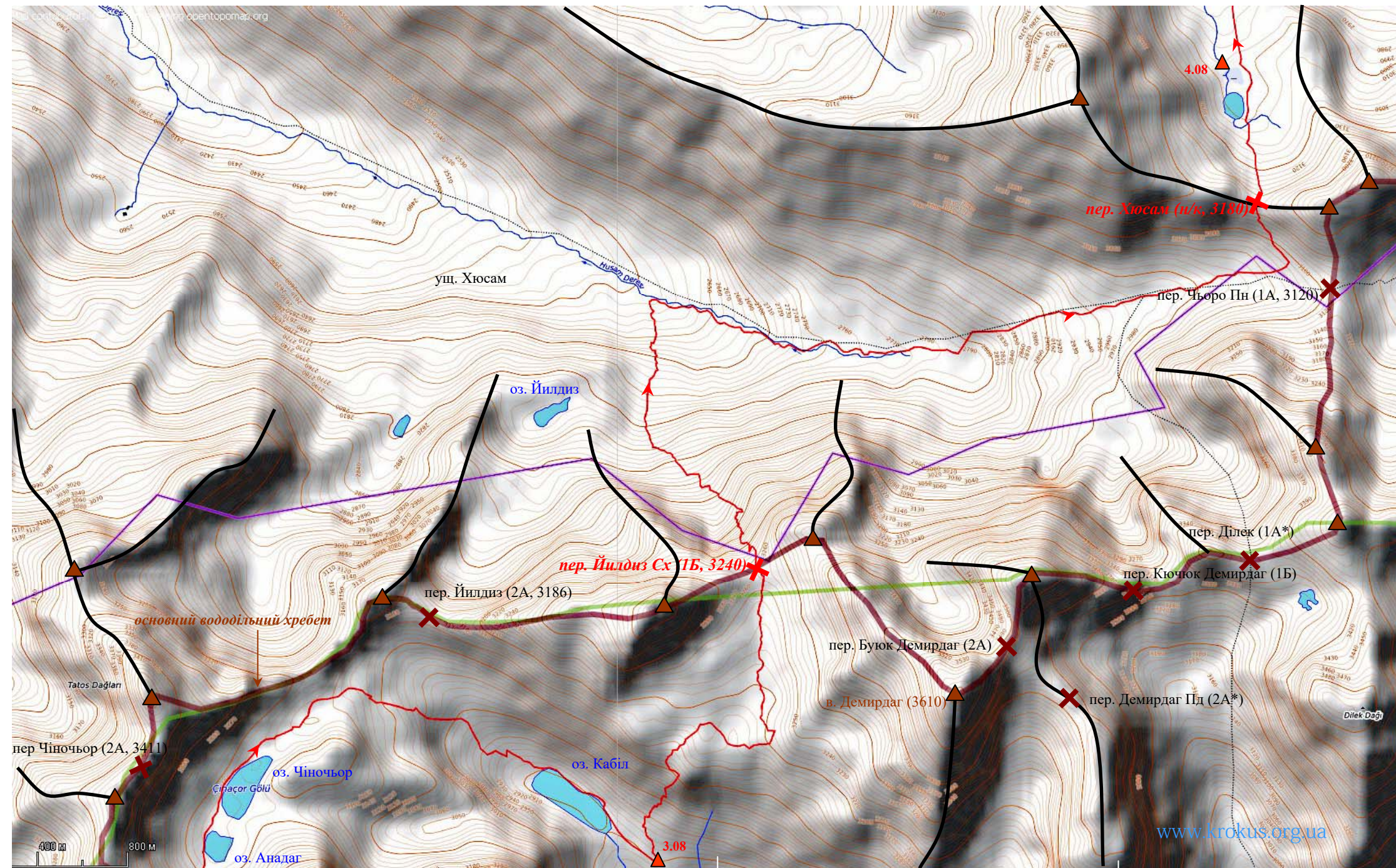
Перевальна сідловина широка і довга, з невеликими скельними виходами по центру (фото 48) для ночівлі не придатна.

Спуск починається досить круто, схил до 40°, а місцями 45°. Доволі крупний осип, великі гладкі похилі скельні плити, та виходи “баранячих лобів”. Майже одразу потрапляємо в густий туман. Видимість падає до 30-40 м. Від вологи каміння стає дуже слизьким. Спусковий кулуар досить широкий (фото 51, фото 52), в верхній частині є декілька терас з виходами на “баранячі лоби” (фото 51). Обходи праворуч – зручніші.

Коли схил починає виположуватись, кількість величезних плоских плит різко знижується і вони змінюються на крупний, а потім на середній осип. На цій ділянці траверсуємо схил ліворуч. Нижче починає з'являтися трава та кущі рододендрону серед середнього осипу, рухаємось правим берегом струмка, який витікає з озера Йилдиз. Скинувши біля 500 м висоти, починаємо зміщуватись праворуч – у бік річки Хюсам.

Необхідно звернути увагу на наступне:

- спуск з перевалу в бік ущелини Хюсам проходить через декілька коротких (4-5 м), але досить складних скельних ділянок. При несприятливих погодних умовах: туман, дощ, коли скелі стають досить слизькими спускатися безпечно лише з використанням перильної страховки.

Мал 7. Мапа місцевості навколо перевалу Йилдиз Східний (1Б).

Фото 47. Перевал Йилдиз Східний (1Б).

Фото 48. Група на перевалі Йилдиз Східний (1Б).

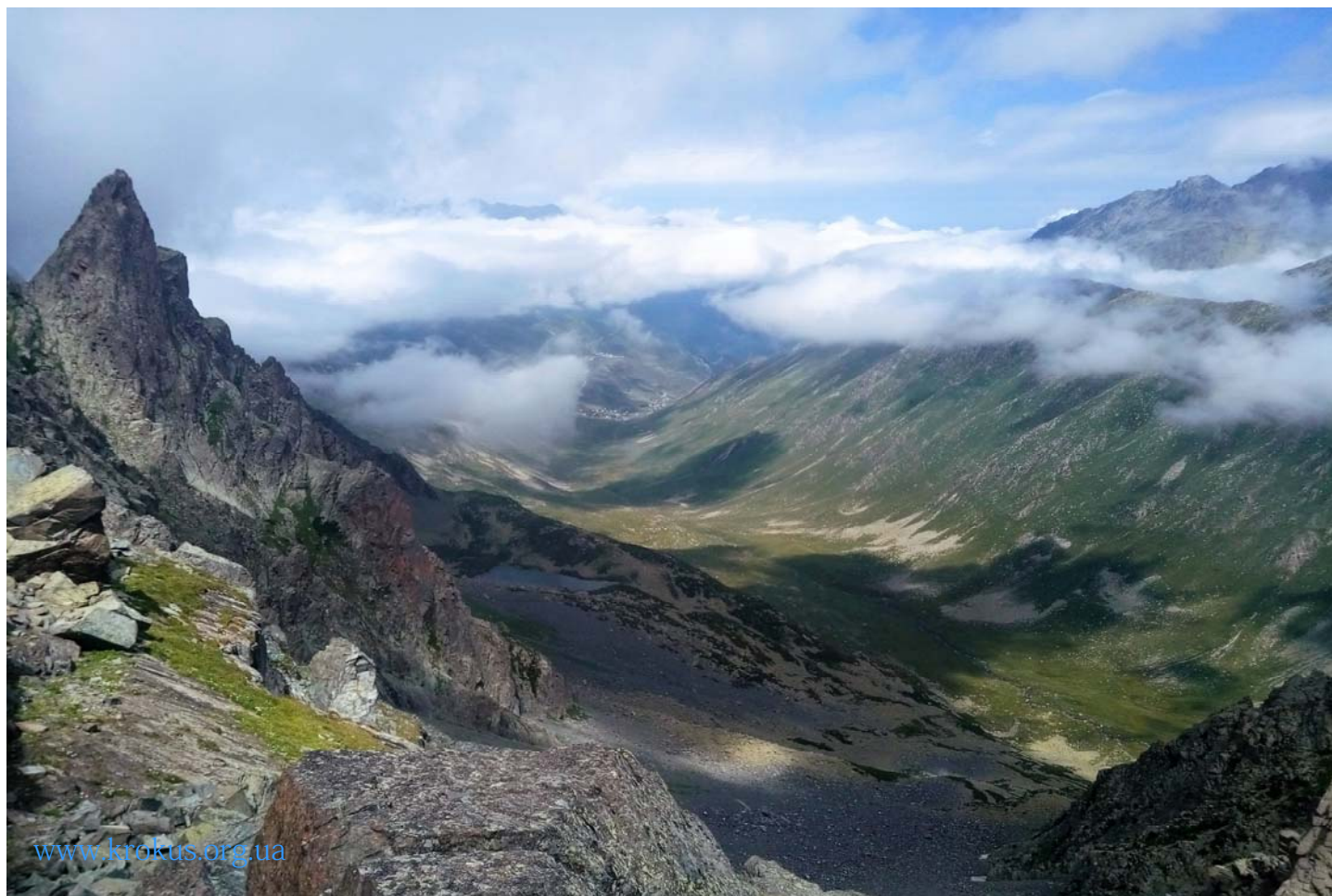

Фото 49. Ущелина Хюсам. Фото з перевалу Йилдиз Східний (1Б).

Фото 50. Початок спуску з перевалу Йилдиз Східний (1Б).

Фото 51. Перевал Йилдиз Східний (1Б). [Фото від 22.09.2017 \[1\]](#).

Фото 52. Перевал Йилдиз Східний (1Б). [Фото з ресурсу \[1\]](#).

Фото 53. Перевал Хюсам (н/к). Фото з боку ущелини Кюлюк.

Фото 54. Група на перевалі Ходакур (н/к).

6.6. Кючюк Каврун (1Б, 3533 м)

*Перевал **Кючюк Каврун** розташований в основному вододільному хребті. Веде із північної висячої долини ущелини Давалі в ущелину Каврун (озеро Дерабасі). З боку ущелини Давалі – сніжно-осипний. З боку ущелини Каврун – скельно-сніжний.*

ЧХЧ підйому на перевал з ущелини Давалі – 2,5-3 год.

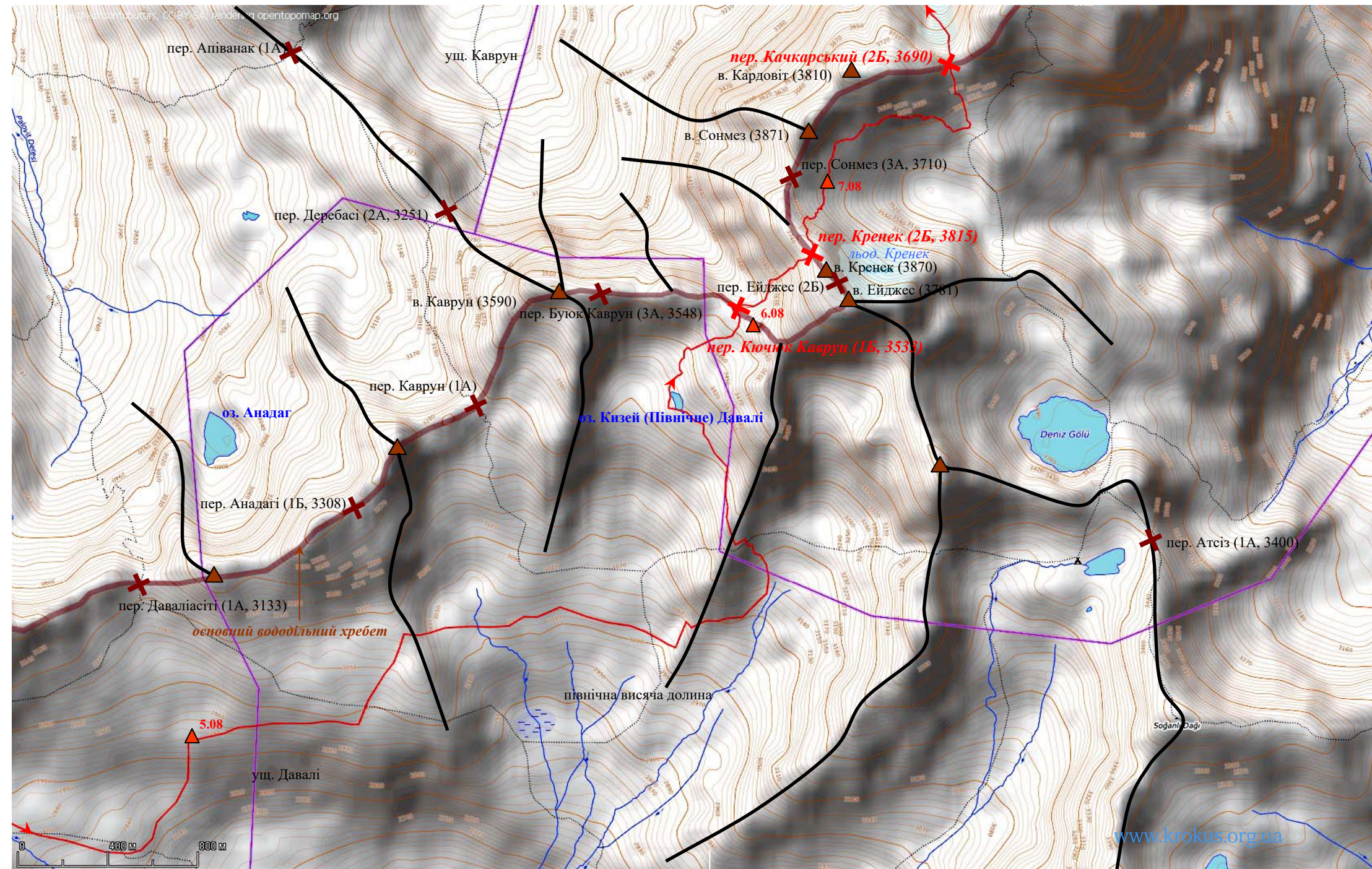
ЧХЧ спуску з перевалу до озера Дерабасі – 1,5-2 год.

Координати перевальної сідловини: 40°49'21.93", 41° 8'34.61".

Вперше пройдений 12.07.2016 р.

Від місця ночівлі (40°48'3.05", 41° 6'33.74") траверсом трав'янистого схилу лівого борту широкої долини Давалі починаємо підйом у висячу долину, яка веде до перевалів Кючюк Каврун (1Б) та Буук Каврун (3А) (фото 55). Рухаємось вздовж струмка в північному напрямку. Через 1,5 години підійшли до широкого виположення з безліччю розлитих поміж каміння струмків (фото 55). Далі крутим крупним осипом за 1 годину піднімаємось до перевального цирку перевалу Буук Каврун (3А). Вже з початку перевального цирку добре видно сідловину перевалу Кючюк Каврун (1Б) (фото 56). Некрутими скельними терасами, крупним та середнім осипом, орієнтуючись на сідловину перевалу Кючюк Каврун (1Б), виходимо на широке перевальне плато. Праворуч від нас залишилось озеро Кизей Давалі (Мал. 8), біля нього є зручні рівні місця для ночівлі. Підйом від озера Кизей Давалі до перевальної сідловини перевалу Кючюк Каврун (1Б) займає 30-40 хвилин. Оскільки нам необхідно зробити розвідку та "обробку" перевалу Кренек (2Б), то ми плануємо стати на ночівлю якомога ближче до перевалу. Піднімаємось на хребет Каврун в ~200 м західніше перевальної сідловини перевалу Кючюк Каврун (1Б) і стаємо на ночівлю (40°49'17.08", 41° 8'33.11").

Наступного дня за 20 хвилин траверсом хребта підійшли до перевальної сідловини. На спуск з перевалу веде скельно-осипний кулуар ~150 м, крутизною до 35°, далі сніжник ~100 м, крутизною 25°-35° (фото 59). Ще 15-20 хвилин спуску середнім осипом і ми в величезному скельному амфітеатрі, в якому розташовані перевали Кючюк Каврун (1Б) та Кренек (2Б). Подальший спуск з перевалу Кючюк Каврун (1Б) в ущелину Каврун широким осипним кулуаром в північно-західному напрямку до озера Дерабасі займає близько 2.5 годин [3], але ми повертаємо на північний-схід до початку підйому на перевал Кренек (2Б).

Мал 8. Мапа місцевості навколо перевалу Кючюк Каврун (1Б).

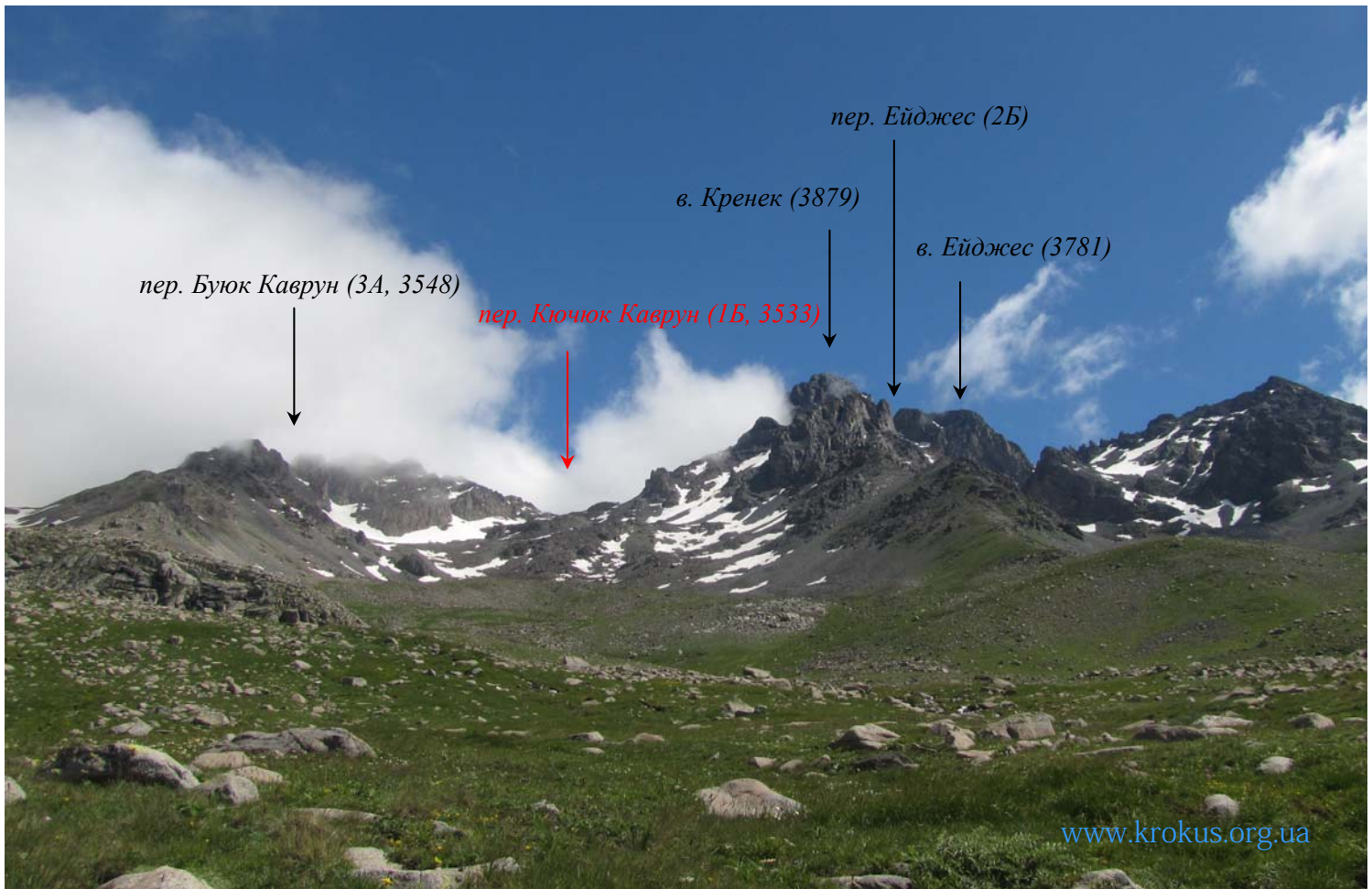

Фото 55. Середня частина висячої долини.

Фото 56. Перевал Кючюк Каврун (1Б) з боку ущелини Давалі.

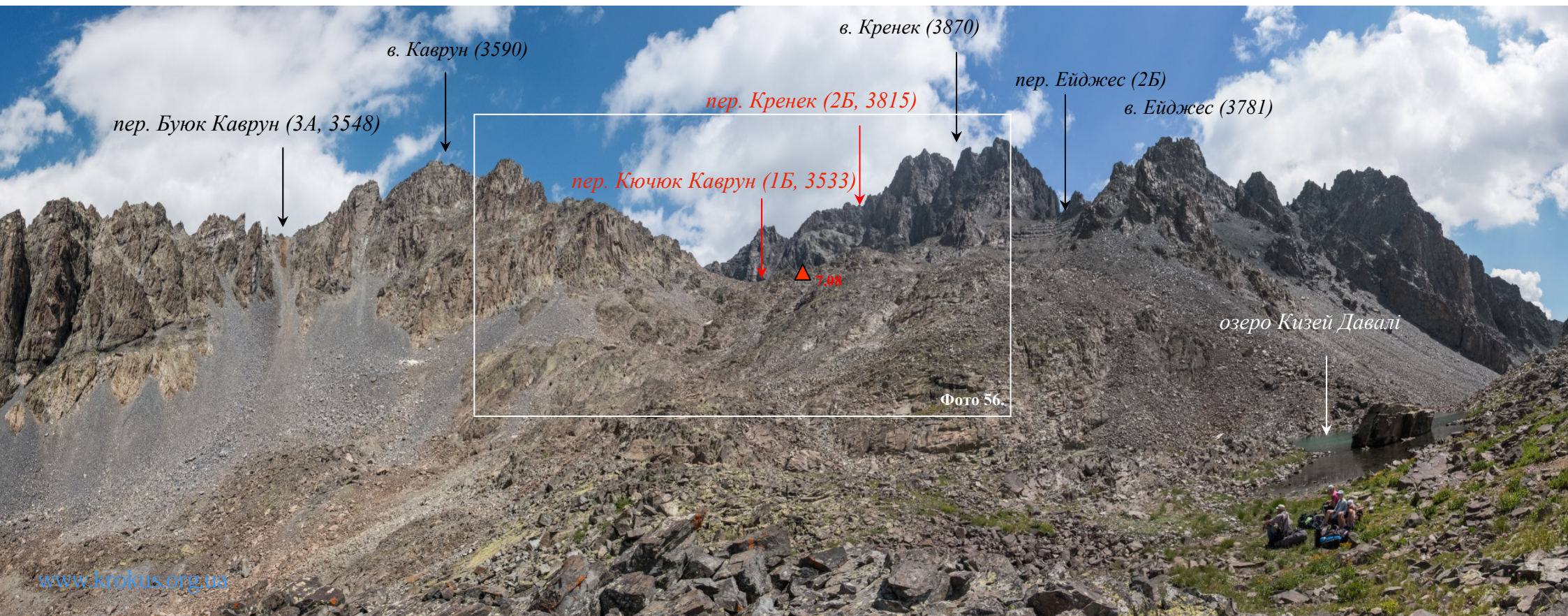

Фото 57. Вершини основного вододільного хребта та північного відрозу з вершиною Каврун (3590).

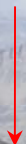
пер. Кренек (2Б, 3815)

www.krokus.org.ua

Фото 58. Група на перевалі Кючюк Каврун (1Б).

пер. Кючюк Каврун (1Б, 3533)

www.krokus.org.ua

Фото 59. Перевал Кючюк Каврун (1Б) з боку ущелини Каврун. Фото з підйому на перевал Кренек (2Б).

6.7. перевал Кренек (2Б, 3815 м)

*Перевал **Кренек** розташований в основному вододільному хребті між вершинами Сонмез (3871) та Кренек (3870). Веде із ущелини Каврун в ущелину Настаф (льодовик Ейджес). З боку ущелини Каврун – скельно-осипний. З боку ущелини Настаф – скельний.*

ЧХЧ підйому на перевал з ущелини Каврун – 6-7 год.

ЧХЧ спуску з перевалу до бокової морени льодовика Ейджес – 2,5-4 год.

Координати перевальної сідловини: 40°49'30.72", 41° 8'49.54".

Вперше пройдений 07.08.2018 р.

Технічна складність з боку ущелини Каврун: IV- 400 м, 5а.

Технічна складність з боку льодовика Ейджес: IV- 250 м, 5с.

Спустившись з перевалу Кючюк Каврун (1Б) в ущелину Каврун ми потрапляємо в широкий перевальний цирк перевалу Кренек (2Б). Перевальний цирк осипний – переважає середній та дрібний осип. Перевальна сідловина розташована в південному-східному напрямку лівіше (фото 63) домінуючої над перевальним цирком вершини Кренек (3870). Перетинаємо перевальний цирк і підходимо до початку перевального зльоту перевалу Кренек (2Б).

Початок підйому проходить зруйнованими скелями та крупним осипом (фото 65).

Першу мотузку розкріплюємо френдом на відстані приблизно 30 метрів від її початку (R0), базу (R1) організуємо на горизонтальній полиці за допомогою 2-ох скельних гаків.

Друга мотузка частково пролягала вздовж невеликого, але помітного сухого водостоку по вертикальній скельній стіні висотою близько 11 метрів (фото 66, фото 67). У місці виположення скельної стінки беремо ліворуч і огинаємо сухий водостік. Тут мотузку розкріплюємо френдом. Далі повертаємо трохи праворуч і через приблизно 25 метрів друга точка розкріплення (френд). Базу організуємо під вертикальною стіною на петлі за скельний виступ.

Третя мотузка починається на відстані 20 метрів від другої бази (R2). Шлях підйому йде вертикальним скельним комином (фото 68) висотою близько 7 метри, у верхній його частині ширина проходу півтора метри. У місці виположення мотузка розкріплена френдом. Ще далі для розкріплення мотузки було використано 2 закладки, дві точки розкріплення поділили залишок мотузки на 3 однакові відрізки (приблизно по 15 метрів). Базу R3 організували за допомогою петлі за камінь, петля підстрахована френдом.

Четверта мотузка бере початок із горизонтальної полицки (за 2-3 метри від бази R3) та проходить вздовж скельної стінки (по ліву руку). По ходу руху на відстані 30-35 метрів від початку, мотузка розкріплена скельним гаком. Базу організували на більш-менш рівній скельній полиці. Використали для цього скельний гак та якірний крюк, які закріпили на скельному виступі.

П'ята мотузка проходить сильно зруйнованими скелями, середнім та дрібним осипом, схилом крутизною 25°-30° (фото 69). Базу організували на доволі пологій ділянці приблизно 0,5x1 метри, використовуючи 2 скельні гаки.

Після п'ятої мотузки входимо в широкий скельний кулуар (фото 70). **Шоста мотузка** веде нас зруйнованими скелями середньої складності при крутизні підйому 35°-40°. Базу організуємо за петлю на скельному виступі підстрахувавши петлю скельним гаком.

Вище по схилу є зручна полого ділянка, протяжністю приблизно 10-15 метрів і шириною 6 метрів, де група може переміщуватись не використовувати мотузку. Далі починалась **сьома мотузка**. При підйомі на перевал, це ключова ділянка – скельна стінка протяжністю близько 60 метрів з середньою крутизною підйому близько 70° (складність 5а), зустрічаються короткі 2-3 м вертикальні ділянки. Команда може розміститись під скельним нависанням ліворуч, щоб уникнути падаючого каміння. Страхування “першого” здійснювалась через базу, організовану петлею за виступ і закладку, в якості підстраховки. Щоб здійснити підйом на перевал необхідно було подолати стіну крутизною 65° - 70° і висотою майже 60 метрів (фото 71, фото 72, фото 73). Ділянка проходиться лазінням (фото 71), в якості проміжних точок були використані 3 френди (на відстані приблизно 7, 17, 23 метрів від початку мотузки) та петля за виступ (на відстані приблизно 30 метрів від початку мотузки) (фото 73). На відстані приблизно 15 метрів до перевальної сідловини організована база R7 за допомогою 3-ох скельних гаків та закладки, встановлені по лівому борту майже горизонтального проходу, ширина якого до 2,5 метрів. Від бази R7 до перевальної сідловини протягнуті перила, для більш безпечного переміщення групи на перевалі, оскільки сідловина являла собою вузьку скельну щілину шириною не більше 1,5 метри. Також для пришвидшення та полегшення підйому учасниками групи на цій ділянці було організовано 2 командні страховки, оскільки проходження такої ділянки з важким наплічником – фізично непросте завдання.

- **1 мотузка** (50 м) – розкріплена френдом на відстані ~30 м від початку. Зруйновані скелі, крупний осип, схил крутизною до 40°. База R1 на двох скельних гаках. n=2.

- **2 мотузка** (50 м) – база R2 – петля на скельному виступі. Початок - вертикальна скельна стінка ~11 м, далі осипний схил з виходами скель, крутизна до 40°. Дві точки розкріплення: ~12 м та ~37 м від початку. n=3.

- **3 мотузка** (50 м) – кріпиться петлею на невеликому скельному виступі, дві проміжні точки (розкріплення). Вертикальний комин ~7 м, далі зруйновані скелі місцями крутизною до 45°. n=3.

- **4 мотузка** (50 м) – кріпиться петлею на скельному виступі. Зруйновані скелі середньої складності, крутизна до 40°. n=2.

- **5 мотузка** (50 м) – кріпиться петлею за великий камінь. Сильно зруйновані скелі. Осипний схил крутизною до 25-30°. n=1.

- **6 мотузка** (50 м) – кріпиться петлею на скельному виступі. Зруйновані скелі середньої складності. Крутизна підйому до 35°-40°. n=1.

- **7 мотузка** (50 м) – кріпиться на невеликому скельному виступі компенсуючою петлею. Скелі крутизною 70°-90°, складністю 5а, короткі 2-3 метри вертикальні ділянки. При підйомі з наплічником використання командної страховки. n=5.

- **8 мотузка** (15 м) кріпиться на невеликому скельному виступі компенсуючою петлею. Горизонтальні перила у вузькому скельному проході. n=1.

Всього на підйом.

Пройдено 8 мотузок загальною довжиною 365 метрів. L=650 м. n=18.

Перевальна сідловина перевалу Кренек (2Б) дуже вузька (фото 74) – обривається скельною стіною (фото 78) на південь. На сідловині насилу може розміститися 4-5 чоловік. Ночівля неможлива, води та снігу немає. З перевалу добре

проглядається частина основного вододільного хребта від перевалу Сонмез (3А) до вищої точки Качкару – вершини Качкар (3932) (фото 75).

Перевальний зліт перевалу Кренек (2Б) на спуск в бік льодовика Ейджес значно коротший по відстані, ніж перевальний зліт на підйом але більш крутий, навіть по ключовій ділянці. Середня крутизна схилу приблизно $75^\circ - 80^\circ$. Рельєф скельний з виходом на сніжник.

Перша мотузка була закріплена петлею за скельний виступ на перевальній сідловині. Спочатку близько 20 метрів спуску майже вертикальна ділянка ($\sim 85^\circ$), далі через 6-8 метрів – ділянка з невеликим $\sim 1.5-2$ м нависанням. На відстані приблизно 40 метрів від початку мотузки зміщення ліворуч (по х.р.) по невеликій полиці, так що утворювався маятник на 8-10 метрів. Останній учасник організував зісмикування мотузок, залишивши розхідну петлю на скельному виступі на перевальній сідловині (фото 78).

База **другої** мотузки була організована за допомогою розхідної петлі на скельному відколі. На початку спуску ~ 20 м крутизна скель близько 70° , потім по горизонтальній полиці організовані перила довжиною близько 4-5 метрів. Мотузка розкріплена за допомогою петлі через скельний виступ, далі вона йде вниз. Звідси продовжуємо потроху зміщуватись ліворуч, знаходячи невеликі полиці по ходу руху, так що в кінці мотузки маятник вліво складає майже 12-15 метрів. Нижче схил виположується, його крутизна складає $45^\circ - 55^\circ$.

База **третьої** мотузки – петля закріплена за виступ і підстрахована скельним гаком. На цій ділянці на відстані близько 30 метрів від початку мотузки крутизна схилу зменшується до $35^\circ - 40^\circ$. Кінець мотузки (15-17 метрів) проходив по сніжнику. Тут схил крутизною не більше 25° . Останній учасник організував зісмикування мотузок, залишивши розхідну петлю на скельному виступі (фото 79, фото 80).

Нижче кінця третьої мотузки сніжник стає зовсім пологим – крутизна $\sim 15^\circ$, подальший спуск проходить без використання мотузок. Проходимо близько 30 метрів і виходимо на некрутий схил з досить рухливим середнім осипом – це лівобережна морена льодовика Ейджес. Місцями під тонким шаром осипу зустрічаються ділянки льоду. Ще близько 300 метрів спуску осипним схилом і ми виходимо на величезний сніжник (фото 82). Стаємо на ночівлю в центральній частині сніжника – тут рівний комфортний для ночівлі майданчик (фото 83), вода вище та лівіше під виходами “баранячих лобів” (фото 77).

Впродовж підйому на перевал групу супроводжувала тепла до 24°C , сонячна та майже безвітряна погода, натомість під час спуску було більш вітряно (поривами до 4 м/с), а температура впала до 17°C . Коли вже спустились на сніжник з перевалу натягнуло туман та почався дрібний дощ, вночі була сильна злива.

- **1 мотузка** (50 м) база R1 – петля на скельному виступі. Перші 20 метрів спуску – вертикальні скелі, наступні 8 м – ділянка з нависанням. Останні 20 метрів – зруйновані скелі, крутизна $65-45^\circ$. Спуск зі зміщенням вправо, маятник ~ 10 метрів. На перевалі залишили розхідну петлю. $n=1$.

- **2 мотузка** (50 м) база R2 – розхідна петля на скельному відколі. Кулуар у верхній частині вузький, місцями – 1 метр, скелі крутизною від $50^\circ - 80^\circ \sim 20$ м, горизонтальні перила ~ 5 м. Після місця розкріплення $45^\circ - 55^\circ$. Маятник ліворуч зміщення ~ 8 м. Спуск останнього і зісмикування – через здвоєну мотузку. Залишили розхідну петлю та скельний гак. $n=3$.

- **3 мотузка** (50 м) база R3 – петля на скельному виступі, підстрахована скельним гаком. Перші 30 м спуску крутизна 35°-45° зруйновані скелі, середній осип. Останні 20 м – сніжник крутизна до 25°. Залишили розхідну петлю та скельний гак. n=1.

Всього на спуск.

Пройдено 3 мотузки загальною довжиною 150 метрів. L=500 м. n=5.

Всього на підйом та спуск.

Пройдено 11 мотузок загальною довжиною 515 метрів. L=1150 м. n=17.

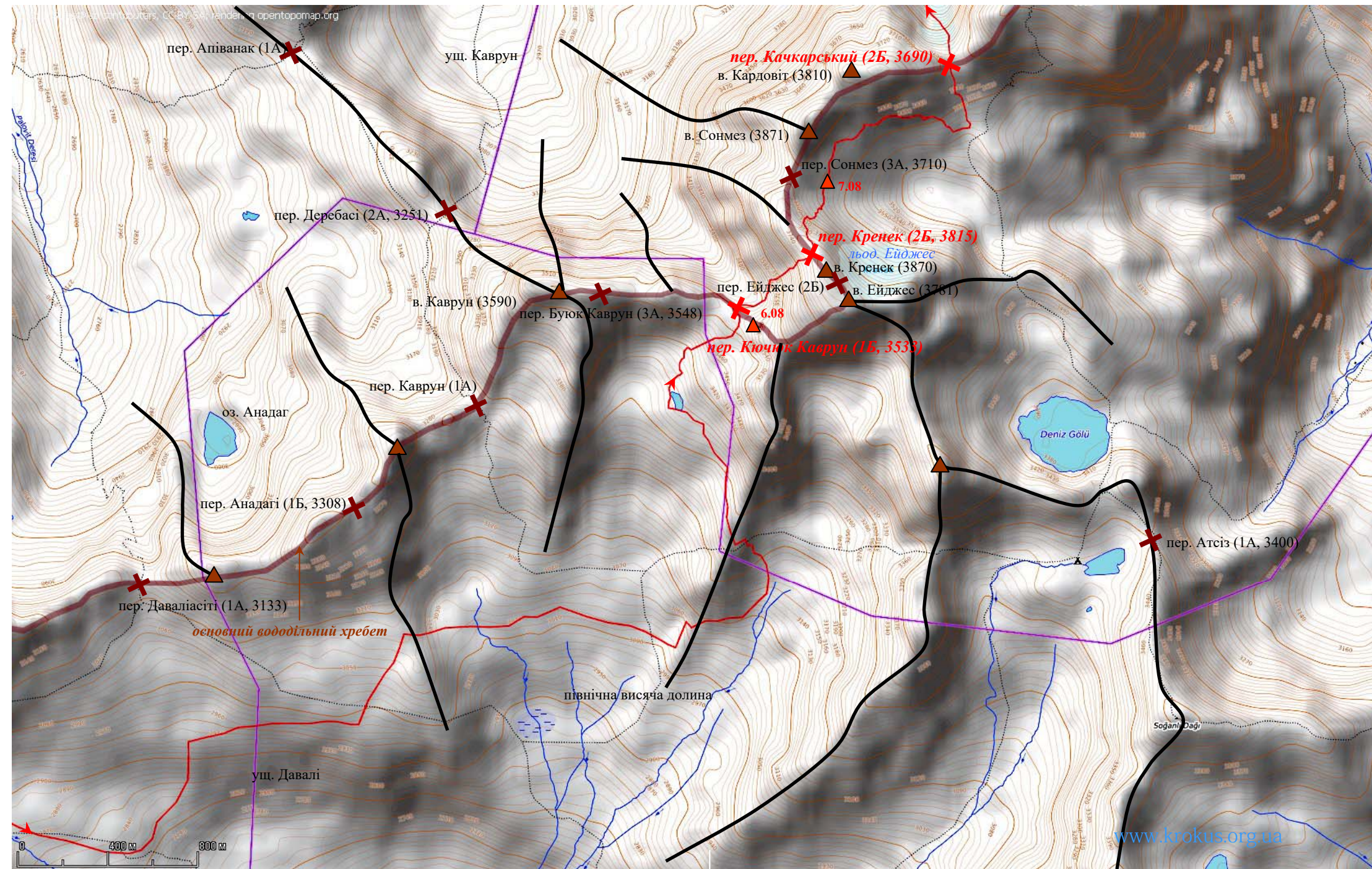
Рекомендації:

Спорядження:

- скельний гак (якір), набір – 14 шт., (залишили 2 гаки);
- молоток скельний – 2 шт.;
- розхідна 8 мм мотузка довжиною 15 метрів, (залишили 3 петлі, ~15 м);
- короткі, середні та довгі петлі – 9 шт.;
- рації – 4 шт.;
- френди, набір – 5 шт.;
- закладки, набір – 5 шт.
- якір сніжний – 2 шт.;

Рекомендації щодо проходження ділянки:

- Використати додатково четверту мотузку на спуск (фото 77).

Мал. 9. Мапа місцевості навколо перевалу Кренек (2Б).

Фото 60. Група на ночівлі біля перевалу Кючюк Каврун (1Б).

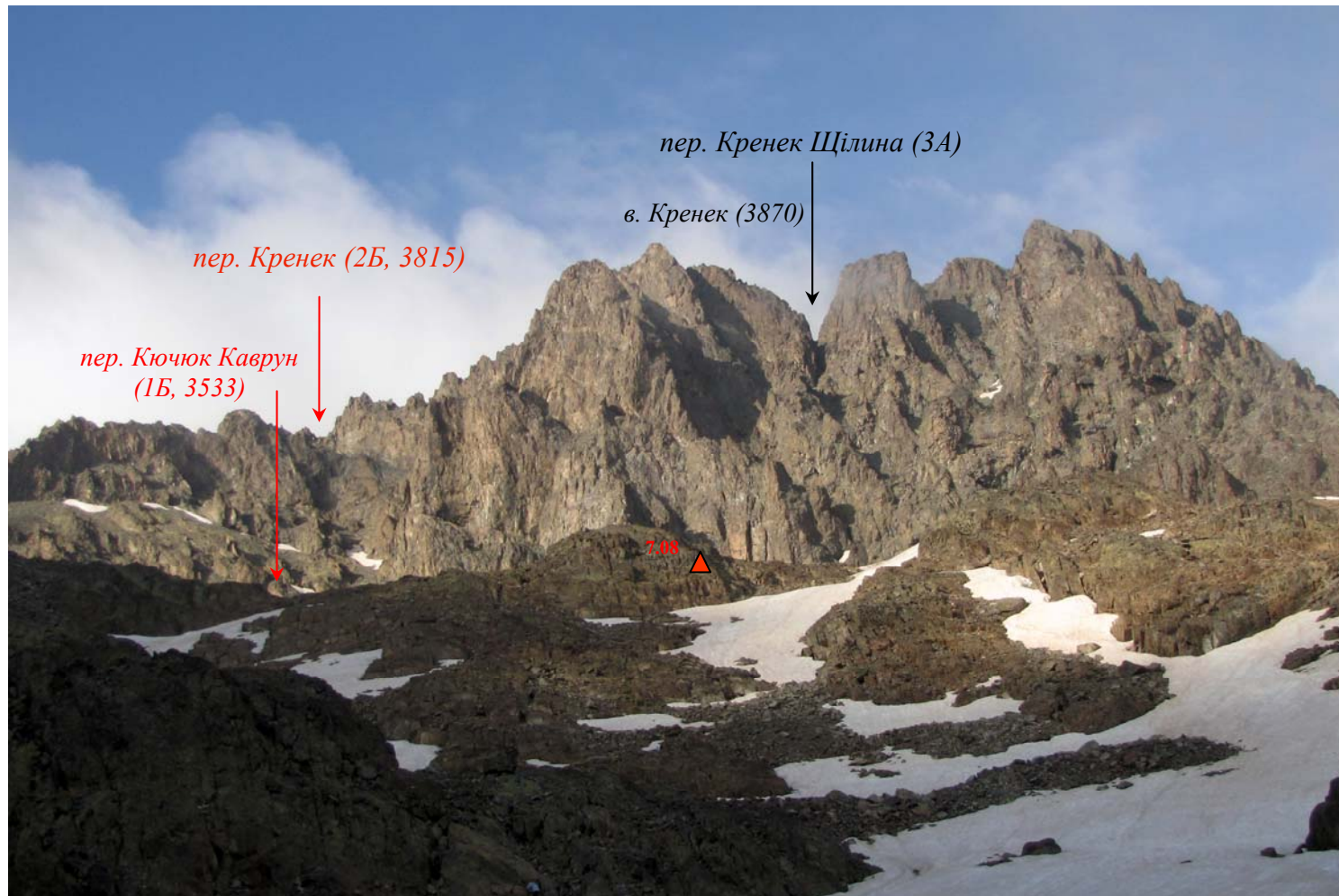

Фото 61. Перевал Кренек (2Б) та вершина Кренек (3870). [Фото 12.07.2015. 18:21 \[7\]](#).

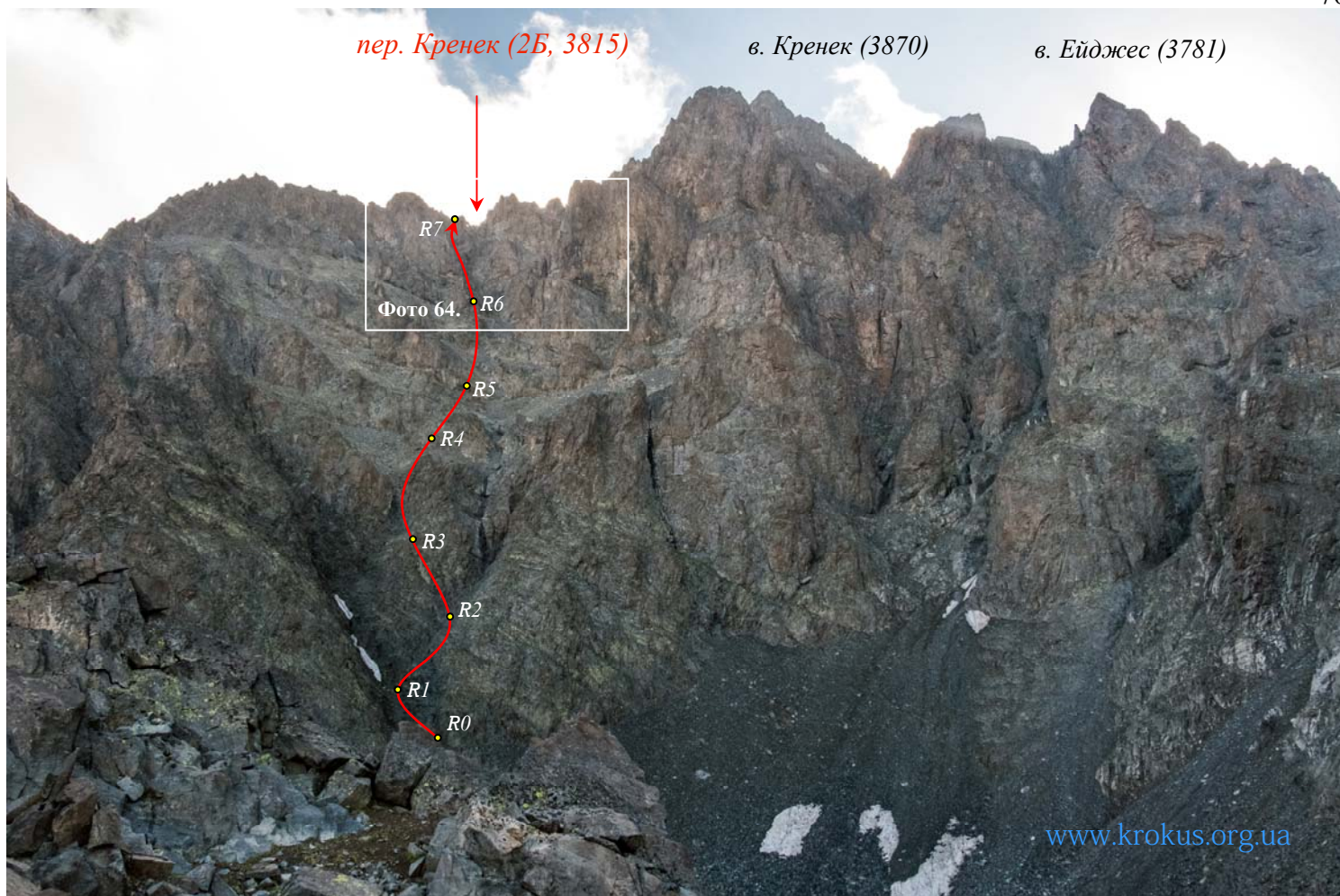

Фото 63. Перевал Кренек (2Б).

Фото 64. Перевал Кренек (2Б). Зум 12Х.

Фото 65. Підйом на перевал Кренек (2Б). Перша мотузка.

Фото 66. Підйом на перевал Кренек (2Б). Друга мотузка.

Фото 67. Підйом на перевал Кренек (2Б). Друга мотузка.

Фото 68. Підйом на перевал Кренек (2Б). Третя мотузка.

Фото 69. Підйом на перевал Кренек (2Б). П'ята мотузка.

Фото 70. Підйом на перевал Кренек (2Б). Шоста мотузка.

www.krokus.org.ua

Фото 71. Підйом на перевал Кренек (2Б). Сьома мотузка. Робота “першого”.

Фото 72. Підйом на перевал Кренек (2Б).
Сьома мотузка.

www.krokus.org.ua

www.krokus.org.ua

Фото 73. Підйом на перевал Кренек (2Б).
Сьома мотузка.

Фото 74. Група на перевалі Кренек (2Б).

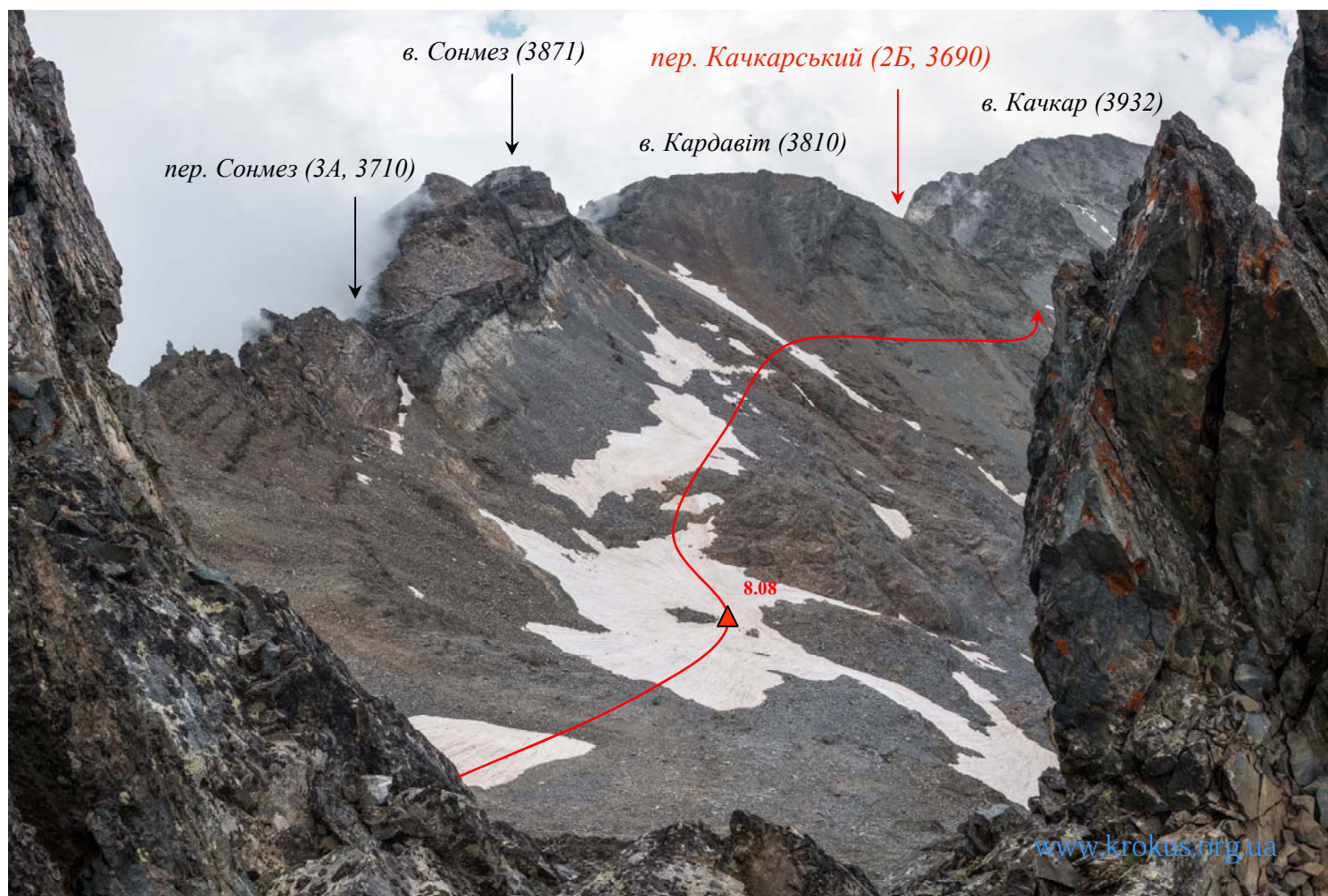

Фото 75. Вершина Качкар (3972). Фото з перевалу Кренек (2Б).

Фото 76. Ущелина Давалі. Фото з перевалу Кренек (2Б).

Фото 77. Перевал Кренек (2Б). Фото з місця ночівлі.

Фото 78. Проходження першої мотузки при спуску з перевалу Кренек (2Б). Спуск останнього учасника.

Фото 79. Спуск з перевалу Кренек (2Б). Друга мотузка.

Фото 80. Спуск з перевалу Креник (2Б).
Третя мотузка.

www.krokus.org.ua

Фото 81. Спуск з перевалу Креник (2Б).
Третя мотузка.

www.krokus.org.ua

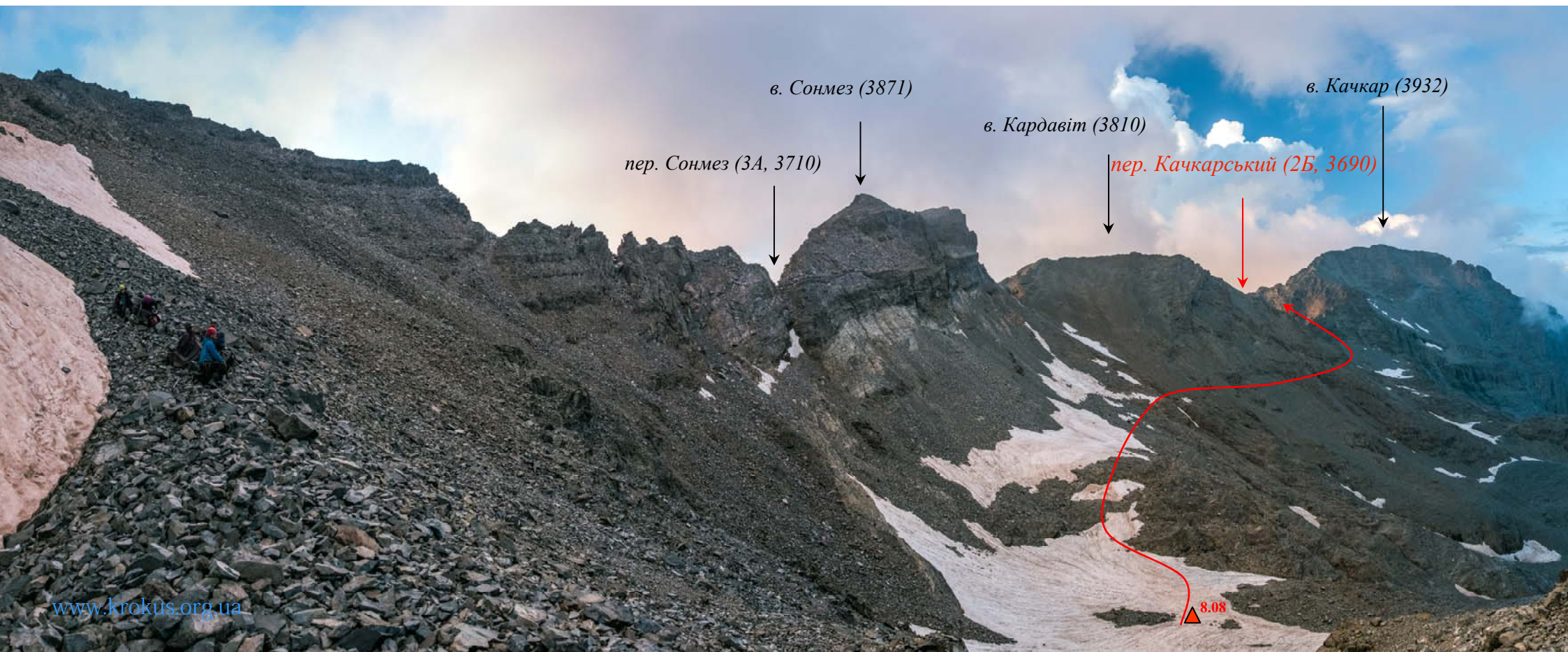

Фото 82. Хребет Качкар. Фото від сніжника нижче третьої мотузки (див. фото 77).

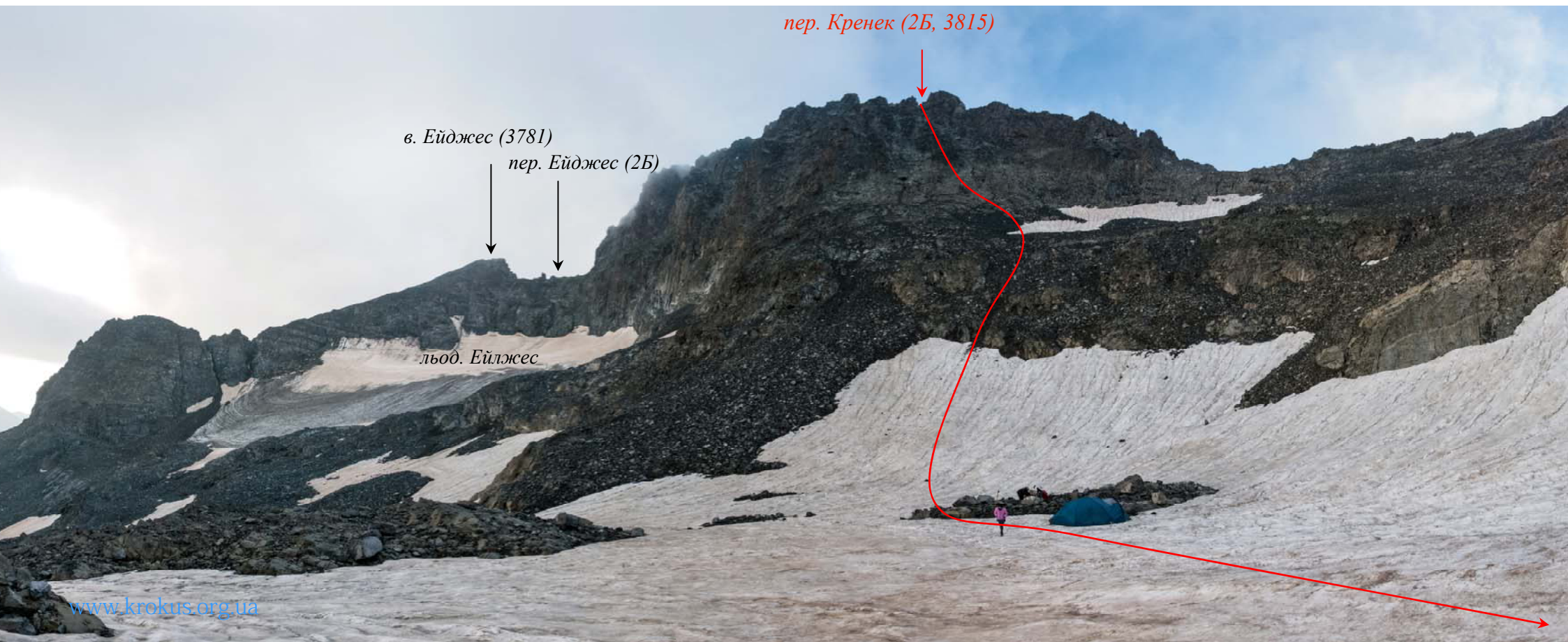

Фото 83. Група на ночівлі під вершиною Кренек (3870).

6.8. перевал Качкарський (2Б, 3690 м)

*Перевал **Качкарський** розташований в основному вододільному хребті між вершинами Кардовіт (3810) та Качкар (3932). Веде із ущелини Ділбердюзі в ущелину Мезовіт. З боку ущелини Ділбердюзі – сніжно-осипний. З боку ущелини Мезовіт – сніжно-льодовий.*

ЧХЧ підйому на перевал від місця ночівлі – 2-2,5 год.

ЧХЧ спуску з перевалу в ущелину Мезовіт – 4-5 год.

Координати перевальної сідловини: 40°49'56.72", 41°09'15.39".

Складність перевалу з боку ущелини Мезовіт: AI4 AD- IV 600 м

Від місця ночівлі (40°49'38.32", 41° 8'51.53") спочатку сніжниками (фото 84), а потім осипом траверсуємо вершину Кардовіт (3810) (фото 82) і підходимо до кулуару між вершинами Кардовіт (3810) та Качкар (3932), який веде до перевалу Качкарський (2Б). На підходах перевальна сідловина проглядається добре, це досить помітне пониження в розриві скельного гребеня перевального цирку (фото 86). Під час руху відкривається чудовий вид на найвищу точку району – гору Качкар (3932). Шлях підйому на вершини проглядається практично повністю.

Виходимо на перевальну сідловину. Сідловина широка, ґрунтово-осипна, при необхідності можна організувати ночівлю. Води немає, але поруч є сніжники, фотографуємося (фото 87) і починаємо спуск.

Перша спускова мотузка кріпиться за розхідну петлю, накинуту на валун. Спуск починаємо широким (до 25 метрів) осипним схилом (фото 88), потім за 20 метрів сніжник, крутизною до 40° (фото 138). При спуску тримаємося лівого по ходу руху краю кулуару, щоб уникнути каміння, яке може прилетіти з відрогу Качкару. Після проходження групи останній учасник спускається по здвоєній мотузці, зісмикує її, залишивши на перевальній сідловині розхідну петлю.

Другу мотузку кріпимо на два фірнові якорі, спуск проходить по снігу крутизною до 40° (фото 89), сніг місцями твердий, його товщина змінюється від 10 до 30 см. Мотузку знімає останній учасником, який спускається без рюкзака, з використанням нижньої страховки через проміжні точки на фірнових якорях. Нижче другої мотузки – ділянка відкритого льоду (фото 90). **Третю** мотузку кріпимо на льодобурах, під ногами тонкий шар снігу на льоду, крутизна схилу до 40° (фото 90). **Четверта** мотузка ближче до лівого борту льодовика, твердий сніг глибиною до 30 см. База R4 на двох фірнових якорях. При спуску останнього залишаємо один фірновий якір. “Здьорг” мотузки через кільце на розхідній петлі. **П’ята** (фото 92) та **шоста** мотузки – відкритий лід з короткими плямами снігу товщиною 10-15 см. Весь час при спуску зміщуємось ліворуч (фото 91), щоб максимально відійти від центру кулуару де ймовірність сходу каміння найвища. Для закріплення 5-ї та 6-ї мотузки використовуємо льодобури, 7-ї – фірнові якорі. В кінці **сьомої** мотузки широкий бергшрунд (фото 93). Проходимо його по сніговому мосту. Нижче бергшрунда крутизна падає до 15°-20°, далі можна спускатись без використання мотузок.

Розуміємо, що йдемо по закритому снігом льодовику, втім розривів, тріщин і інших неприємностей не зустрічаємо. Але Качкар пострілює камінням, тому рухаємось якомога лівіше, далі від скельних стін вершини. Через 10-15 хвилин підходимо до відкритої частини льодовика, густо всипаної камінням. На скельному виході, який підходить праворуч до язика льодовика зупиняємося, щоб оцінити подальший шлях спуску. Під правим бортом кулуару є міні-кулуар, по якому спускається крутий сніжник, а не лід. Але відкидаємо цій шлях спуску, оскільки

більша частина каміння, яке прилітає з Качкару збирається саме в цьому кулуарі. Спуск через скельний лоб, також відкидаємо – тут занадто багато “живого” каміння. Найбезпечніший шлях спуску – центральна частина язика льодовика. Льодовик розірваний, але тріщини в центральній частині не широкі і всі переступаються або обходяться. Одягаємо кішки і виходимо на перегин льодовика. **Восьма** мотузка кріпиться на два зблокованих петлею льодобури. Схил тут має крутизну до 35° (фото 97), прострілюється камінням, є ризик спустити на себе зачепивши мотузкою якийсь із камінців, що лежать на льоду. Перший максимально чистить схил, але все одно варто спостерігати за камінням – це робив кожен учасник, який був на базі R8 восьмої мотузки, чекаючи, доки вона звільниться.

Дев'ята мотузка кріпиться на пару зблокованих петлею льодобурів. Крутизна схилу 60-70°, спускатися варто не по лінії падіння води, а забираючи вправо, щоб якомога швидше зійти з язика льодовика на сніжник. Зісмикується мотузка аналогічно попередній – останній учасник організовує викручування льодобурів через “гелікоптер”. Подальший спуск пологим сніжником та середнім осипом виводить нас на гребінь кінцевої морени, яка крутим осипним язиком сповзає в широку долину Мезовіт. Забираємо праворуч і вздовж скельних стін вершини Качкар сходимо на дна долини до струмка. Правим берегом струмка йде натоптана стежка, яка веде до перевалу Капі (1Б). Спускаємось до виположення трав'янистого схилу на лівому березі струмка Мезовіт, та на рівному трав'янистому майданчику серед величезних кам'яних брил стаємо на ночівлю (40°50'52.05", 41°9'6.40").

- **1 мотузка** (50 м) на розхідній петлі на валуні. Спуск осипним кулуаром, а потім льодовиком притискаючись до лівого борту кулуару. Твердий сніг товщиною близько 40 см. Крутизна схилу 40°. Останній учасник спускається по здвоєній мотузці. Залишили розхідну петлю. n=1.

- **2 мотузка** (50 м) кріпиться на два зблокованих петлею фірнових якорі. Сніжний схил до 40°. Мотузка знімається останнім учасником, який спускається в три такти без рюкзака з нижньою страховкою та проміжними точками. n=4.

- **3 мотузка** (50 м) кріпиться на два зблокованих льодобури. Тонкий шар снігу, лід. Крутизна до 40°. “Здьорг” через “гелікоптер” після спуску. n=1.

- **4 мотузка** (50 м) кріпиться на два зблокованих петлею фірнових якоря. Сніжний схил до 40°. Мотузка знімається останнім учасником, який спускається в три такти без рюкзака з нижньою страховкою та проміжними точками. n=4.

- **5 мотузка** (50 м) на два зблокованих льодобури. Льодовий схил до 40°. Мотузка знімається останнім учасником, який викручує льодобур через “гелікоптер” після спуску. n=1.

- **6 мотузка** (50 м) кріпиться на два зблокованих петлею льодобури. Льодовий схил до 35°. Мотузка знімається останнім учасником, який викручує льодобур через “гелікоптер” після спуску. n=1.

- **7 мотузка** (50 м) на два зблокованих петлею фірнових якорі. Сніжно-льодовий схил до 40°. В кінці мотузки бергшрудн шириною ~ 4 м. Залишили один фірновий якір та розхідну петлю. n=1.

- **8 мотузка** (50 м) кріпиться на два зблокованих петлею льодобури. Льодовий схил до 35°. Мотузка знімається останнім учасником, який викручує льодобур через “гелікоптер” після спуску. n=1.

- **9 мотузка** (50 м) кріпиться на пару заблокованих петлею льодобурів. Льодовий схил на другій половині мотузки крутизною до 70°. Мотузка знімається останнім учасником, який викручує льодобур через “гелікоптер” після спуску. $n=1$.

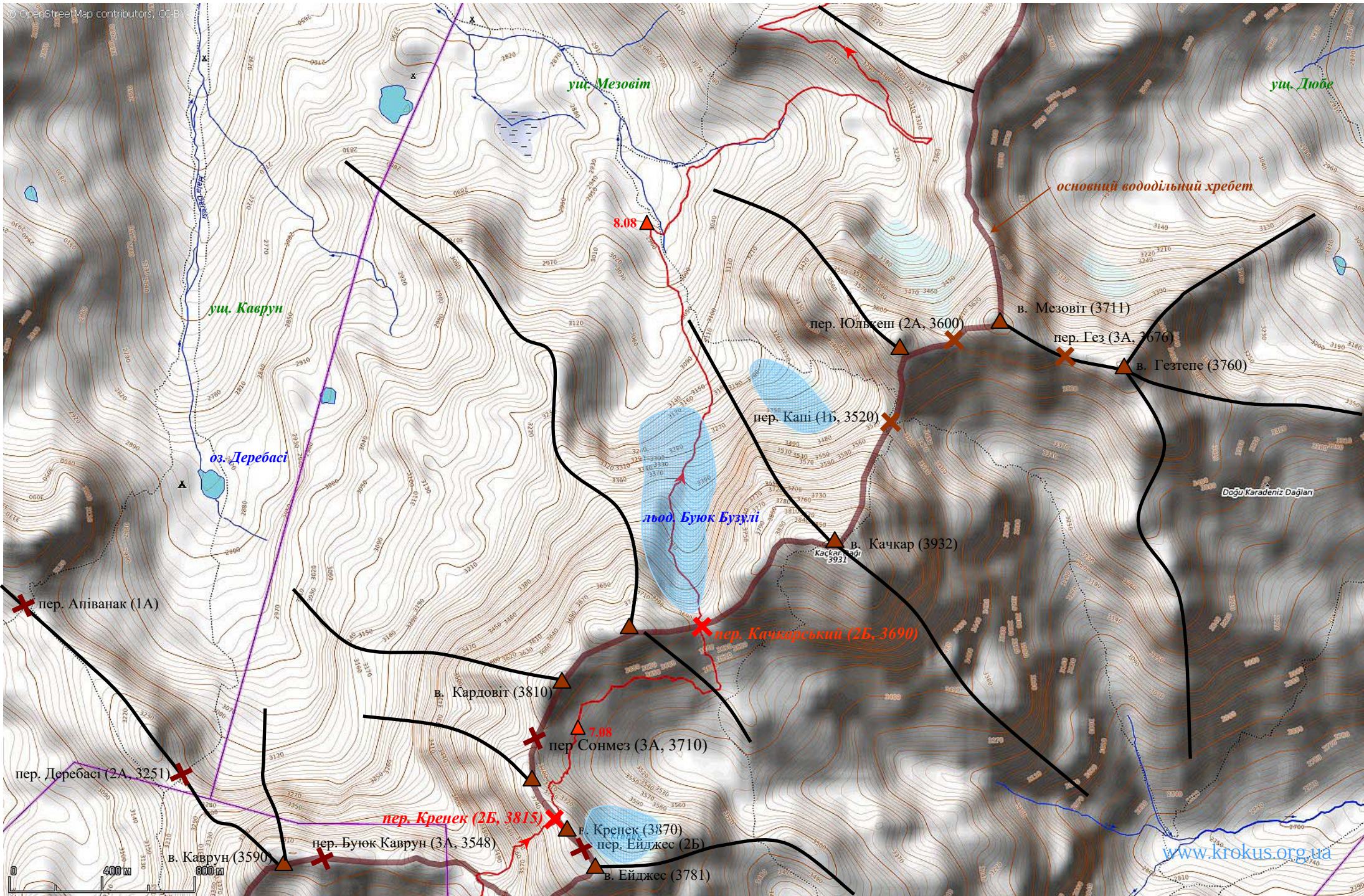
Пройдено поспіль 7 мотузок загальною довжиною 350 метрів. $n=13$.
та 2 мотузки загальною довжиною 100 метрів. $n=2$.

Всього на спуск.

Пройдено 9 мотузок загальною довжиною 450 метрів. $L=1200$ м. $n=15$.

Рекомендації:

- Спорядження:
 - льодобур – 5 шт.;
 - молоток скельний – 2 шт.;
 - розхідні кільця (залишили 2) – 2 шт.;
 - розхідна 8 мм мотузка довжиною 5 метрів, (залишили 3 петлі);
 - якір сніжний – 5 шт., (залишили 2);
 - короткі, середні та довгі петлі – 8 шт.;
 - рації – 3 шт.;

Мал. 10. Мапа місцевості навколо перевалу Качкарський (2А).

Фото 84. Підхід до перевального зльоту перевалу Качкарський (2Б).

Фото 85. Підйом на перевал Качкарський (2Б).

Фото 86. перевал Качкарський (2Б)
з південного боку.

Фото 87. Група на перевалі Качкарський (2Б).

www.krokus.org.ua

Фото 88. Початок спуску з перевалу Качкарський (2А). Перша мотузка.

Фото 89. Спуск з перевалу
Качкарський (2Б)
Друга мотузка.

www.krokus.org.ua

Фото 90. Спуск з перевалу Качкарський (2А). Третя мотузка.

Фото 91. Спуск з перевалу Качкарський (2А). Четверта мотузка.

Фото 92. Спуск з перевалу Качкарський (2А). П'ята мотузка.

Фото 93. Спуск з перевалу Качкарський (2А). Проходження бергшрунду. Сьома мотузка.

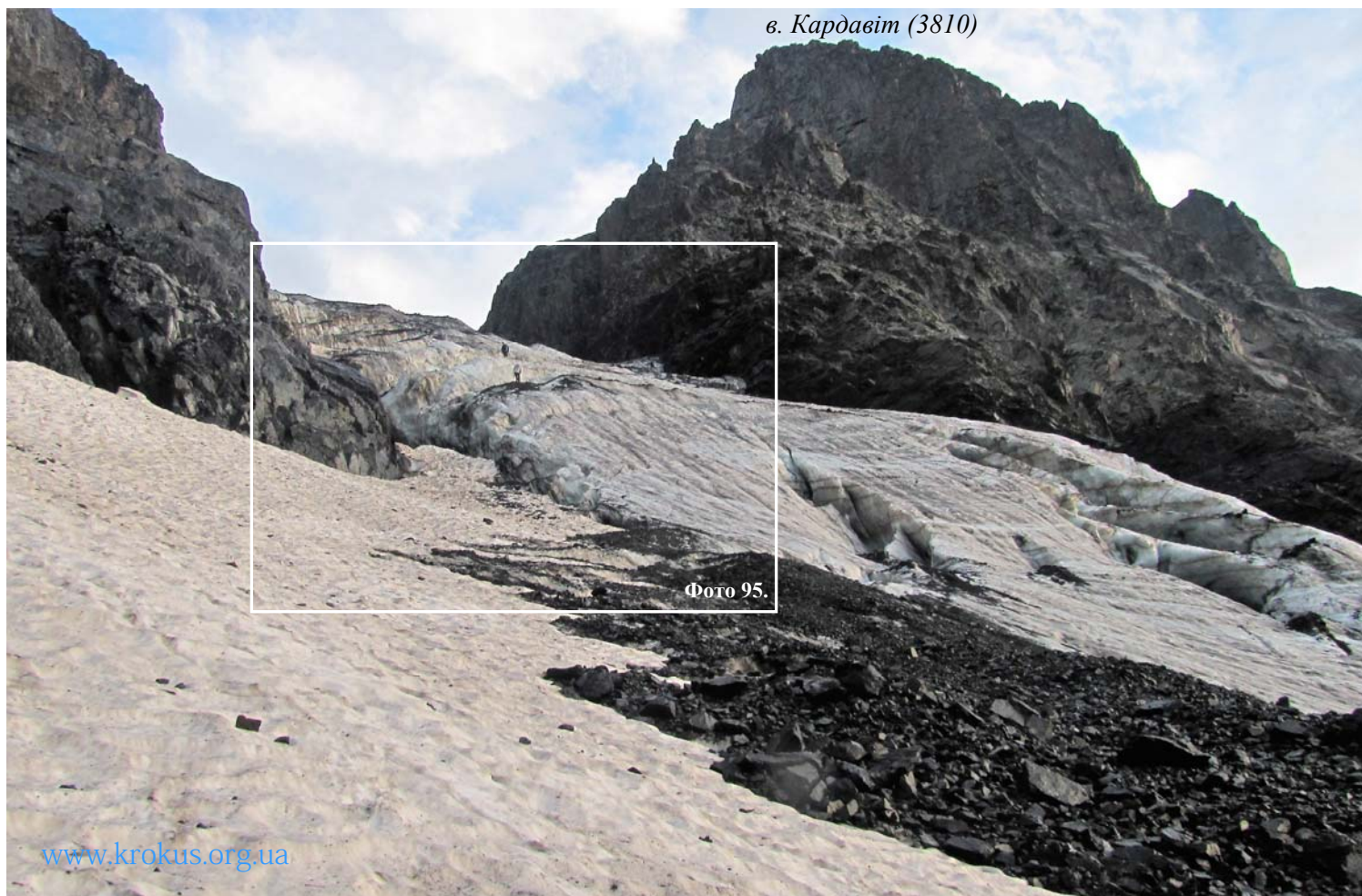

Фото 94. Спуск з перевалу Качкарський (2А). Льодовик Буюк Бузул. Проходження льодопаду.

Фото 95. Спуск з перевалу Качкарський (2А). Дев'ята мотузка.

пер. Качкарський (2Б, 3690)

бергирунд

льодопад

www.krokus.org.ua

Фото 96. перевал Качкарський (2Б) з боку ущелини Мезовіт [2].

пер. Качкарський (2Б, 3690)

R1

R2

R3

R4

R8

R9

льодопад

дев'ята мотузка

www.krokus.org.ua

Фото 97. Шлях спуску з перевалу Качкарський (2Б) [2].

6.9. перевал Селдеш (1А, 3243 м)

*Перевал **Селдеш** розташований в північному відрозі основного вододільного хребта. Веде із ущелини Мезовіт в ущелину Юклері Каврун (озеро Метерел). З боку ущелини Мезовіт – трав'янисто-осипний. З боку озера Метерел – осипний.*

ЧХЧ підйому на перевал з ущелини Мезовіт – 1,5-2,5 год.

ЧХЧ спуску з перевалу до озера Метерел – 1-1,5 год.

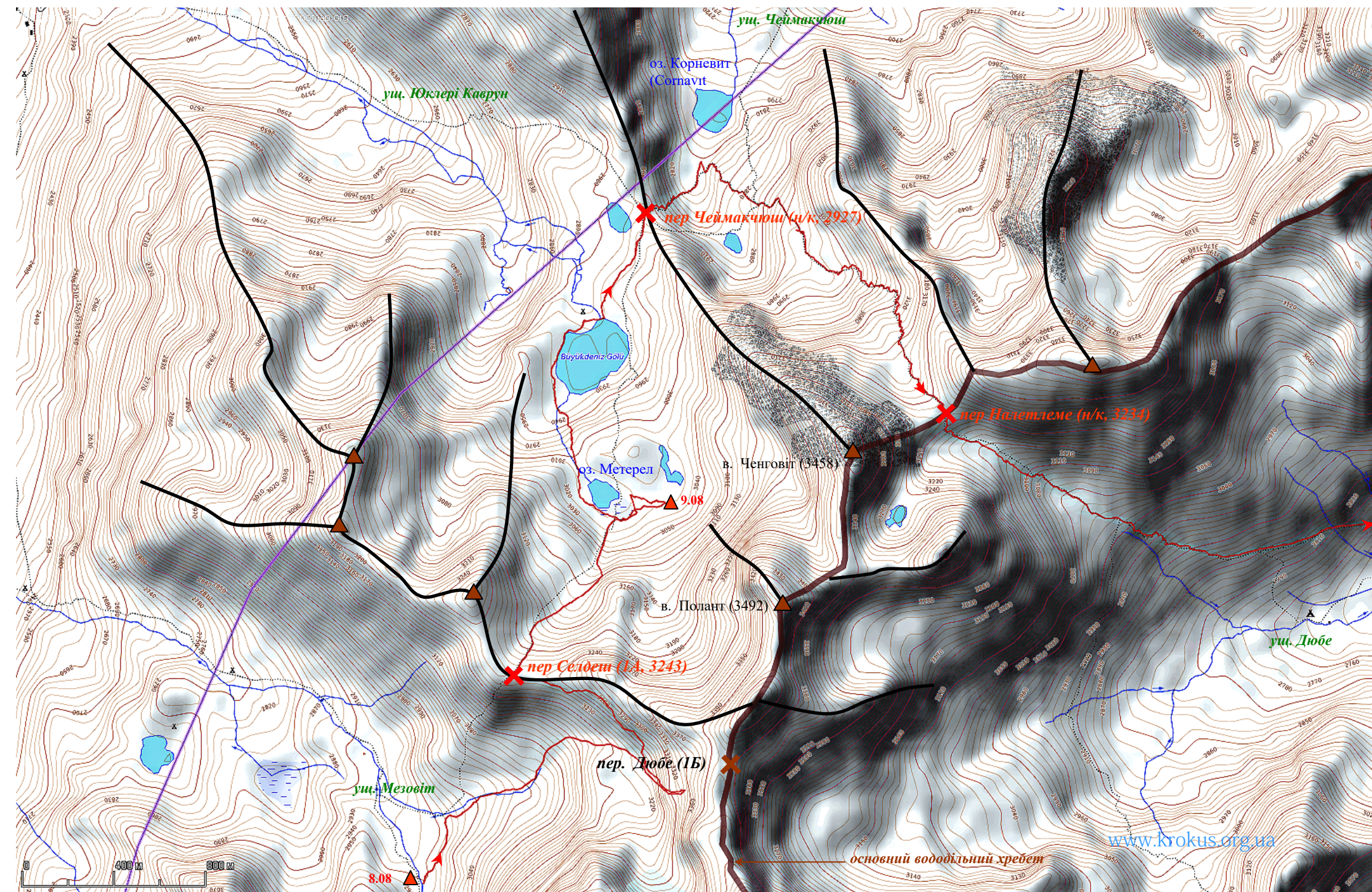
Координати перевальної сідловини: 40°51'19.66", 41° 9'26.24".

Пройдений 30.09.2009, кер. Данілов С. [23].

Після проходження перевалу Качкарський (2Б) наступним для проходження був перевал Дюбе (1Б) (Мал. 11, запасний варіант). Від місця ночівлі (40°50'52.05", 41° 9'6.40"), на лівому березі струмка Мезовіт, починаємо підйом вздовж його правого притоку. Рухаємось спочатку трав'янисто-осипним схилом (фото 98) далі крутий осипний схил з плямами сніжників. Погода зіпсувалась: туман, дрібний дощ, низька хмарність. Видимості майже ніякої, 30-50 м. Попетлявши в тумані та витративши на пошуки сідловини перевалу Дюбе (1Б) більше чим пів дня впираючись декілька разів у скельні стіни, були вимушені відмовитись від подальших пошуків сідловини та траверсом скельно-осипного схилу (див. трек на Мал. 11) крутизною 35-40° почали рухатись в напрямку перевалу Селдеш (1А). Пройшовши траверсом мокрим слизьким середнім осипом близько кілометра підійшли до трав'янисто-осипного кулуару (крутизна близько 35°), яким за 20 хвилин піднімаємось на сідловину перевалу Селдеш (1А).

Сідловина перевалу – широка трав'яниста. На сідловині перевалу встановлений тур, який є чітким орієнтиром перевальної сідловини. Сідловина перевалу це широке виположення в трав'янистому гребені (фото100). За необхідності можна організувати ночівлю. Води немає. При рідких проясненнях в розривах туману на південному-сході можна розгледіти вершину Качкар (3932) та прилеглий до неї льодовик Буюк Бузул, яким група спускалася напередодні.

Спуск з перевалу йде в південному напрямку спочатку трав'янисто-осипним схилом потім переходить в середній осип, орієнтир – в далині видно озеро Метерел. Берег озера Метерел заболочений, тому відходимо від нього на схід вздовж струмка на ~400 м та на рівному трав'янистому майданчику стаємо на ночівлю (фото 101)(40°51'43.84", 41° 9'54.98").

Мал. 11. Мапа місцевості навколо перевалу Селдеш (1А).

Фото 98. Початок підйому на перевал Селдеш (1А).

Фото 99. Підйом на перевал Селдеш (1А).

Фото 100. Група на перевалі Селдеш (1А).

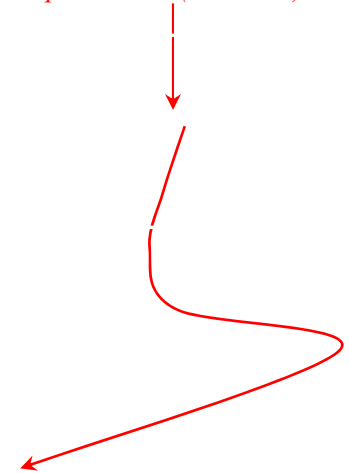

Фото 101. Ночівля під перевалом Селдеш (1А).

в. Ченговіт (3458)

в. Полант (3492)

пер. Селдеш (1А, 3243)

www.krokus.org.ua

Фото 102. Основний вододільний хребет. Фото від ночівлі біля озера Метерел.

6.10 перевал Лале (1Б, 3258 м)

*Перевал **Лале (Lale)** розташований в основному вододільному хребті на схід від вузлової вершини Караташ (Лаз) (3353). Веде із ущелини Кючюк Булут в ущелину Кемерлі. З боку ущелини Кючюк Булут – сніжно-осипний. З боку ущелини Кемерлі – осипний.*

ЧХЧ підйому на перевал від гирла річки Кючюк Булут – 3,5-4,5 год.

ЧХЧ спуску з перевалу у висячу долину ущелини Кемерлі – 1,5-2,5 год.

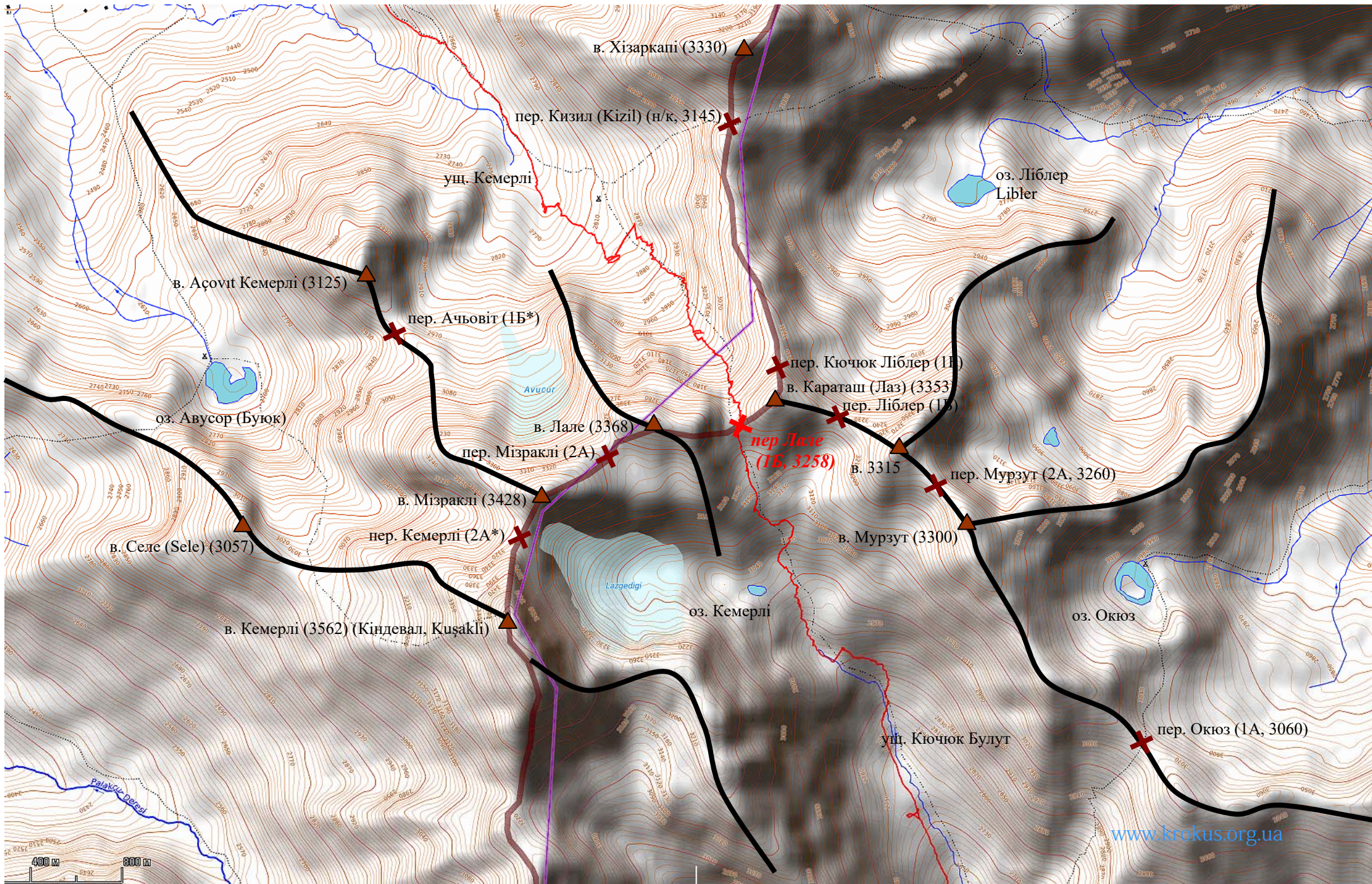
Координати перевальної сідловини: 40°56'5.84", 41°13'37.29".

Першопроходження 16.07.2015 р. [8].

Підйом на перевал Лале (1Б) починаємо в ~ 150 м вище гирла річки Кючюк Булут – лівого притоку річки Булут. Вгору правим берегом річки Кючюк Булут веде натоптана стежка. Початок підйому досить крутий і займає близько 30 хвилин. Піднявшись, ми потрапляємо в довгу широку долину Кючюк Булут (фото 104). Долина досить полого крутизна 10°-15°. Продовжуємо рух правим берегом річки Кючюк Булут (фото 104), стежки вже немає, але шлях руху промаркований рідкими “туриками”. За 1.5 години підходимо під “баранячі лоби” (фото 103), перед якими переходимо на лівий берег. Далі підйом лівим берегом без стежки трав’янистим схилом поміж “баранячих лобів” і через хвилин 40 ми входимо у невелику висячу долину засипану середнім та крупним осипом. З долини притримуючись струмка, що витікає з озера Кемерлі (Мал. 8), забираємо праворуч і піднімаємось на невисоку терасу, далі коротка полого осипна ділянка і підйом на наступну терасу (фото 105). Звідси добре видно шлях підйому на перевал Ліблер (1Б) (фото 106). Перевал Ліблер (1Б) веде через південний відріг у долину Ліблер до озера Ліблер [9], а наш перевал веде через основний вододільний хребет та знаходиться на захід (ліворуч) від вершини Караташ (3353) він закритий від нас трав’янисто-осипним злетом перевального цирку (фото 106). Піднімаємось в перевальний цирк. Перед нами на півночі в пониженні вододільного хребта чітко проглядає сідловина перевалу Лале (1Б). Ще 30-40 хвилин середнім і крупним осипом та сніжниками і ми на перевалі Лале (1Б) (фото 109).

Сідловина перевалу Лале (1Б) складається із зруйнованих скель (фото 109). Тур ліворуч від перевальної сідловини під скелями.

На спуск широкий досить крутий конгломератний схил (фото 110, фото 111). Дрібним та середнім осипом подолали приблизно 300 метрів складного крутого шляху спуску. Далі великим сніжником (фото 110, фото 112) спускаємось до крупного хиткого осипу (фото 154), потім сніжник і крупний осип який тягнеться аж до широкого трав’янистого виположення долини. Звідси відкривається чудовий вид на вододільний хребет з масивом Кіндевал, див. фото 156, фото 157, фото 158) в звіті про похід 2015 року. Спуск в долину зайняв близько години.

Мал. 8. Мапа околиць перевалу Лале (1А).

Фото 103. Ущелина Кючюк Булут.

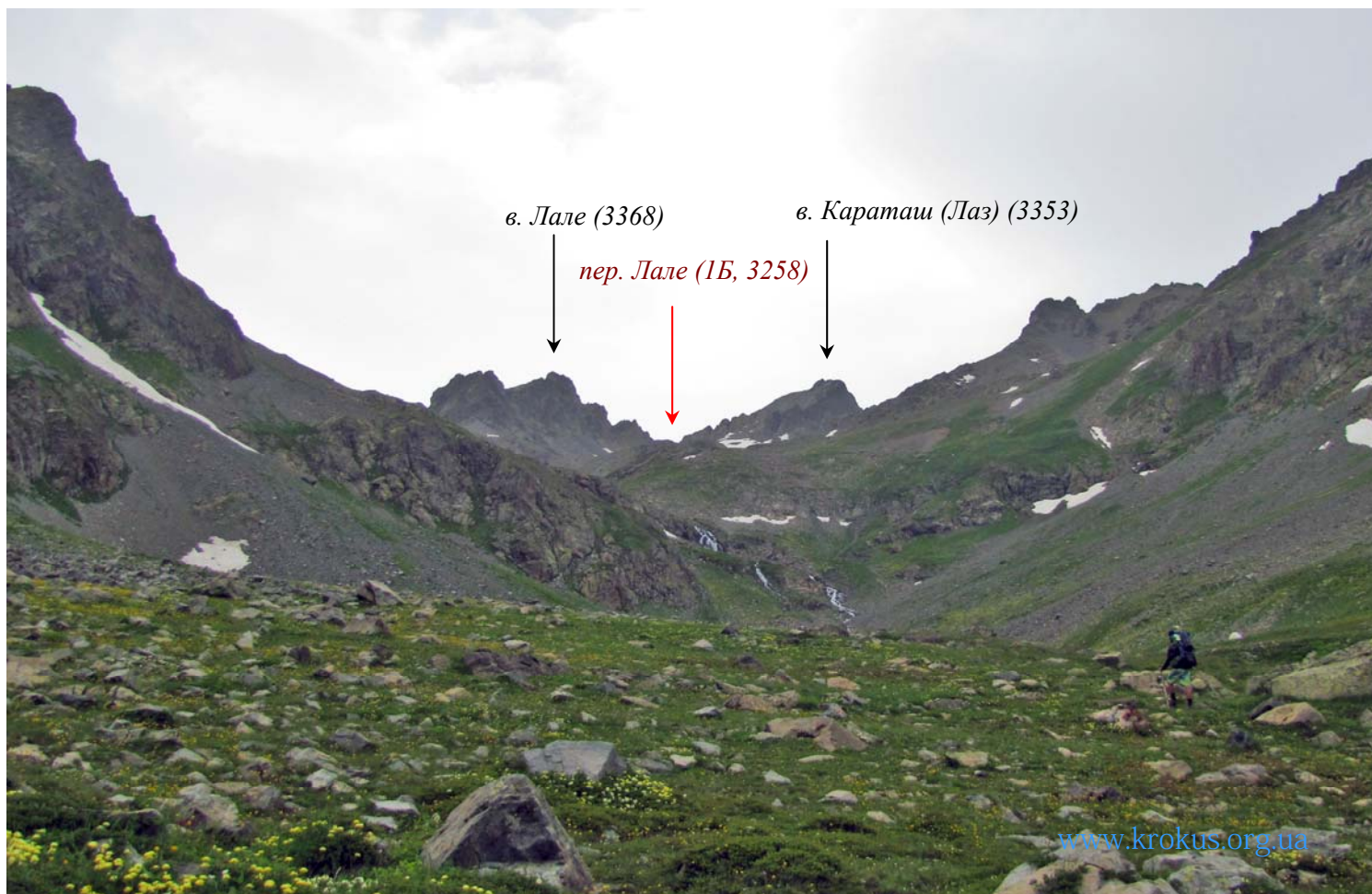

Фото 104. Ущелина Кючюк Булут. [Фото від 15.07.2015 15:20 \[9, с.120\].](#)

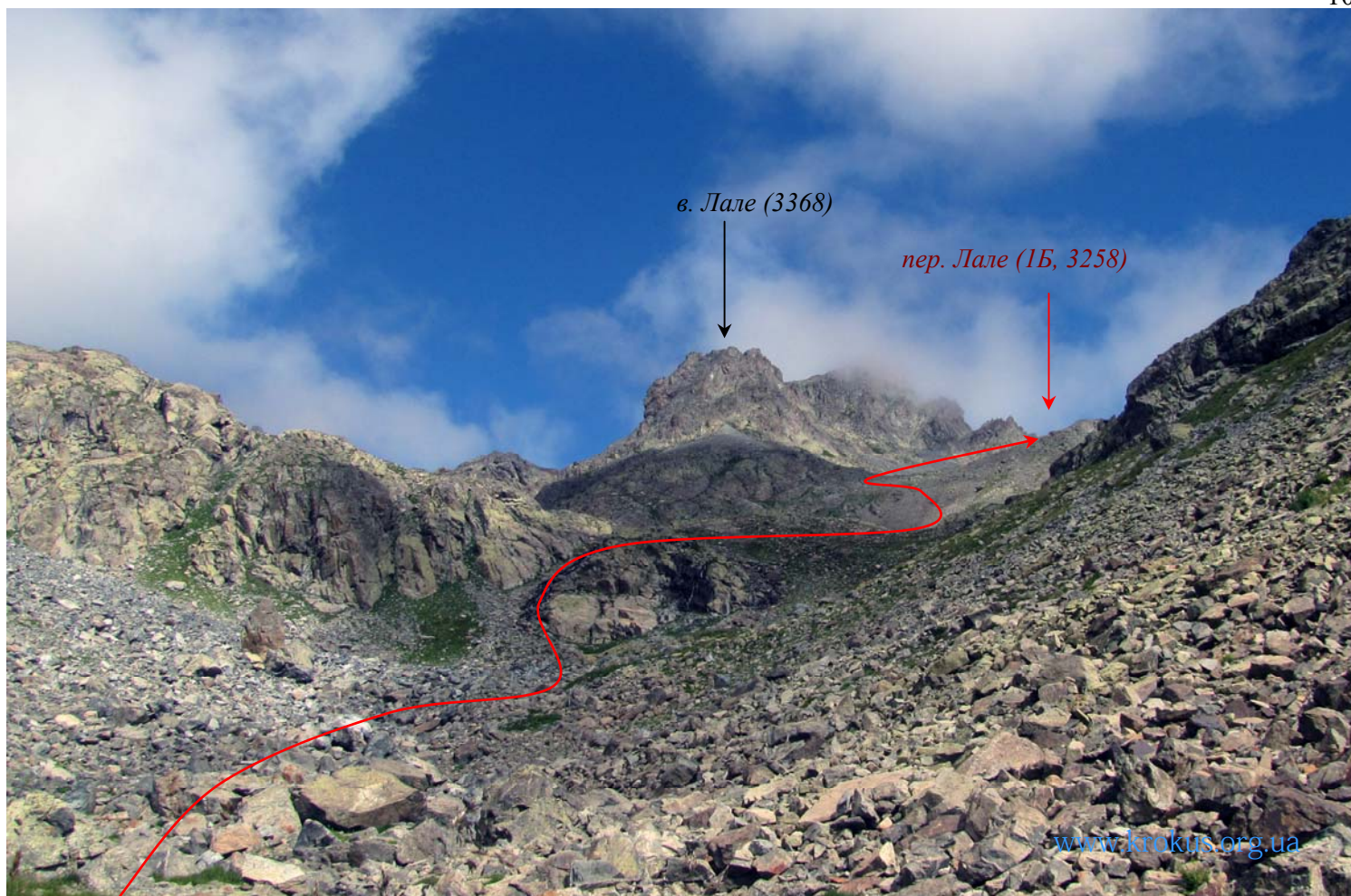

Фото 105. Верхів'я ущелини Кючюк Булут вище курчавих скель.

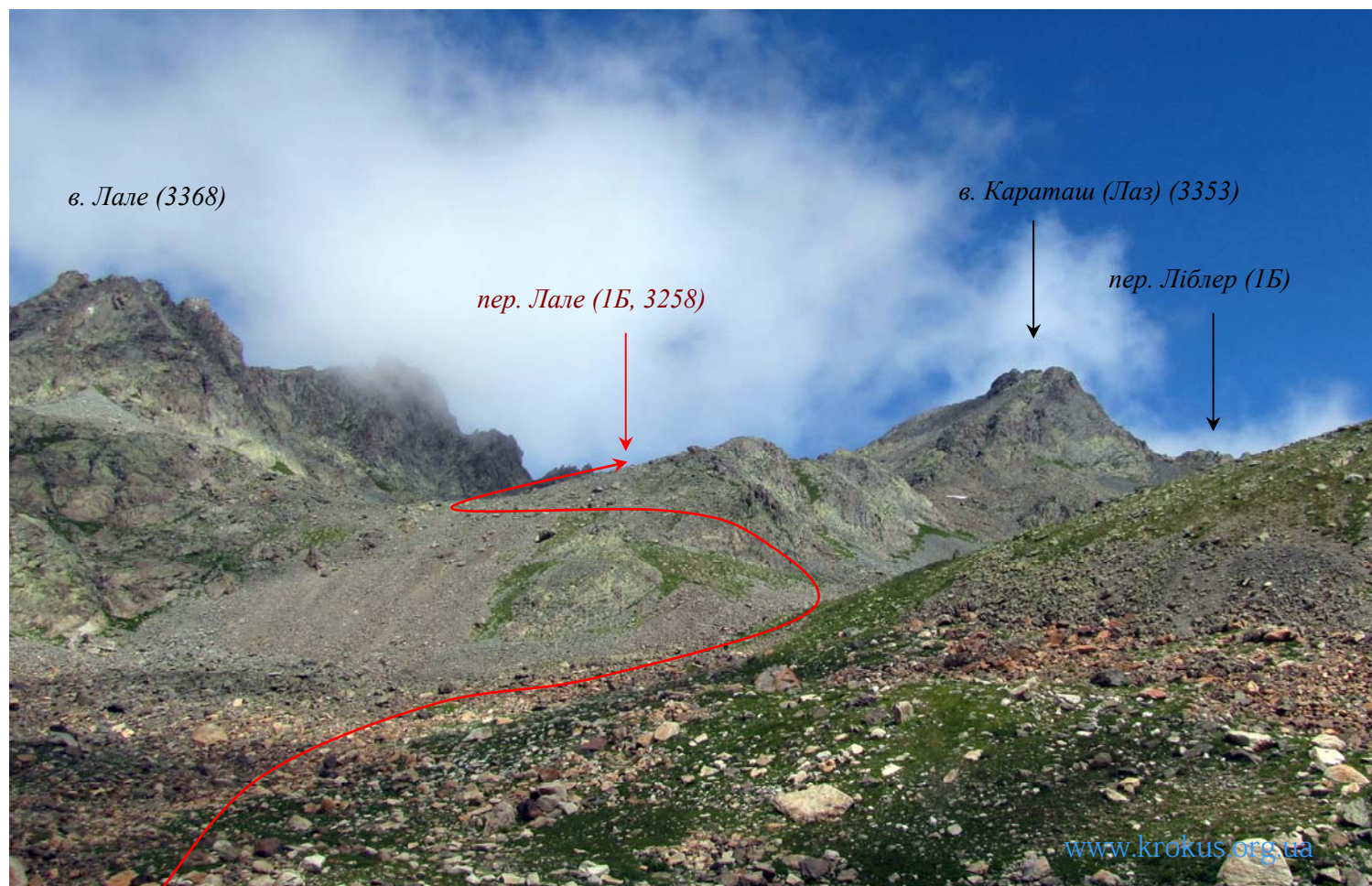

Фото 106. Шлях підйому до перевального цирку перевалу Лале (1Б).

Фото 107. Перевальний зліт перевалу Лале (1Б) з боку ущелини Кючюк Булут.

Фото 108. Підхід до перевального злету перевалу Лале (1Б).

Фото 109. Група на перевалі Лале (1Б). Фото в бік ущелини Кемерлі.

в. Караташ (Лаз) (3353)

пер. Кючюк Ліблер (1Б)

пер. Лале (1Б, 3252)

Фото 110. Перевал Лале (1Б) з боку ущелини Кемерлі.

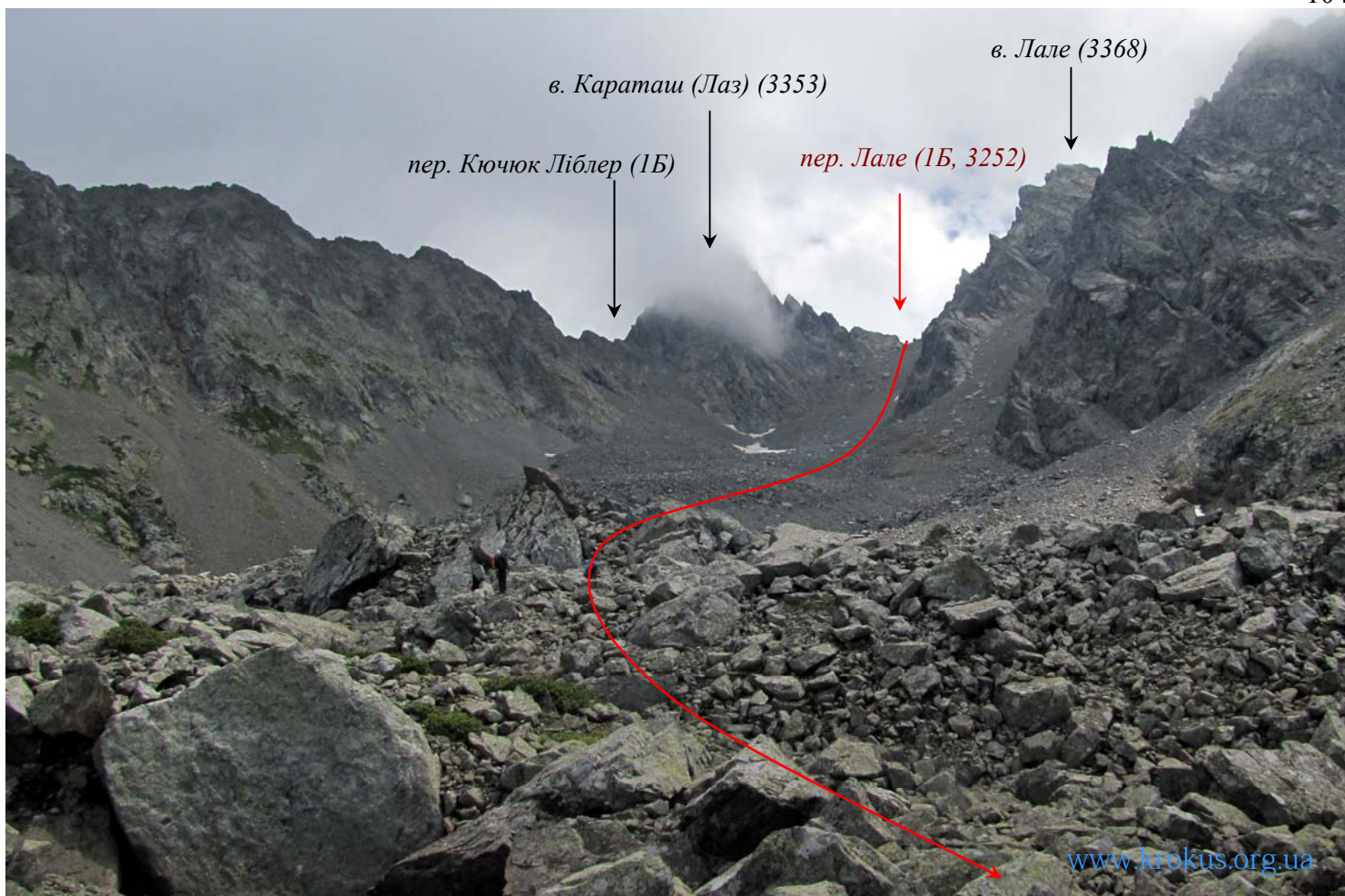

Фото 111. Шлях спуску з перевалу Лале (1Б).

Фото 112. Перевал Лале (1Б). [Фото від 16.07.2015 09:41 \[9, с.127\].](#)

7. Висновки та рекомендації

Результати подорожі, в цілому, можна вважати задовільними. Продовжено почате в 2014 році дослідження хребта Качкар. Вдалося пройти ряд нових перевалів, у тому числі технічно складний скельний перевал Кренек (2Б).

Запланований маршрут був здебільшого пройдено. На жаль із-за погодних умов вимушені були відмовитись від траверсу вершини Верченік та в кінці маршруту забракувало часу на траверс вершини Кемерлі.

Короткі зауваження по деяким ділянкам пройденого маршруту.

Хребет Чіфте при проходженні перевалу Дьорт (1А) логічніше перетинати через перевал Кючюк Чіфте, по нашим оцінкам складність його не нижча 1Б і це найпростіша сідловина серед чотирьох перевалів, які ведуть з ущелини Дьорт в ущелину Чіфте. По зростанню складності перевали можна розставити в такому порядку Кючюк Чіфте (1Б*, непройдений), Чіфте Центральний (2А, пройдений), Чіфте (2А, непройдений), Буюк Чіфте (2А, пройдений в 2016 р.). Перевал Чіфте Центральний досить проста 2А, три мотузки з боку ущелини Чіфте. Поруч є, як нам здається, більш технічно цікавий для проходження перевал Чіфте (2А) (фото 19).

Дуже цікавим та технічним для проходження виглядає траверс вершини Верченік з ущелини Верченік по класичному шляху підйому та траверсом до перевалу Верченік (2А) зі спуском в ущелину Північний Верченік, наша оцінка складність траверсу – 2Б. Також траверс починаючи з ущелини Курбан Баши підйом на вершину Верченік східним ребром та спуск північним ребром. Складність траверсу 2Б-3А.

Як альтернативу перевалу Кренек (2Б) варто звернути увагу на перевал Кренек щілина (3А) (фото 61), з південного боку спуск з нього виводить безпосередньо на центральну частину льодовика Кренек.

Льодовик Буюк Бузул, який зазвичай в верхній частині закритий снігом в серпні місяці повністю оголений від снігу, тому складність проходження перевалу Качкарський зростає з 2А до 2Б.

8. Додатки.**8.1. Кошторис.**

	статі витрат	на одну людину			на групу в 7 чол.	
		грн	TL	всього	грн	TL
				грн		
1	Транспортні витрати:			4 960,31		
	потяг: Київ – Харків	277,80				
	Харків - Київ	306,66				
	авіа: Харків – Стамбул – Трабзон	3783,00				
	Харків – Стамбул – Трабзон					
	авто:					
	Харків (вокзал) – (аеропорт)	50,00				
	Харків (аеропорт) – (вокзал)	40,00				
	Трабзон – Різе	79,10	14			
	Різе – Овіт	242,95	43			
	Айдер – Різе	96,05	17			
	Різе – Трабзон	84,75	15			
2	Продукти:			1 314,94		
	на маршруті	1275,40		8927,79		
	в дорозі	39,55	7			
3	Аптечка (поповнення)	160,00		160,00		
4	Батарейки	50,00		50,00		
5	Бензин	39,55	7	39,55		
6	Страховка	733,00		733,00		
	ВСЬОГО	7 257,81			50 804,66	

Курс USD – 26,00 грн за 1 USD

Курс TL – 5,65 грн за 1 турецьку ліру

8.2. Групове та особисте спорядження

Табл. 2. Групове спорядження

	найменування	кількість (шт)	вага (г)	примітка
1	намет Neva 5 (Normal) з юбною + підстилка	1	6400	
2	мультипаливний пальник PRIMUS OmniFuel з балоном для бензину http://primus-ukraina.com.ua/katalogue/multitoplivniogorelki/item/39-omnifuel.html	2	1584	
3	запасний пальник PRIMUS MultiFuel без балону	1	416	
4	бензин	5,5 л	4070	
5	термочохол	2	100	
6	захист від вітру	2	200	
7	половник	1	48	
8	комплект для миття посуду	1	60	
9	каструля Primus EtaPot 3.0 л http://primus-store.ru/product/kotelok-kastrvulva-primus-etapower-pot-29-l/	1	515	
10	каструля Primus EtaPower 2.9 л http://hotline.ua/sport-turisticheskava-posuda/primus-kastrvulva-etapower-pot-29-l/	1	430	
11	фотоапарат цифровий Canon PowerShot S20 IS в чохлі	1	1200	
12	фотоапарат цифровий Nikon J1	1	600	
13	спальний мішок ковдра Viking 200 (Commandor) http://hotline.ua/sport-spalnye-meshki/commandor-viking-200/	2	3150	
14	спальний мішок ковдра Viking 200 (Commandor) http://tropa.ks.ua/product_49.html	2	2400	
15	спальний мішок кокон	1	1000	
16	мапи + документи	1	500	

	найменування	кількість (шт)	вага (г)	примітка
17	планшет CHUWI Vi8, Windows 10	1	450	
18	супутниковий телефон Thuraya XP http://spot-s.com.ua/thuraya-xt/?gclid=CLKt39TtkM8CFS0NcwodoJol6g	1	220	
19	батареї АА	14	336	
20	радіостанція Midland 650 http://1mhz.ru/instr/GXT650.pdf	4	480	
21	GPS Garmin eTrex Legend HCx	1	171	
22	сонячний зарядний пристрій Allpowers 15 Watt http://solpower.com.ua/info/183-obzor-solnechnoj-batarei-allpowers-15-watt	1	470	
23	Power банк Xiaomi 20000	1	336	
24	аптечка	1	2000	
25	ремонтний набір	1	500	
26	мотузка осн. 50 м 10.0 мм	4	9360	
27	розхідна мотузка 35 м 6 мм	1	795	
28	стац. петлі (відтяжки)	9	470	
29	мікро стопер “Стопер” (1-5) +екстрактор “криса” http://krok.biz.ua	5	227	
30	молоток скельний http://krok.biz/skalnoe-snarvazhenie/molotok-skalniy	2	1180	
31	скельний гак	15	750	
32	якірний скельний гак http://krok.biz/skalnoe-snarvazhenie/vakorniy-krvuk-pryamov-80	3	148	
33	френд https://alpinist.biz/archives/7117	5	425	
34	льодобур	4	376	
35	карабін	12	454	
36	кільця розхідні	7	190	

	найменування	кількість (шт)	вага (г)	примітка
37	точки опори штучні http://krok.biz/skalnoe-snaryazhenie/ito-zhestkaya-s-trosikovoy-petley	4	76	
38	сніговий (фірновий) якір	5	956	

загальна вага:

43043

Табл. 3. Особисте спорядження

	найменування	кількість	вага (грам)		
			в рюкзаку	поза рюкзаком	
1	наплічник Vertex 100	1	3010		www.terraincognita.ua/catalog/rucksacks/vertex.html
2	накидка на наплічник Terra Incognita RainCover L	1	150		http://terraincognita.ua/catalog/accessories/raincover.html
3	килимочок Termarest Z-Lite в чохлі Nulon "Снаряжение"	1	553		http://www.gorgany.com/kvlymok-therm-rest-z-lite-sol-regular.html www.kombrig.net/snar-isom.htm
4	плащ пончо поліетиленовий	1	220		
5	плащ індивід. поліетиленовий	1	165		
6	компас планшетний 22С	1	42		
7	годинник водонепроникний				
8	ліхтар Tikka E43 PBY, Petzl	1	74		
9	окуляри сонцезахисні Sherpa 079, Julbo	1		95	http://www.sportsummit.ua/catalog/ochki_gornve/ochki_alpinistskie_julbo_sherpa/
10	кепка BDU (бейсболка)	1		71	
11	лижна шапка	1	34		
12	вітровка LITE-SPEED JKT, Montane	1		195	http://montane.com.ua/catalog/product/montane-lite-speed-jkt-5919/
13	сорочка	1		235	
14	пухівка, Lafuma	1	905		
15	джермер Rondo, Comandor	1	331		
16	штани Marmot Limantour Pant	1		411	http://turkul.net/shtany-marmot-limantour-pant-26561.htm
17	штани ходові запасні (бівуачні)	1	406		
18	штани ходові запасні Comandor	1	421		
19	штани термо Frozzy, Commandor	1	238		www.commandor.com.ua/clothes/skin/frozzy_br
20	футболка термо Rock Front	1	232		
21	шкарпетки товсті теплі	3п	161	76	
22	шкарпетки тонкі	3п	64	32	
24	рукавиці NordBlanc 2848 Ski Gloves, Comtex	1п	96		
25	гамаші Travel-Extreme Snow	1п		253	http://multisport.com.ua/odezhda/gamashi/travel-extreme-snow
26	носова хустка	3	39		
27	кросівки	1п	670		
28	вібрам Gronell Aspen	1п		2000	https://multisport.com.ua/obuv/gorniebotinki/gronell-aspen
29	посуд (кружка, миска, ложка, ніж)	1к	347		
30	туалетне приладдя: рушник, мило, з/щітка, з/паста, гребінець	1к	246		
	всього		8 404	3 368	

загальна вага: 11 772

Табл. 4. Особисте спеціальне спорядження

	найменування	кількість	вага (грам)		
			в рюкзаку	поза рюкзаком	
1	льодоруб CAMP Neve Ice-Axe http://www.camp-usa.com/products/ice-axes/neve/	1	540		
2	каска PETZL ELIOS 1 http://www.petzl.ru/sport/catalog/168_609/2918.html	1	350		
3	страхувальна система Nord-Vento + блокування	1к	833		
4	страхувальний вус ~ 5 м	1	200		
5	страхувальні рукавиці	1п	80		
6	прус (мотузка 6 мм)	1	70		
7	карабін	5	414		
8	гальмівний пристрій Petzl reverso-3 http://www.petzl.com/en/outdoor/belay-devices/reverso-3	1	77		
9	жумар KONG 896-D LIFT right handle http://bivak.com.ua/kong-896d-lift-right-handle-red/p9339/	1	218		
10	“педаль”	1	59		
11	Pantin Petzl https://www.petzl.com/BE/en/Professional/Rope-clamps/PANTIN#.WGvjzmrFN84	1	139		
12	кішки Grivel Air Tech Light www.sport-schuster.de/Grivel-Air-Tech-Light-NM.html	1п	660		
13	трекінгові палиці	1		653	
	всього		3 640	653	

загальна вага: 4 292

Табл. 5. Вагові характеристики, при виході на маршрут

	на групу (кг)	на 1 людину (кг)	
		в рюкзаку	загальна
особисте спорядження	112,448	12,044	16,064
групове спорядження	43,043	6,149	6,149
продукти	52,500	7,500	7,500
всього:	207,991	25,693	29,713

Вага наплічника при виході маршрутна одного чоловіка: **27,968 кг**на одну жінку: **20,006 кг**

8.3. Харчування на маршруті

Табл. 6. Використані продукти по дням.

Цикл		А					Б						В					Всього на 1 людину	Всього на групу	
День походу		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16			17
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
сніданок	сочевиця	25					28				28					31			112	784
	кус кус		25	24					28				28	31					136	952
	рис					26		28		28					31		31		144	1008
	морква суха	1	1		1		1	1		1		1	1		1		1	1	11	77
	цибуля суха	1	1		1		1	1		1		1	1		1		1	1	11	77
	картопля суха	8	8		8		10	10		10		10	10		12		12	12	110	770
	сухе м'ясо	10			10		10			10		10			10		10		70	490
	гриби сухі	3					3					3					3		12	84
	суха риба		10					10					10					10	40	280
	масло	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	85	595
	молоко сухе			15		15			15		15			15		15			90	630
	сухофрукти			15		15			15		15			15		15			90	630
	ванільний цукор			1		1			1		1			1		1			6	42
	буряк сухий				4					4					4				12	84
	капуста суха				6					6					6				18	126
	томат(сухий)				4					5					5				14	98
	квасоля суха				5					5					5				15	105
	сіль	3	3		3		3	3		3		3	3		3		3	3	33	231
	спеції	1	1		1		1	1		1		1	1		1		1	1	11	77
	сухарі	10	10		10		10	10		10		10	10		10		10	10	110	770
	сухарі солодкі			20		20			20		20			20		20			120	840
чай	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	34	238	
цукор	15	15	20	15	20	15	15	20	15	20	15	15	20	15	20	15	15	285	1995	
цукерки	15	15		15		15	15		15		15	15		15		15	15	165	1155	
Перевальна шок	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	221	1547	
Перекус	70	75	75	75	75	75	75	80	80	80	80	80	85	85	85	85	85	90	1360	9520

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	
обід	сало	20	20	20	20	20	25	25	25	25	25	25	25	30	30	30	30	30	425	2975	
	ковбаса	20	20	20	20	20	25	25	25	25	25	25	25	30	30	30	30	30	425	2975	
	сир	20	20	20	20	20	25	25	25	25	25	25	25	30	30	30	30	30	425	2975	
	халва		22			22		25		25		25		28		28		28	203	1421	
	щербет			22			25				25				28				100	700	
	ірис	22			22				25				25					28		122	854
	часник	4			4				4			4			4			4		24	168
	гірчиця		4			4				4			4			4			4	24	168
	хрін			4			4				4		4			4				20	140
	сухарі	15	15	15	15	15	15	20	20	20	20	20	20	20	25	25	25	25	25	340	2380
вечеря	макарони	75					85			90		90					100		440	3080	
	гречка		80					90					95					105	370	2590	
	рис			80					90					95					265	1855	
	кус кус				80										100				180	1260	
	булгур					85					90					100			275	1925	
	тушковане м'ясо	30	35	35	35	35	35	40	40	40	40	40	45	45	45	45	45	50	680	4760	
	сухі овочі	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	68	476	
	сіть	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	51	357
	спеції	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	17	119
	сухарі	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	170	1190
	чай	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	51	357
	цукор	15		15		15		15			15		15		15		15		15	135	945
	мед		15		15		15		15		15		15		15		15		15	120	840
	цукерки	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	255	1785
	Всього:	439	451	457	445	464	487	499	504	491	504	502	514	545	536	550	550	562	8500	59500	
	Баланс:	500																			

Табл. 7. Використані продукти, вартість.

№ п/п	найменування продукту	загальна вага, г	на 1 людину г/день	вага порції на 1 людину	вага порції, г	к-сть прийому	одиниця виміру	вартість одиниці, Σ	загальна вартість
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	гречка	2520	21,2	90	630	4	упаковка 1 кг	28,37	85,11
2	рис	2870	24,1	28	196	5	упаковка 1 кг	72,88	218,64
				90	630	3			
3	макарони	2520	21,2	90	630	4	упаковка 1 кг	45,23	135,69
4	булгур	1890	15,9	90	630	3	упаковка 0,8 кг	49,40	123,50
5	сочевиця	784	6,6	28	196	4	упаковка 0,35 кг	26,09	78,27
6	кус кус	2870	24,1	28	196	5	упаковка 0,5 кг	23,90	143,40
				90	630	3			
7	цибуля (суха)	77	0,6	1	7	11	100 г	8,00	6,16
8	буряк (сухий)	84	0,7	4	28	3	100 г	14,00	11,76
9	морква (суха)	77	0,6	1	7	11	100 г	8,50	6,55
10	капуста (суха)	126	1,1	6	42	3	100 г	10,00	12,60
11	квасоля (суха)	105	0,9	5	35	3	100 г	15,00	15,75
12	томат (сухий)	84	0,7	4	28	3	100 г	18,00	15,12
13	картопля (суха)	770	6,5	10	70	11	100 г	6,50	50,05
14	м'ясо (сухе)	490	4,1	10	70	7	100 г	58,00	284,20
15	риба (суха)	280	2,4	10	70	4	100 г	46,00	128,80
16	гриби (сухі)	84	0,7	3	21	4	100 г	41,00	34,44
17	молоко (сухе)	630	5,3	15	105	6	упаковка 250 г	40,15	120,45
18	тушковане м'ясо	4760	40,0	40	280	17	1 кг свіжого м'яса	96,00	720,00
19	сухарі	4356	36,6	13,8	96,8	45	1 кг свіжого хліба	18,60	161,82
20	сир	2975	25,0	25	175	17	1 кг	245,00	730,10

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
21	сало	2975	25,0	25	175	17	1 кг.	75,00	223,50
22	ковбаса	2975	25,0	25	175	17	1 кг.	380,00	1132,40
23	халва	1225	10,3	25	175	7	упаковка 200 г	35,00	210,00
24	щербет	875	7,4	25	175	5	упаковка 200 г	30,00	150,00
25	ірис	875	7,4	25	175	5	упаковка 55 г	6,27	100,32
26	сухарі солодкі	840	7,1	20	140	6	упаковка 300 г	12,90	38,70
27	мед	840	7,1	15	105	8	1 кг	105,00	88,20
28	цукор рафінат	2940	24,7	15	105	28	упаковка 250 г	9,49	104,39
29	ванільний цукор	42	0,4	1	7	6	упаковка 8 г	2,18	13,08
30	чай	595	5,0	2,5	17,5	34	упаковка 100 г	58,55	351,30
31	перевал. Шоколад	1547	13,0	13	91	17	упаковка 90 г	23,72	403,21
32	цукерки (8 видів)	2940	24,7	15	105	28	1 кг	155,78	457,99
33	топлене масло	595	5,0	5	35	17	0,5 кг	147,50	161,51
34	Суміш сухих овочів в кашу	476	4,0	4	28	17	100 г	18,00	85,68
35	Сухофрукти (в мол. кашу)	630	5,3	15,0	105	6	1 кг	22,00	138,60
36	Перекус*	9520	80,0	80	560	17	1 кг	302,06	1948,60
37	часник	84	0,7	4,0	28	3	1 кг	54,00	45,36
38	хрін	140	1,2	4,0	28	5	упаковка 140 г	9,20	9,20
39	гірчиця	252	2,1	4,0	28	9	упаковка 140 г	8,30	16,60
40	сіть	588	4,9	3	21	28	упаковка 1 кг	6,02	6,02
41	приправи	196	1,6	1	7	28	упаковка 10 г	8,20	160,72
42	інше**	-	-	-	-	-	упаковка	28,39	285,17
		59502	500,0						8927,79

8.4. Медичне забезпечення

Табл. 8. Склад аптечки

назва	характеристика	кількість
Перев'язувальний та хірургічний набір		
Бинт	5м X 10см стерильний	3 шт.
	7м X 14см стерильний	3 шт.
	сітчастий	2 шт.
Марлеві серветки	стерильні	10 шт.
Пластир	рулонний широкий	1 шт.
	- вузький	1 шт.
	бактерицидний (різних розмірів)	50 шт.
Ножиці	манікюрні	1 шт.
Пінцет	пластиковий	1 шт.
Затискач	«москіт»	1 шт.
Скальпель (зі змінними лезами)	ручка (пластиковая)	1 шт.
	леза	5 шт.
Рукавички	стерильні (8.0)	4 пари
Шпильки		3 шт.
Бинт еластичний	3-4м	2 шт.
Шовний матеріал	Vicryl 4-0	2 шт.
	Prolene 2-0	1 шт.
Гентаксан	порошок	1 фл.
Лідокаїн	10%; спрей; в пластиковій тарі	1 шт.
Ін'єкційний		
Шприц	5 мл (із двома голками)	5 шт.
Катетер в/в	17G	1 шт.
Спиртові серветки		10 шт.
Пилочка для ампул		1 шт.
Адреналін	1мл; 0,18%	3 амп.
Преднізолон	1 мл; 3%	3 амп.
Магнію сульфат	5 мл; 25%	2 амп.
Гепарин	5000 МО/мл; 5 мл	1 фл.
Кеталонг	1 мл ; 3%	2 амп.
Глюкоза	5 мл; 40%	2 амп.
Лідокаїн	2 мл; 2%	4 амп.
Ізотонічний розчин	5мл	8 амп.
Дротаверин	2 мл; 2%	3 амп.
Цефтріаксон	1 г	3 амп.
Всі розчини у буфусах (пластикових флаконах)		

назва	характеристика	кількість
Таблетований		
Ампіцилін	250 мг	10 таб.
Нітрогліцерин	0,5 мг	20 таб.
Анаприлін	40 мг	20 таб.
Кофеїн	200 мг	10 таб.
Амброксол	30 мг	20 таб.
Мефенамінка	500 мг	20 таб.
Аналгін	500 мг	10 таб.
Омепразол	40 мг	30 таб.
Парацетамол	500 мг	10 таб.
Ібупрофен	200 мг	20 таб.
Супрастин	25 мг	8 таб.
Метаклопрамід	10 мг	6 таб.
Сорбекс	Duo	20 капс.
Лоперамід	2 мг	10 таб.
Валідол	60 мг	5 таб.
Ремантадин	50 мг	20 таб.
Но-шпа	40 мг	20 таб.
Ацетилсаліцилова кислота	500 мг	20 таб.
Локальний		
Левомколь	40 г	1 туба
Диклофенак	5% 30 г	1 туба
Німід	10% 30 г	1 туба
Паста Теймурова	25 г	1 туба
Фастумгель	2,5% 30 г	1 туба
Зволожуючий крем	30 мл	1 туба
Сонцезахисний крем	SPF 50+	1 туба
Герпевір	2,5% 5 г	1 туба
Евказолін	10 мл	1 фл.
Розчини, спреї, аерозолі...		
Перекис водню	3% 100 мл	1 фл.
Етиловий спирт	70% 100 мл	1 фл.
Бетадин	120 мл	1 фл.
Декасан	100 мл	1 фл.
Сульфацил	30% 10 мл	1 фл.
Інгаліпт	30 мл	1 бал.
Додатково		
Термометр	З чохлом	1 шт.
Гігієнічні палички	З дерев'яною основою	30 шт.
Термоковдра		1 шт.
Гігієнічна помада		1 шт.
Акватабс 8,68	Таблетки для знезараження води	10 таб.

Вага аптечки з упаковкою – 2000 г.

10. Список літератури

- 1 Качкар <http://www.kackar.org/>
- 2 Climbing Mt Kaçkar <http://www.gang-gang.net/nomad/turkey/turkey08.html>
- 3 Trans Kaçkar + Güney Klasik Zirve <http://www.kackar.org/dosyalar/transkackar2015/slides/transkackar2015.html>
- 4 Kaçkar Dağı(3937mt.) Küçük Buzul Tırmanışı <http://www.kesifrotasi.com/kackar-dagi3937mt-kucuk-buzul-tirmanisi/>
- 5 Вершини Верченік та Качкар. <http://www.kulindag.com/mountaineering/kackar.htm>
- 6 Звіт про гірський туристський спортивний похід другої к.с. хребет Качкар, 23 вересня – 6 жовтня 2010 р. керівник Данилов С. Є. <http://www.tkg.org.ua/node/22100>
- 7 Звіт про гірський туристський спортивний похід другої к.с. хребет Качкар, 29 квітня – 7 травня 2014 р., с. 108. керівник Галицький Д. О. http://www.krokus.org.ua/pohod/zvit_II_ks_girs_Kachkar_2014_Galytsky.pdf
- 8 Звіт про гірський туристський спортивний похід третьої к.с. хребет Качкар, 5 – 17 липня 2015 р., с. 152. керівник Клипач О. М. http://www.krokus.org.ua/pohod/kachkar_2015_full.pdf
- 9 Звіт про гірський туристський спортивний похід п'ятої к.с. хребет Качкар, 1 – 21 липня 2016 р., с. 200. керівник Клипач О. М. http://www.krokus.org.ua/pohod/kachkar_2015_full.pdf
- 10 Звіт про гірський туристський спортивний похід третьої к.с. хребет Качкар, 7 – 20 липня 2017 р. керівник Горпенюк М. Б. <https://kender.life/turkey/kachkar/otchet>
- 11 Класифікатор, перевали масиву Качкар (Понтійські гори) ФСТУ
- 12 Сходження на в. Качкар <http://www.yuruyoruz.com/aid=553.phtml>
- 13 Kaçkar, Verçenik ve Kardovıt yeni tırmanışlar 2013 <http://www.tuncfindik.com/kackar-vercenik-ve-kardovitte-yeni-tirmanislar/>
- 14 Kardovıt Dağı <http://emrahobay.com/index.php/kulvar-rotalar/65-kardovit-dagi-kuzey-yuzu-ana-kulvari>
- 15 Kaçkar Kuzeypatı ve Verçenik Dağı Faaliyet Raporu <http://omerfahri.blogspot.com/2011/04/kackar-kuzey-ve-vercenik-dag-faaliyet.html>
- 16 Kaçkar zirveleri <http://www.kackar.org/forum/viewtopic.php?p=696#p696>
- 17 Сходження на вершину Татос (пер. Йилдиз Сх.) <http://www.kackar.org/forum/viewtopic.php?f=6&t=294>
- 18 Сходження на вершини Ченговіт та Полинд (пер. Селдеш) <http://www.kackar.org/forum/viewtopic.php?f=6&t=292>
- 19 Сходження на вершину <http://www.kackar.org/forum/viewtopic.php?f=6>

- Кемерлі (пер. Лале) [&t=301](#)
- 20 Траверс вершин Мезовіт - Гезтепе <http://www.kackar.org/forum/viewtopic.php?f=6&t=279>
- 21 Kaçkar dağları Sönmez tepe (3860m) doğu sırtı ilk çıkışı 12.08.2016 <http://www.tuncfindik.com/kackar-daglari-sonmez-targan-t-krenek-dagi-dogu-sirti-ilk-cikisi/>
- 22 Verçenik Dağı (3711), сходження, 12.08.2016 <http://www.tuncfindik.com/vercenik-dagi-3711m-bati-yuzu-ilk-cikisi/>
<http://www.tuncfindik.com/vercenik-dagi-3711m-ve-hemsinbasi-dagi-cikislari/>
- 23 Перевал Селдеш(1А) керівник Данілов С. <https://www.tkg.org.ua/node/22153>
Мапи, супутникові знімки
- 24 SAS.Planet.Release.151111 OMS 4upmaps.eu <http://sasgis.ru/>
- 25 Топографічна мапа Качкар <http://www.tkg.org.ua/node/22146>
<http://www.tkg.org.ua/node/22147>
http://www.legkohod.com/reports/kackar/kachkar_marshruty.jpg
- 26 Zirve Dağcılık Kaçkar Haritası <http://www.kackar.org/dosyalar/zirveharita.zip>
- Системи оцінки складності проходження перевалів**
- 27 Класифікація льодових маршрутів <http://alp.org.ua/?p=39867>
- 28 Положення про класифікацію альпіністських маршрутів ФАіС України <http://fais.org.ua/index.php?do=category&name=news&article=315>